

ERDELY ORSZÁGGYÜLÉSEI

A VAJDÁK ALATT.

(IDŐKÖZ : 1002 — 1540.)

KUTFŐK NYOMÁN IRTA

VASS JÓZSEF,

KEGYES TANÍTÓRENDI ÁLDOR, A BUDAI KIR. EGYETEMI FŐGYMNASIUMBAN
A MAGYAR NYELV ÉS NEMZETI IRODALOMTÖRTÉNET RENDES TANÁRA, A
MAGYAR TUD. AKADEMIA LEVELEZŐ ÉS A NYELVTUDOMÁNYI OSZTÁLY BI-
ZOTTSÁGI TAGJA.

~~~~~

A nemzetnek nagy iskolája öntörténetei.
VÖRÖSMARTY.

PESTEN, 1869.
PFEIFER FERDINÁND BIZOMÁNYA.

Figyelmeztetés. — A Vitéz-féle m. akadem. alapítványból 1867 márcziusb. hirdetett ily feladatra: „Számháltassanak elő az erdélyi külön diéták 1540-ig“ két pályamű közül a Történettudományi osztály jelentése szerint, az I-ső szám alatti inkább csak kellő forrás-ismeret és kritika nélküli compilatio lévén, a II-ik noha amannál jobb és sok tudományos apparatussal van írva, szintén nem fejtven meg a feltett kérdést, kivált ennek jogi oldalát; másfelől körébe nem tartozó dolgokkal többet foglalkozván, a jutalomra egyik sem érdemesítettett. — E hivatalos vélemény irányában nem lehet szavam; annyit mégis szabad megjegyeznom, hogy a ki többet s alaposabban tud a kérdésre vonatkozólag felhozni, lépjen elő s „erit mihi magnus Apollo.“ Nyilt sisakkal állók ki a térre II-d. sz. a. érintett jelen pályamunkámmal, nem mintha túlbecsülném azt; hanem hogy addig is, kik a fontos kérdés iránt érdeklődnek, némi tájékozással szolgáljon, míg azt egy avatottabb szellem munkájával háttérbe nem szorítandja.

ELŐSZÓ.

„Magyarország nem ismeri Erdélyt.“

„Magszokváu nyugotnak venni útunkat, valamikor honunkból kiindulunk, felejtjük, hogy kelet felé egy rokon nép lakik, melyet ismernünk sok tekintetben illenék.“

Félszázaddal ezelőtt kimondott szavai Kazinczy Ferencznek, s a méltán sújtoló vád maiglan terheli a nagy testvérhont.

Kamatúl is csekély, a kiérdemlettt hála fejében, azon figyelem, melyet vérrokonaink túl az erdőn tanusítanak azon roppant szolgálatokért, melyeket Erdély a végenyészettel többször fenyegetett alkotmányos szabadság s nemzeti önállás féltett érdekeinek hozott két terhes századon keresztül. Erdély nem egyszer lön megmentője a nemzeti létnek. De egyszersmind „Erdélynek szabad dicsekedni, hogy literatúránk gyümölcssei annak felvirradásában ott termének és nem nálunk,“ — jegyzi meg ugyancsak Kazinczy.

Második Rákóczi Ferencz szerencsecsillagának letüntével mintha végkép megszűnt volna a kettészakadt nemzet közt a testvériség kapcsa; a mi azonban a koreseményekből végzetszerűleg fejlődött ki.

Ugyanis a spanyol öröködési háboru, a passaro

viczi béke előzményei, majd a magyar koronára nézve az új öröködési rend (sanctio pragmatica) felállítása, a hét éves háboru, II. József nagymérvü reformjai, II. Lipót király alatt a magyar alkotmány diadala, a nyolczvankilenczediki forradalom, s a reá következtet szellemi mozgalmak s terhelő hadjáratok (1796, 1802, 1805, 1807, 1808), végre az 1823-ki önkényszülte megyei zivatarok, s az 182^{3/7}-ki országgyűlés nagy jelentősége, mindannyi fontos okok valának arra, hogy Magyarország figyelme, közel másfél századon keresztül Erdélyről elvonva, más irányokban foglalkodtassék. Nem csoda tehát, ha az ifjabb nemzedékeknel Erdélynek, nevén kívül, alig maradt fenn egyéb emlékezete.

Napjainkban azonban a közfigyelem, bár hosszú szünetelés után, ismét Erdély felé delejt. A kérdés tehát, mely pályatérre inti a nemzeti értelmiség szakavatott embereit, épen a maga idejében érkezett.

Az egyesülés erő, az erő élet.

A kettészakadt nemzettest ősi jogalapon újra egyesülni akar. Egyesülni földiratilag a gyors közlekedési eszközök, államéletileg a nagy eldődökről átszállott alkotmány által.

Minő közállami jogalapon olvadt egygyé a magyar középkor kezdetén a később különvált két magyar haza, reá a választ a nemzet közös törvényhozásának történelme adja.

S ime a kitüzött pályakérdés alapeszméjénél vagyunk.

Az 1540-ig magok után nyomokat hagyott erdélyi diéták elszámálása kívántatik, hatáskörük rajzával együtt.

Az így egyszerűen megjelelt tárgy sokkal meddőbbnek tűnik fel előttünk, hogysen szűk keretében tanulságossá válhatnék. Azért tárgyalásunk megindulásának legott első perczében oda irányult gondunk, hogy a pályakérdés alapeszméjéből egy szerves egészet alkossunk.

Alkotmányunk, közjoguuk, egész államszerkezetünk alapja történelmi fejlődés, egyes korok életszükségeiből fejlődött intézmények csoportozata. E tekintetből szerfelett érdekes a jogfejlődés történelme, különösen a törvényhozásnak külön időszakok szerénti módosulása, mi az országgyűlések létegzetének ismeretét követeli. És épen ide irányul a pályakérdés, melyre válaszul kíván szolgálni jelen munkánk.

Ez azonban csak a tisztán átértett államszerkezet alapján tárgyalható észtani következetességgel. E felfogás szerént alakult munkánk következő rendszere.

A Bevezetés Erdélyre nézve tudni-valókat hoz a vezérek korszakából.

A mű első része alakzatát igyekszik adni az erdélyi részek közigazgatásának a megjelelt időszakon (1002—1540.) keresztül. Ennek kötetében tűnik szemlélet elé az erdélyi részek államéletének alapszervezkedése, a három társnemzet- és területének jogalakulása, kormányzata és külön nemzeti gyűlései. Ezen ismeretkör tiszta átértése nélkül az erdélyi törvényhozás történelmébe bocsátkozni annyi volna, mint alapvetés nélkül rakni épületet.

A második rész az erdélyi törvényhozás létegzetének ismertetésével foglalkodik. Kimutatja a vajdák alatt gyakorlott törvényhozás szervezetét,

jogkörét, tárgyait, jellegét és székhelyeit. Csak ezek után sorolja fel mindazon országgyűléseket, melyek a kijelölt nagy időszakon keresztül az erdélyi részeken tartattak. Végül a tárgyalás menetének áttekintését adván, az eredményt deríti ki.

Ezen alapeszméken nyugszik, mint szerves egész, a jelen pályamű.

Munkánk megalkotásában a fő súlyt történelmi biztos adatokra helyeztük. Ilyeneknek tekintettük pedig előkelőleg a kutföket, egykorú vagy közelkorú teljes hitelt érdemlő feljegyzéseket, értesítéseket. Csak ott, hol ilyenek rendelkezésünkre nem állottak, folyamodtunk másodrendű tudósításokhoz, s azon elismert hitelű íróinkhoz, kikről köztudomásunk van, hogy a történelmi tények kiderítése- s összeállításában szigorú ítészettel jártak el. Ezt tennünk annál könnyebb volt, minthogy a pályakérdés vázolt térfogatán nem hevenyészve szereztünk szükséges tájékozottságot. Régi foglalkodásunk az Erdély multjával előszeretettel folytatott, mondhatnók szenvedélyes, ismerkedés; minek igazolásaul elég itt az egész műkezelésre egyszerűen utalnunk.

Országéleti jelen zilált állapotunkban mellőzhetlennek tartottuk a mű első részének, mint a feltett pályakérdés alapjául szolgáló előzménynek, előrebo- csátását; mert csak így áraszthat a pályakér- dés felfejtése kellő világosságot, hogy mult dicsősé- günk foglaltványait fölkereshessük, összekötni általok a magyar korona szebb jövőjét. Ezen eljárásunk cél- szerüségét indokolja még egy más, nem kevesbbé fontos, tekintet is, — a magyar fiatalság szellemügyé- nek figyelembe-vétele. A nemzeti szellemű képzésnek

köz-tanintézeteinkben jelenleg fukarúl kimért tér jutott. Általános képzés lön a jelszó. Kénytelenek is vagyunk tapasztalni egy világpolgársági csinált szellem bomlasztó hatását, mely a mulattal szakasztani nem tétováz a nélkül, hogy szilárd új alapot nyújtana. Egyszerűen félretétették serdülő nemzedékünkkel a multnak tanulságos könyvét; bágyad is a nemzeti lélek. Ezt aléltságából a nemzet fogékony ifjúságában, mert a haza életbenjáró ügyeinek vezetése nem késik igénybe venni összes tetterejét, öntudatos tevékenységre ébreszteni, másod célja jelen munkának. Azért nyelvezete választékosan egyszerű, világos és könnyen érthető; mert a történelmi elbeszélésnek semmi köze az őskor jóslatainak rejtélyes szólamaihoz.

Az eddigiekben kellő rövidséggel elmondánk mindent, mit az *E l ő s z ó b a n* tisztán megértetni szükségesnek tartottunk. Okaink s nézeteink helyességéről ítéljen mindenki önmaga; az adatok pontosságáért, mennyire emberileg lehet, jót állunk.

Kolozsvártt, januárb. 1866.

A szerző.

BEVEZETÉS.

I. Eredet. Őshaza. Hún-magyar vérrokonság. Társadalmi szervezkedés. Honfoglalás. — A magyar legfiatalabb nemzete Európának. Azon nagy népvándorlásban, mely a negyedik század közepétől kezdve rajokként szállítá a népeket Ázsiából Európába, a magyar nép volt az utolsó, mely magának állandó hazát szerzett ennek keleti határán; hol, lakhelyének földirati fekvésénél fogva, azon nehéz szerep megoldására látszott mintegy gondviselészerűleg kijelölve, hogy sziklafal legyen a nyugoti polgárosodás mellett, Kelet népei vészterhes mozgalmainak ellenében.

Eredetét el nem oszlatható homály fedi. Annyi azonban bizonyos, hogy a magyar faj a középázsiai néposztályhoz tartozik, s a történelemben első feltűnésekor hún nevet viselt. Ezt igazolják legrégebbi korirataink, történelmi feljegyzéseink, melyek a hún és magyar elnevezést egy közös töből eredt, de a viharos idők hatása következtében utóbb szétvált népre alkalmazzák¹⁾, s mielőtt Ázsiából kiindult volna, h u n u g a r nevezet alatt, mint becses bőrökkel kereskedést űző nép, szerepelt²⁾.

1) Anonym. *Belae reg. notar. cap. I.* — *Simonis de Keza Gesta Hungaror. cap. I. et II.* — *Turóczy: Chronic. Hungaror. cap. II.* — *Podhradeczy: Chronic. Budens. pag. 9.* — Ezek nyomain írhatta bizonyosan dicsőült nagy jogtudósunk, *Bartal György*: „*Hac super re (t. i. a hún-magyar vérrokonságról) et aequo cogitanti mihi nihil tam videtur extra dubietatem positum, quam Hunnos Hungarosque eadem propagatos stirpe.*“ *Commentar. Tom. I. pag. 46.*

2) „*Hunnugari autem hi sunt noti, quod ab ipsis pellium murinarum venit commercium.*“ *Jornand. de reb. Getic. Muratorinál, Tom. I. cap. 5.*

Eredetének ujjsmutatása szerént a magyar nemzetnek őshazája Magas-Ázsia legnyugatibb lejtőin, a régi Media és Perzsia szomszédságában, tehát azon tájon, hol ma Kis-Bucharía vagy Turfan fekszik, lehetett. Egy része, a vándor-népek közt majdnem mindennapos forradalmak következtében, ősi lakhelyéből kiköltözvén, a mai Baskiriában, az Ural és Volga közt, telepedett meg. Innen ellenséges fajrokonai, a besenyők, által szorítva, Eteközben, a mai Moldva- és Bessarabiában állapotott meg,

Békében folytak itt egy ideig a megszálló nép napjai; de számára állandó haza másutt volt a gondviseléstől kijelelve. Fris emlékezetben élt nála az ősi hagyomány Etele király országáról, kit saját vérenek tartott. A népszám is nagyra növekedett. Az irigy szomszédoktól pedig folyvást nyugtalanított. Mire nézve új hazáról kellett gondoskodnia. A hét törzsfő tehát a nagyszerű vállalatához mért szervezkedés ügyében komolyan tanácskozott, szorosabb rendet alkotott, alkotmányt szervezett, s haderőit rendszeresíté. A s z á z n y o l e z apróbb nemzetség hét nagy nemre vagy hadra oszlott; mindegyik nem-nek vagy had-nak külön feje vagy had-nagya volt, kik több század lefolyta után is hét magyarnak nevezettek¹⁾. E hét törzsfő vagyis fejedelmi személy, családfőnöki hatalommal, igazságos törvények szerént kormányozta alattvalóit; vezérek valának ezek a hadban, bírák a békében. Hogy pedig a nagy nemzettest és annak részei közt az összetartó kapcsolat hiányozzék, egy fővezért, parancsnokot, választottak szabad akaratból és köz-megegyezéssel. Álmost karolta fel az együtt-tanakodó népfőnökök osztatlan figyelme, kinek tanácsa s együtt-munkálása nélkül eddig sem történt semmi nevezetesbis a széles scytha hazában. „E naptól fogvást téged vezérünk-ké és parancsnokunk-ká választunk, és hova szerencséd vezetend, oda követünk²⁾. Hogy pedig e

¹⁾ Anonym. *Belae reg. notar. De Gestis Hungaror. cap. V.*

²⁾ „Ex hordierna die te nobis dncem ae praeceptorem eligimus, et quo fortuna tua te duxerit, illuc te sequemur.“ Anonyma *i. m. cap. V.*

komoly fogadást férfiasan megpecsételjék, s a fővezért egyszerűs mind alkotmányos viszonyba állítsák az általok képviselt, eddigelé soha fejedelmet nem ismert szabad nemzetel: pogány de nagyszerű szokásukból felhasíták ereiket, véröket egy közös edénybe csorgatták, és miután az eddig külön fajtájú hét hadat ezen jelképben vérszerént is egyesítették, következő alkotmányos szerződésre esküdtek meg mind heten egymásnak:

1. Mig éltek tart, mind magoknak, mind maradékaiknak is, vezérok mindig Álmos nemzetségéből legyen.

2. Valami jót munkájokkal szerezhettek, senki közülük ki ne legyen zárva belőle.

3. Hogy azon fejedelmi személyek, kik Álmost szabad akaratjokból választották urokká, se magok se fiaik soha a vezér tanácsából és az ország tisztjéből egyáltalában ki ne rekesztessenek.

4. Hogyha valaki utódaik közül hűtlenné lenne a vezér személye ellen, és meghasonlást mivelne a vezér és rokonai között, a vétkesnek vére ontassék, mikép az ő vérök omlott az esküben, melyet Álmos vezérnek tettek.

5. Hogyha valaki Álmos vezér és a többi fejedelmi személyek utódaiból esküjük állapotjait meg akarná szegni, átok alá legyen vetve mind örökké¹⁾.

Az ősi alkotmány e vázlatából érthető, hogy miután a nemzet egy főhatatnú fejedelmet választott, megszűnt a régiebb szövetséges rendszer, s korlátolt egyeduraság állott helyébe. Hogy pedig ez később önkényes urasággá ne fajuljon, fentartották magoknak a népfőnökök azon jogot, melynél fogva mind a törvényhozásban, mind a kormányban befolyással birjanak, s a fejedelem tanácsából s az országos tisztségekből soha ki ne zárassanak. Így alakult egygyé az eddig külön élt hét törzsből a magyar nemzet.

Legutolsó telepükről Krisztus után 889-d. évben felkerekedvén, miután a szomszéd kozároknak egy, valamint

---

¹⁾ Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről, Ford. Szabó Károly. Másod. kiad. Pest, 1860. 8r. VI. feje.

a velök rokon kúnoknak Kuma melletti hét nemzetsége, s többen a kiewi oroszok közül hozzájuk csatlakoztak volna¹⁾, ezekkel együtt mintegy egy millióra szaporodva, Gácsországon s a Kárpátokon keresztül, a vereczkei szorosnál, magyarföldre szállottak. Itt agg vezértük, Álmos, azon magaslatról, melyen most Munkács áll, meghordozván tekintetét az új hazán, a fővezérséget letette, a mikor fia, Árpád, ősi kozár szokás szerént vérten fővezérré emeltetett, ki minden ellenállás nélkül vitte tovább honfoglaló hadait. Lépteit mindenütt diadal követé. Kétszáz tizenhat ezer fegyverese, s kún és orosz szövetségesei előtt hátrált mindenütt a szláv, bolgár és oláh nép²⁾. Árpádé lön a felső-tiszai vidék és Bodroghköz³⁾ Zalán balsorsa után meghódoltak a bolgárok⁴⁾. A Fel-Duna és Vág vidéke magyar kormány alá jutott⁵⁾. Ménmarót és Glád birtokai magyar kézre kerültek⁶⁾. Az egész dunántuli rész, véres harcok után, elfoglaltatott⁷⁾, s mint új hódítmány a többi szerzeményhez csatoltatott. Ezzel készen volt Magyarország. Még a tengerhez kellett útát törniök, mire nézve Böles, Lél és Botond a Dráva és Száva folyókon átkelvén, Spalato városát bevették, s egész Horvátországot meghódíták⁸⁾. Ekkép lön néhány év lefolytán, Árpád nagyfejedelem alatt, a Kárpátok és Ádria, a Tarhegy (Kahlenberg, Ausztriában) és az oláh havasok közé eső földrésznek ura a magyar nemzet, mely ezután róla Magyarországnak neveztetett, melynek gyors alakulása hiven tükrözi a hirtelen, a heves, a sebes ázsiai magyar jellemet. Meg volt ezáltal oldva a daliás nemzetnek azon történelmi nagyszerű küldetése, mi abban állott, hogy azon földnek és népfajoknak, melyen s melyekből sem magok e csupán átmeneti hidul szolgált tehetetlen népek, sem a zilált nyugoti birodalom,

---

1) Anonym. Belae reg. notar. i. m. cap. lX. X. — 2) U. o. XII. XXII. XXIII. XXIV. XXVI. — 3) U. o. XIII. XIV. XVIII. XXI. — 4) U. o. XVI. XXX. XXXIX. XLI. — 5) U. o. XV. XXXIII. XXXIV. XXXV. XXXVII. — 6) U. o. XI. XX. XLIV. LI. — 7) U. o. XLVII. XLVIII. XLIX. L. — 8) U. o. XLII. XLIII.

sem a haldokló keleti császárság, sem a még nyers szláv-tömeg, évezredes erőködéseik daczára, maradandóbb államot képezni nem birtak, uralma alatt történelmi államegész-szé egybealkossa.

A nyert diadalmak után Árpád vezér és vitézei a Körtvélytó nevű mocsárhoz menének, és ott maradának a Gyümölcsény erdő mellett harmincznégy napig. Azon helyen a vezér és nemesei megállapíták az ország minden szokásos törvényeit és minden igazait, miképen szolgáljanak a vezérnek és előkelőinek, vagy miképen tegyenek törvényt minden elkövetett vétek felett. És azon helyet, hol mindezeket elrendezték vala, a magyarok tulajdon nevökön Szernek (ma Pusztaszer, Csongrád-vármegyében) nevezték, mivelhogy ott vették volt szerbe az ország minden dolgát¹⁾.

Az ekként megalkotott czélszerű alaptörvények által kellőleg biztosított magyar álladalomhoz kívántatott még egy jelentős, az eddigi szerzeményt kiegészítő, rész, melyre jelen tárgyalásunk menete, mint főcélra, tüzetesen irányul: Erdély. Lássuk itt, bevezetésileg, földirati alkatát s azon helyzetét, melyben azt magyar őseink hódító fegyvere lelte.

II. Erdély a vezérek korában. A székelyek. — A Kárpátok délkeleti tömege, erdélyi felföld vagy Erdély nevezet alatt, képezi a természet minden áldásaival dúsan megajándékozott azon részét a magyar álladalomnak, melynek ősképét itt kis körötben adni szándékunk. — Területe mintegy ezer kétszáz négyszegű mérföld. Déli s keleti szélét az erdélyi havasok, a nyugotit és éjszakit az erdélyi érczhegyek, belsejét hullámzó hegyekből álló fennsík alkotják. Ez utóbbiak nyugotra dőlnek, magyar ágyba vetik vizeiket, s a magyar alföldre eresztik völgyeiket, melyek azzal elválhatlan kapcsolatban tartják. Az egész föld nyugotra hajlása kimutatja Erdélynek Magyarország-hoz tartozását. — Óslakói az agathyrzok, utánok a dákok,

---

¹⁾ Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tet-
teiről. Ford. Szabó Károly. Másod. kiad. Pest, 1860. 8r. XL.
f. o. j.

majd római gyarmatosok, utóbb gepidák, göthok, húnok s avarok (várkúnok). Ennyiféle elem tarkázta már az őskorban a mai Erdélyt, míg végre egy magyar hadtest fegyveres népe telepedett meg rajta.

A magyar ősöknek a mai erdélyi részekhez közeledésükkor ezeket oláhok (mai kedvencz-elnevezéssel románok), az al-dunai s kárpátrészekről e tájakra nyomuló vándorrajokkal sokfélekép összeelgyedett népfaj, lakták, a bolgár harczi erőnek meghódolt s így hűbéres Gyeló nevű fejedelmök alatt. Keleti felében hosszant, ősidőktől fogva, a harczedzett vitéz székelyek tanyáztak, a rokoneredetű besenyők szomszédságában; míg délnyugoton Glád bolgárai, éjszaknyugoton pedig Ménmarót bolgár-szláv népvegyülékei üzték nomadszerű foglalkodásaikat. — Tárgyalásunk szelleménél fogva különös tekintet alá itt csak a székelyek jöhetnek.

Hogy a székelyek a húnok maradványai, kik Attila birodalmának felbomlása után Erdély keleti hegyeibe vonulva, itt függetlenségüket Árpád bejöveteléig fentartották s a bejövő magyarokkal a honfoglalás munkájában részt vettek, valamint későbbi krónikáink¹⁾ s a régi esiki székely krónika²⁾, úgy a maig is élő ősi hagyomány, melyet a történettudomány semmi bizonyos adatokkal megdönteni nem képes, egyhangulag hirdeti³⁾.

Midőn Álmos vezér magyarjai, az oroszok leveretése után, Ruthéniában akarnának letelepedni, egy lovagesapatból álló küldöttség közel feléjük, mely székelyekből állott,

---

¹⁾ „Omnes Siculi, qui primo erant populi Athile regis.“ Anonym. i. m. cap. L. — „Siculi Hunorum etiam hac nostra tempestate residui esse dubitantur per neminem.“ Turóczi, i. m. cap. XXIV. — „Zaculi (= Siculi, székelyek) Hunorum sunt residui.“ Kézai, i. m. Libr. I. cap. 4. — Chronic. Budens. Podhradczky kiad. 31. l.

²⁾ A nemes székely nemzet constitutiója stb. Pesten, 1818. 8r. 277. l. — Diadalmasan bebizonyított hitelessége olvasható Uj m. Muz. Pest. 1854. X. XI. XII. füzet.

³⁾ Szabó Károly: Béla király névt. jegyz. 73. l.

kik meghallván testvéreik közeledtét, eléjük sietének, hogy őket üdvözöljék s Etele egykori hatalmas birodalmának visszafoglalására rábeszéljék¹⁾, felajánlván egyszersmind karukat és kardjokat az eszme keresztülvitelére.

Az Álmos vezérsége alatt álló magyaroknak tetszett Zandirhám, székely fő-rovában, küldöttségének ezen tanácsa s ajánlata; mindkettőt örömmel elfogadták. A siker biztos reményében a két rokon nép azonnal szövetségbe lépett, az erről szóló szerződvény hat köre-metszett alaptörvénybe foglaltott, mely Budvárban, a nemzeti áldozat szertartásai mellett, a nemzet előtt felolvastatván, helybenhagyatván s a fő-rovóban udvarába helyezettvén, vérszerződésileg szentesített; mire ünnepélyes örömaldozat következett. E hat törvényt pont következő:

1. Egyedül Álmos férfiágát illesse a főhatalom Magyarországon.

2. A mely földet valaki saját kezével szerzend, sajátja legyen; mit közérővel, oszolja igazságosan a szerzőfelek közt.

3. Az ügyek a nép egyetértésével végeztessenek.

4. Ki a fejedelemnek tett hitet megszegi, fejét és vagyonát veszítse a fő-rovóban áldozata előtt. Ki a rovóbanok méltósága ellen vét, tűz- és víztől tiltassék el (száműzessék).

5. Ha valaki a nagy- vagy kis-rovóbanok vagy harkász-tisztviselők közül a nemzet ellen törne, az örökösen Apolt nemzetségéből választandó fő-rovóban ítélete alá vettessék.

6. Ki a fő-rovóban áldozatára meg nem jelenik, ketté vágassék²⁾.

Mily gyönyörűen egyezik e székely alaptörvény öt első pontja a hét magyar vezér közötti azon vérszerződés öt

---

¹⁾ Kézai i. h. — Chronic. Budens. i. h.

²⁾ Az 1533-ki székely krónika, i. m. 277. l.

pontjával, melyet Béla király névtelen jegyzője¹⁾ a felelőség-
től megmentte. A harmadik pont a székely nemzet bel-életé-
nek a magyarokénál sokkal népuralmibb szerkezetére mu-
tat, minek valóságát a székely nemzeti östörvények és szo-
kások maradványai, egész a legújabb századokig bizonyítják.
A székely alaptörvény negyedik pontja is népuralmibb szel-
lemben szól, midőn a nemzet ellen törekvést, míg a névtelen
jegyző ötödik pontja a vérszerződés megszegését mondja
büntetendőnek.

Ezek azon nevezetes pontok, melyeken a székelyek
szabadságai és kiváltságai sarkallanak. Általában ez ősjel-
legű népfajnak bel-szerkezete oly sajátságokkal birt az itt
rajzolt korban, hogy lehetetlen azt erős érdekelttség nélkül
olvasni. Ugyanis minden székely egyenlő szabadsággal birt
de, harzi nép levén, minden egyes tagja egyszersmind ka-
tona is volt. Az egész nép hat törzs- vagyis nemzetségre
osztott fel, mely törzsek Halom, Jenő, Adorján,
Örlecz, Medgyes és Ábrám nevezetek alatt ismere-
tesek. Az egyes törzsek ismét ágakra oszlottak, még pedig
— az eddigi nyomozások szerint — mindenik négy ágra.
Az egyes esaládok a béke és harcz idején a javakat, öröksé-
geiket s hivatalokat, még a tizenhatodik század első felében
is, magok közt törzsek szerint osztották el, valamint a köz-
terhekben is egyenlőleg részesültek, s valószínű, hogy kezdet-
ben a Székelyföld területi felosztása is a törzsek osztozásán
alapult; mi azonban a nagy időfolyamon keresztül annyira
összebonyolúlt, hogy a mai felosztás és elnevezések azokból
teljességgel ki nem származtathatók.

A népkormány élén, ősidők óta, a nemzet által örökös-
sen Apolt nemzetségéből szabadon választott fő-rovóban
állott, ki személyében egyesíté a főpapi, főbírói s fő-hadve-
zeri hármas hivatalt. Ugyanis a fő-rovóban tisztje volt a
külnemzetek elleni hadat vezetni, a vallásos és világi tör-
vényeket a nemzeti áldozópohár által kihirdetni, a község
parancsát kiadni, e parancs átlágóit halállal lakoltatni.

---

¹⁾ Anonym. Belae reg. notar. cap. VI.

Székhelye Budvárban volt, melyet régente Buda rovóban, még Etele birodalmának felbomlása előtt, építtetett. Itt gyakorlá felségi jogait a nemzet közgyűlésében, itt hasitatá ketté a község parancsa ellen vétőket¹⁾. E népfőnök alatt állottak a hat törzs rovóbjai s ugyanannyi gyulái; amazok minden törzs élén hadi, polgári s vallási főnökök, ezek pedig a törzsek birái voltak, hasonlólag hűn őseikhez, kikről írja Kézai: „Választottak hadbirót is, a Torda-nemzetségbeli Kádárt, ki a fegyveres néj között a peres ügyeket elintézte, a gonosztevőket, tolvajokat és rablókat megfenyitse; világosan kikötvén, hogy, ha a biró igazságtalan ítéletet hozna, azt a népgyűlés megsemmisíthesse, — melynek egyszersmind hatalmában maradt: tetszése szerént bármelyik vétkes vezért s a birót megfenyíteni és kitenni hivatalából²⁾. Ezen hat gyula vagyis törzsbiró felett, mintegy főlebbezési-szék gyanánt, állott a három nagy-gyula, s ezek felett a nemzet főbirája. A legidősb nagy-gyula a Küküllő folyó mellékén lakott, hol a törzsbirák (kis-gyulák) parancsait megszegők ellen hozott ítéletek végrehajtottak. Egy kis-gyula, mint főharkász, alatt három harkász, s ugyancsak három állott egy-egy nagy rovóban vagyis törzsfőnök alatt.

Igy egy-egy törzsben hat, az összes nemzetben harminczhat harkász volt. Ezek a törzsbirák (kis-gyulák) albirái voltak³⁾. Minden harkász alatt volt öt kis-rovóban, s így ezek száma egy törzsben hat harkász alatt harminczra, az

---

¹⁾ Az 1533-ki székely krónika, i. m. 276, 283. ll.

²⁾ „Constituerant quoque inter se rectorem unum nomine Kadar de genere Turda oriundum, qui communem exercitum iudicaret, dissidencium lites sopiret, castigaret malefactoris, fures ac latrones, ita quidem, ut si rector idem immoderatam sentenciam definiret, communitas in irritum revocaret, errantem Capitaneum et Rectorem deponeret, quando vellet.“ Libr. I. cap. 2. — V. ö. Rer Hungaricar. Monumenta Arpadiana. Edidit Steph. Ladisl. Endlicher. Sangalli, 1849. in 8-o. pag. 89.

³⁾ Constantin. Porphyrogenit. De administr. imper. Bonnae. 1840. XL. f e j. 174, 175. ll.

összes nemzetben pedig a hat törzs után száznolezvanra ment, kiket nemzetségi ágazatok szerénti alsóbb hadi és polgári főnököktől tekinthetünk. Minden kis-rovóban parancsolt két századosnak, egy lovag- és egy gyalognak, és így a nemzeti haderőnek összesen háromszáz hatvan századosa volt, vagyis honszerző Árpád fejedelmünk idejében a székely nemzeti hadőszlet harminczhatezer, fele lovag, fele gyalog vitézből állott!). A felsorolt tisztviselőknak a nép felett, a tisztességen kívül, más jogaik nem voltak, kivéve a nemzet biráját és a gyulát, kiknek kettejöknek tisztük volt minden nemek és ágak élén a tábort vezetni, a szent és polgári jogot kiszolgáltatni, a község parancsait kiadni, e parancsok megszegőit büntetni, mely jogokat a nemzet főbirája (Rector supremus), a főharkász és gyula jelenlétében gyakorolt. — E valódi életbölcséséget tanusító ősi kormányserkezet volt a székely nemzetnek egyedüli mentsvára, mely őt Attila birodalmának összeomlása után Árpádig, ötödfél-századon át, az akkori zord idők pusztító viharainak daczára, szabadon fentartotta, s egyedül őt képesítette, hogy az egész kereszttyén Európában eredeti szabadnép jellegét minden hűbéri fertőzettől tisztán megőrizhette.

Ily állapotban volt a székely nemzet bérczes honában azon időtt, midőn honszerző Árpád győzni tanult hadai a mai Erdély határain először megjelentek, melyet birtokukba venni csak azért sem lehetett szokatlan erőfeszítést igénylő munka, mert ott voltak a keleti határokon a már követségük által jól ismert székely bajnokok, kik szükség esetén, a magyar hadtest-parancsnok felhívására, sikeres oldaltámadásukkal a haderő zömének diadalmas működését biztosíthaták, miként maga Árpád, a fejedelmi vezér, a megalkotandó magyar birodalom keleti védfalát épen legveszélyesebb ellenségei, a besenyők ellenében, e vitéz nép csatlakozása által előre biztosítva tekintette.

III. Erdély meghódoltatása s bel-élete a királyság korszakáig. — A honfoglaló diadalmas hadak előhaladása

---

¹⁾ Az 1533-ki székely krónika. 282, 283. II.

folytán Töhötöm, a Nyirséget meghódítva, az Érmelléken Zilaj felé húzódott hadaival, senki karját ellenök fölemelni nem mervén. Ménmarót útközet nélkül vonúlt a csatavonalt képező Körös folyó mögé. Töhötöm, Zilajból tovább menvén, a Meszesnél találkozott Szaboles és Tas vezérekkel. Nagy öröm szállotta meg őket egymás látásán. Tanácsot tartván magok között, elhatározzák, hogy Árpád országának határa e részeken a Meszes-kapunál legyen, s ott a völgyoszorosokat kapuk- s rekeszekkel megerősítvén, örömhírnököket küldtek a fővezér táborába, mire nagy áldomás tartatott s rá egy hétig tartó lakoma következett¹⁾.

Midőn ott továbbad időztek, akkor Töhötöm, a mennyiben ravasz ember volt, hallván a lakosoktól Erdélynek termékenységét, hol bizonyos Gyeló oláh uralkodik vala, annak meghódításán gondolkozott, hogy Árpád megegyezésével magának és utódainak megszerezze; mi ugyis történt azután. E végből beküldé kémül az agg Mándot, s miután ez küldetésében ügyesen eljárva őt Erdély jó földéről, aranyfövenyes folyóiról, gazdag arany- és sóbányáiról magasztaló szavakkal értesítette, s e mellett előadá, hogy az e földet lakó oláhok és szlávok gyenge harezosok, hogy vezérük, Gyeló, jó katonasággal nem rendelkezhetik, s hadaival, melyek a szomszéd besenyők és székelyek becsapásaitól már is sokat szenvedtek, a magyaroknak ellenállni képes nem lehet: követei által Árpádtól engedelmet kért, hogy Erdélybe nyomulva e földet magának és ntódainak elfoglalhassa. Árpád vezér pedig tanácsot tartván, Töhötöm szándékát dicséré, s az engedelmet minden nehézség nélkül megadta.

Az Árpádtól vett felhatalmazás folytán Töhötöm a szorosokat tartalékesapatokkal megrakván, maga, nemzetsége hadaival, átkelt a Meszesen. Egy nap alatt az Almás partakhoz ért. Rákos és Hid-Almás falvak táján, hol a hagyomány némely rég bemohosodott sánczokat Gyeló táborhelyének ismer, találkozott az oláh vezér sietve összegyűjtött seregével, mely a magyar had előnyomulását e keskeny völ-

¹⁾ Anonym. Belae reg. notar. i. m. cap. XXII. XXIII.

gyön szándékozott megakadályozni. Az éjt a két sereg egymással szemben töltötte; előőrseiket csak a csekély folyó választá el egymástól. Reggelre kelve, Töhötöm két részre osztván seregét, az egyikkel, a táborállástól kissé felebb, a folyót átgázoltatá, s midőn ezen csapat az oláhokat véletlenül oldalban támadta meg, maga is a főerővel szemben rájok rontott. Mindkét sereg viadalra kerüle és erősen vivának egymással; de meggyőzetének Gyeló vezér vitézei és közülük sok megöleték, többen pedig foglyokká lőnek. Mit Gyeló látván, hogy életét megmentsse, szaladásban keresett menedéket; de futtában, a mint a Szamos felett épült várába ügyekezett, melynek romjait egy meredek hegyormon, Gyalu közelében, az oláhok maig is mutogatják, az utána száguldó magyarok őt a Kapus vize mellett elérvén, megölték. Látván e szerint a föld lakosai uroknak halálát, önként meghódoltak, s az oláh vajdák kezét adva őt uroknak ismerék, és hódolatukat hittel erősítették. A hely, hol az eskü történt, a csatértől egypár órára, az naptól fogva Esküllő néven hivatik, mivelhogy ott esküdtek meg, s Nag y- és Kis-Esküllő oláhfalvak közt egy kerek hegy, melyen állva esketteté föl, a monda szerint, Töhötöm az oláhokat, maig is Esküllőnek ő nevet visel. Töhötöm és utódai, az Árpád által saját nemzeti szerkezetökben meghagyott székelyek földének kivételével, a meghódolt Erdélyt békével és boldogan birták István szent király idejéig s birthatták volna még tovább is, ha kisebb Gyula, fiával Bujával és Boknával, keresztyénekké akartak volna lenni, és nem tettek volna mindig a szent király ellenére¹⁾.

Töhötöm magyar törzsfőnöknek e hódító hadművelete, melynek eredménye az erdélyi részek megszerzése lőn, nem

---

¹⁾ Anonym. *Belae reg. notar. i. m. cap. XXIV. XXV. XXVI. XXVII.* — Béla kir. névt. jegyz. könyv. a magyarok tetteiről. Ford. Szabó Károly. Másod. kiad. 1860. 8r. 35—39. ll. — A magyar vezerek kora. Budapesti Szemle. Szerk. s kiadj. Csengery Antal. 1858. 8r. Harm. köt. 283, 284. ll. — Jászay Pál: A magyar nemzet napjai, a legrégebb időtől az aranybulláig. Pest, 1855. 8r. 199, —200. ll.

folyt le a nélkül, hogy abban a székelyek, kiknek közvetlen közelökben történt e nevezetes harczi esemény, tevékeny részt ne vettek volna, ámbár rólok történeti legrégebb emlékeink ezuttal hallgatnak. A magyar és székely nép közt, vérrokonságnál fogva, érdekegység s ezen alapult fegyverszövetség volt. Történelmi adatok igazolják, hogy cselekvőleg folytak be a székelyek a magyar honszerzés munkájába. „Árpád vezérnek legnemesebb vitézei, a székelyek vezetése mellett, erős sereggel törtek a bihari herczeg, Ménmarót, ellen, s az első sorban kezdének harezolni, mikor is a székelyek és magyarok sok embert agyon nyilazának. Folyt a harcz köztök tizenkét napig; húsz magyar és tizenöt székely esett el¹⁾. Ha tehát bérczes hazájoktól távol, egy magyar hadtest élén harezolva bizonyíták szövetségi hűségöket; alig lehet kétkelni, hogy a közelökben lefolyt harczi esemény idején tétlenek maradtak volna.

A hódítási hadjáratok bevégeztével az ősmagyar két irányban fejtette ki tevékenységét. Egy részt az ujonnan birtokba vett föld vette igénybe a békes időszakokban annak szervező ügyességét. Más részt azon titkon tervezett forbát, melylyel az általa vérig zaklatott Nyugot őt kéréletlenül megtorolni készült. A nemzet összes erejét végmegfeszítésre serkentő ezen irányzatokhoz esatlakoztak az elkeseredéssel vívott vallási tusák s kétségbeesésig fokozott ellenharczok.

Az elfoglalás és rendezés még nem biztosítá a magyaroknak az új hon birtokát. Nekik azért a jogot igényelt előbbi birtokosokkal kellett még több ideig küzdeni, s nevöket a külföld előtt rettentővé tenni. Mig Árpád élt, csak az egyes törzsfőnökök harczzszomjas csapatai riaszták fel Nyugat-Európát. Árpád maga a szerzeményt törekvék in-

---

¹⁾ „Nobilissimi milites ducis Arpad, cum valida manu, praecedentibus Siculis, contra eum venerunt, et in prima acie pugnare ceperunt. Siculi et Hungari, ictibus sagittarum multos homines interfecerunt. Pugnatum est inter eos duodecim dies; viginti Hungari et quindecim Siculi interfecti sunt.“ Anonym. *Belae reg. notar. i. m. cap. L. LI.*

kább rendezni, mint új hódításokkal fogyasztani a nemzet erejét. De Árpád 907-ben meghalt. Utána a fejedelemség, gyámok kormánya mellett, tíz éves fiának, Zsoltnak (907—947.), adatott át. A rettegett fővezér kidőlte s az új fejedelem kiskorusága lángra lobbantá a törzsfőnököknek eddig fojtva tartott harcúráját, de felbátorítá Európán nyugoti népeit is, kik hűzamosan szenvedtek csapásaik alatt. A kihívás a német faj részéről történt. A véres küzdelmek megaláztatásukkal s iszonyú zsákmánynyal szüneteltek. Taksony fejedelem még merészebben folytatá a harcúrázó kirohanásokat. Újra neki esett Németországnak, s déli tartományaiból újra több mérő aranymartalékkal érkezett vissza székhelyére. Később (955.) az ágostai vereség azt eredményezé, hogy a magyarok a német birodalmat többé nem bántották, s még egy részt a magyarok szilajsága általa fékezve lőn, más részt a németek is elismerék a magyar nép életrevalóságát, szívesebben közeledtek hozzá, s háborítlanul hagyák új vívmányai birtokában. Ekkor vette kezdetét a keresztyén egélynek őseinkre is nemesítőleg ható befolyása. Magasztos tanainak fenséges eredetét mi sem bizonyítja hangosabban, mint azon isteni ereje, melylyel népeket s világrészeket hódít meg annak boldogító szelleme. Büszke világhódítók, vérengző zsarnokok, s porba omlott országokon tomboló vadnépek milliói rakták le ádáz fegyvereiket e békeszellem előtt. Árpád népe sem képezhetett kivételt a keresztyénné lett Európában. Sorsa az ősi hazába vezérlé, melyet keresztyén népek ideiglenesen birtokukba ejtve laktak. Két nagy szomszédbirodalom Keleten s Nyugoton elhatározó befolyást gyakorolt Európa ezen legfiatalabb vendég nemzetére. A keresztyén Róma és Byzancz közt Magyarország és a magyar nemzet csak mint keresztyén népcsalád állhatott meg s örökíthetett állandó hazát. Az érezjellem, ősi bel-erő s a nemzet törhetlen akaratát túl egy egész évszázadon harcúrázó élt e hatással. A keleti birodalom megrendült bajnokereje alatt. Egész Nyugot rettegte diadalmas hadoszlópaiát. Fegyversúlyát nyögte majdnem egész Európa. De kevésben múlt, hogy végveszélyt nem hozott nyakára őnereje, s a dülő harcúrázó kalan-

doknak szakadatlán sora. Szerencséjére még jókor belátta a fenyegető veszélyt. Hogy ezt elhárítsa, a kifelé hatásnak saját bel-világába szolgáló irányzatot adott. Felhagyott a nyugoti keresztyén népeket háborgató hadjáratokkal. Szembetűnő simulásának jeleit adta az európai államélethez. A keresztyén vallást befogadta, s ezzel az európai nagy nemzetcsaládba új tagként belépett. Mindez azonban csak erős bel-küzdelmek, hosszan tartó konok ellenszegülés után sikerülhetett.

A keresztyénség kezdetben, úgy látszik, Keletről gyakorolt hatást a fejedelmi magyarra. Ezt bizonyítja a nyelvünkben maig is élő ó-hit nevezett, melylyel a nyugoti egyházhoz később áttért magyarok korábban vallott hitöket nevezhették. Azonban, miután a fejedelmi család közelebb viszonyba jött Nyugottal, ennek hitbajnokai vették át Kelet egyházától a nehéz szerepet: egy harezias, de életrevaló, erőteljes nemzetet a keresztyén műveltségnek s általa az európai népesaládnak megnyerni, elhárítani egyszersmind a vérig zaklatott nyugoti népek tömeges szövetkezéséből támadható azon veszélyt, melynek nem kevesebb volt célja, mint Európának ezen folytonos harezai kalandok közt élő szilaj népét vagy végkép megtörve szolgálai járomba kényszeríteni, vagy legalább visszaerőszakolni keleti őshazájába.

A ki e nagyszerű feladatnak megoldását ma könnyűnek tekinti, bizonyára nem veszi kellő megfontolásra, mily roppant küzdelmébe, önmegtagadásába került egy diadalhoz szokott, győzelemről győzelemre vezényelt hősnemzetnek, nagy eldődei ősvallását halálos ellenségeinek hitével cserélni fel. Nem is sokra mentek volna a nemzet nyelvében különben is járatlan külföldi hittérítők¹⁾ hazánkban, ha az

¹⁾ Ezek még jóval később, szent István királysága alatt sem voltak képesek, mint magyar hitszónokok, az új vallás befogadására kész magyar hivek értelmi felvilágosítására hatni. Ezért írhatta szent Bruno II. Henrik római-német császárhoz 1066. körül: „Certe dies et menses iam complevit integer annus, quod, ubi diu frustra sedimus, Ungros dimisimus.“ Wenzel G. Árpádkori Új Okmánytár. I. köt. 1001–1235. Pest, 1860. 8r. 15. l.

áldó gondviselés a magyar nemzet sorsát oly bölcs fejedelem kezébe nem teszi, mint Gyeyics vezér volt, kinek szelíd kormányidejében a keresztyénség mindinkább terjedett, könnyítvén alattvalóinak az áttérést, sőt maga is egész háznépével fölvette azt.

Mig az ujonnan szervezett magyar hazának nyugoti nagyobb felében ekként folyt a szellemi nagyszerű átalakulás: az alatt a keleti részeken, noha külön hatás következtében, hasonló történt.

Bölcs 948-ban Kr. u. s. kevéssel utóbb Gyula Konstantinápolyban megkeresztelkedtek, s ez utóbbi egy Hierotheus nevű szerzetest hozván magával, ez által a magyarok közül sokakat megtérített¹⁾. Bölcsről igazolja ezt az egykorú Biborban született Konstantinosz császár is, hogy ez minap Konstantinápolyba jövé²⁾, barátunkká lett. Gyula, Töhötöm unokája, s mint annak utóda, erdélyi fejedelem volt. A székely nemzeti biróságba³⁾ helyezett Bölcs és Gyula, mint keresztyén főnökök, nagy erélylyel terjesztették az erdélyi magyarok és székelyek közt a keresztyén vallást. Az ősvallás hiveinek küzdelmét az ellen már Apolt fia idejében természetesnek láthatjuk, mig ily ellentérekvéseknek a keresztyénség kevesb elemeivel bíró Magyarországon ez idétt nem találjuk. Apolt fia ezért kénytelen volt a magyar földön levő többi pogányok közé menekülni, honnan csak Bölcs halála után (955.) térhetett s állíthatta vissza félig-meddig a vegyesen pogány és keresztyén székelyek közt hatalmát⁴⁾. — Nem sokára ezután, kisebb Gyula idejében, Álmos rovóban a keresztyén vallástól elpártolván, a fő-rovóbánt, Ugron fiát, megölte, s az előkelő keresztyén székelyeket üldözni kényszerítette: de Apolt unokája, Apor Sándor, követei által István királytól, ekkor

---

1) Scylitzes János, IX. századi byzanti író mondja.

2) A császár 949-ben írta munkáját.

3) Mert a harkász, Konstantinosz szerént, birói méltóságnev volt.

4) Az 1533-ki székely krónika, i. m. 278. l.

legelsőben, segélyt kért, s ennek segedelmével Gyulát meghódította, s a kelyhet magához vevén, azzal többé pogány áldomást tartatni nem engedett¹⁾. E nagy diadalon nem csodálkozhatni, miután a hét erdő földén túli székely vitézek és kis-rovóbánok ez időben az ő tekintélye fentartása mellett erősen állottak²⁾. Csak így, az erdélyi magyar és székely keresztyének segélyével, sikerült szent Istvánnak a keresztyéneket üldöző Gyula erdélyi fejedelemnek legyőzetése, s így Erdélynek szorosabban Magyarországhoz csatoltatása 1002-ben Kr. u, miként ezt Béla király névtelen jegyzője³⁾, utóbb Kézai⁴⁾ s utána Turóczi is bővebben említik⁵⁾.

A keresztyénség ezen diadala azonban erős ellenküzdelmeket költött csakhamar a székely ősvallási párthivek közt, kiknek fejei főként magok a győztes keresztyén pártfőnök, Sándor, némely rokonai és fiai voltak. Sándor magáját fia, Ika, ellen vezetett hadat Zetelakára (Udvarhelyszékben), ki atyja által megaláztatva az Ügy vize mögé (Fekete-Ügy, Háromszékben) vonult, s ott lakot építvén, később ugyanott halt meg. Majd Ika Bálványos várából kiltörvén, több testvérei és rokonai által segítettve, kétes eredménnyel harczott, mignem szent István megérkezett segélye, a győzelmet a keresztyén apa, Sándor, részére döntötte, mely diadal emlékeül szent István a hét erdő földén túl (Csik-székben), a havason, Apolt rovóban fiának, Beeskének, fiaival egy kápolnát építtetett⁶⁾.

¹⁾ Az 1533-ki székely krónika, i. m. 278. l.

²⁾ „Non mirum tantae victoriae; illo enim tempore Siculi milites et Rabonhani minores, post Terram Alpestrem Septem Sylvarum habitantes, in eius autoritate sustinenda fuere tenacissimi.“ U. o. 279. l.

³⁾ De Gestis Hungaror. Liber. Endlicher kiad. cap. XXIV. XXVII.

⁴⁾ Gesta Hungaror. Endlicher kiad. Libr. II. cap. 2.

⁵⁾ Chronic. Hungaror. Part. II. cap. 29. — Schwandtner: Scriptoros rer. Hungaricar. Tom. I. pag. 95.

⁶⁾ Ezen kápolna a csik-somlyai Salvator, vagy a köznép kiejtése szerint Silátor, kápolnája, melyről Losteiner Lénárt az erdélyi conventekről szóló kéziratában mondja: „In Libro Parochi-

Szent Istvánnak ez újabb diadala a székely nemzet nagy részét, mely még az ősvalláshoz szított, elkészerítette. A legtöbb törzsek ismét fölkeltek; de Ap or Sándor, testvérével A ndr á s s a l, és a király segélyével oly hatalmas föllépett ellenök, hogy a Nyerges és Gimes havasain túl fekvő földet (Csik-szék keleti határain) egészen kipusztította, s ekkor a székely áldozópohár födelére aranykeresztet tétetett, és legidősb fiát, Sándor Istvánt, a királyhoz küldé a nemzet megegyezésével. Utóbb a maga s a többi rovóbanok földére, melyek ezen dúló harezokban kipusztultak, saját rokouait telepítette, nevezetesen a gimesi földre Apolti András fiait, a Nyerges havasán túlra az Ugronfiakat, valamint a bándi vár (Mező-Bánd, Maros-székben) vidékére szintén némely főnemes rokonait, Zsombort, Zsebőt és többeket szálította²⁾.

Az erdélyi részeken lezajlott ezen vallási makacs küzdelmek egy időre esnek s hihetőleg viszonyban is állottak azon részfergeteggel, melyet a hatalmas fejedelmrokon és somogyi törzsfőnök, K o p p á n, zuditott az új magyar állam nyugoti részein, legott Gyeics halála után, a fiatal István fejedelemre. Tervszerű visszahatása volt ez a nemzeti feleketnek, mely az erélyes Gyeics alatt feltámadni nem merészlett. Az új tanitmányban nevelt István vezérnek azonban sikerült, a nemzeti ügy s ősi vallás és szertartások határozott bajnokait az új hit és hatalom embereinek segélyével megtörni, s ekként a nemzetnek állandó fenmaradását biztosítani. Fejlődési pontja volt nálunk ezen idő a tudományok s keresztyén műveltség meghonosulásának. A Rómából nyert

---

alis Ecclesiae Csik-Somlyoviensis de ea sequentia verba ex authentica Ven. Capituli de Kolozs-Monstra charta exarata legi: Capella in monte Somlyo aedificata est anno 1001. per S. Stephanum Regem Hungariae ob memoriam victoriae de Gyula reportatae in honorem et memoriam Sanctissimi Salvatoris.“ Benkő Károly: Csik, Gyergyó és Kászón. II. rész. 93. l.

²⁾ Az 1533-ki székely krónika, i. m. 280, 281. ll.

szent korona s apostoli királyezimmal nálunk egy újabb, az előbbtől merőben különvált élet koránya hasadott. Az új államszervezet, mi a böles királynak legdicsebb s marandó emléke, az ősi hazának más alakot; a vallással legbensőbb összefüggésben levő keresztyén nevelés pedig a szellemvilágnak egészen külön irányt adott. Ezentúl a keresztyén vallás elfogadása iránt nyilvánuló hajlam mindinkább fokozódott; egyetemes hódolatról azonban csak a következő század folytán lehetett szó.

Ekkép alakult meg a tizedik században Magyarország. Árpád megszerzése és elrendezése, Zsolt és Taksony hetven évi erős küzdelmekkel birtokban megerősíték, Gyeics Európával kibékité. Az európai közélet e korszaka volt legalkalmasb intézményeinek az ázsiai jellemű nemzettel való elfogadtatására, miután államrendszere sok hasonlót tartalmazott a hét magyar törzsfőnök frigyrendszerével. Az ázsiai törzsfőnökség s európai aristocratia rokonokul üdvözölheték egymást. A vérszerződés első pontja a fejedelemség öröklését már jó korán egy családban megállapította, mi azon időtt majd egész Európában divatozott. A nép tömegének az ország kormányából kizárása nem lehetett visszatetsző a törzsfőnöki vagy katonai szerkezethez szokott magyarnak. A hódítások természete hozta magával, hogy csak a harcolók és foglalók legyenek szabadok; miből könnyedén kifejlődhetett a jobbágy-rendszer. Az országnak vármegyékre osztása hasonlított az európai kormány-megyékhez. Némely nagyok hivatalaikat átszállíthatták utódaikra: a várispán-ságok ez időtt nálunk is rendesen firól-fira szállottak. A viszonokok ilyenén találkozására folytán nem csoda, ha rövid időtt európai alakot öltött fel a nemzet politikai jelleme. De más részt lehetetlen nemzetünkről el nem ismerni, hogy mi természetének nem felelt meg, határozottan visszautasítá. Mig a törzsfőnökök a főhatalmat egy nagyfejedelmre ruházták, egyuttal kikötötték, hogy se magok se fiaik soha az ő tanácsából s az ország tiszljéből egyáltalában ki ne rekesztessenek; mi a korlátolt egyeduralom kifejezése volt. Mig a fejedelem iránti hűtlenség- és vi-

szályszerzésre a vérszerződés negyedik pontja halált mond : ugyanannak ötödik pontja a nemzet iránt hűtlen fejedelmet átok alá veti. Mig az egyeduralmat elhatározza, az ázsiai frigyrendszerrel nem akar felhagyni. Mindazonáltal a hét törzs csak hamar egy nemzetté olvadt, s közös fejedelemséggé alakult¹⁾.

---

¹⁾ Bocsor István: Magyarország történelme, különös tekintettel a jogfejlésre. Pápa, 1861. 8r. 43, 44. ll.

ELSŐ RÉSZ.

Az erdélyi részek közigazgatási tekintetben.

ELSŐ FEJEZET.

Erdély szervezete.

1. §. Szent István és birodalma. Országulás. Erdély egyesítése a magyar közállammal.

A pályakérdésnek határül kijelelt nagy időszak ötszáz harmincznyolcz évet (1002—1540.) foglal magában, melynek első része (az Árpádok kora) Magyarország európai képződését állítja előnkbe; második része (1301—1490.) annak kül- és bel-nagyságát s virágzását tünteti fel; az ezen innen eső félszázad pedig (1490—1540.) az ország államélete hanyatlását adja a való hű színében.

Szent István birodalmának alapúl a keresztyén egélyt s az erre épített nemzeti országalkotmányt választotta: európai életünk tehát a keresztyénséggel s ennek jellegét magán viselő polgári alkotmányunkkal kezdődik. A keresztyén egély meghonosítása alapján indult fejlődésnek a nemzet szellemi öszves ereje. Első királyunk alkotó, szervező lelke itt óriási nagyságában tűnik fel. Mindaz, mi az Árpádok három századán keresztül nagy, dicső, lélekemelő mutatkozik, az első szent király mély vallásosságában, s roppant szerepkörének bölcs felfogásában birja alapját, életgyökerét.

Az áldó gondviselés úgy intézte legott kezdetben nemzetünk sorsát, hogy a magyar királyság első századában nagy és erős királyok uralkodjanak felette, s a már Gyeics

fejedelem korában megkezdett európai szellemű átalakulás művét szerencsésen bevégezzék. István, mint törvényhozó és apostol, egyaránt kitünő szellemnagysága volt századának, nemzetének. Valamint az egyházat, úgy építette fel ő az országalkotmányt is. De mindkettőnek kivitelét megnemhezíté az ősi intézményeket feladni daczosan vonakodó nemzet ellenszegülése. Míg István birodalmában a keresztyén egély terjesztésével foglalkodott, az alatt unokaöcsese, az ifjabb Gyula, ki Erdély fejedelme volt, gerjesztette maga ellen haragját. Ez ugyanis, Koppán törzsfőnökkel egy értelemben, zokon vévén, hogy a nemzet ősvallása szertartásaitól eltérítettik, Istvánhoz gyakran küldött követei által őt keserű szemrehányásokkal feddette, s támadást is intézett ellene akkor, midőn István a somogyi törzsfőnökkel végezett, kinek borzasztó csapása után, úgy látszik, Gyula visszavonult Erdélybe, s az ősnemzeti intézmények eltörlésének megboszulásán törte fejét. Végre, midőn ismételt követségek által sem juthatott sikerhez, nyílt ellenségül vetette fel magát, s hadaival Magyarországra rontott, öldöklés és pusztítás jelelvén mindenütt nyomait. Istvánt e szörnyű merény gyors elhatározásra birta. Miután sem kérlelő szó, sem a királyi fenség hangosabban nyilatkozó erélye a konok törzsfőnököt jóra nem birhaták, kényszerült István a harez mezejére lépni. A gyorsan egybeszedett hadinép Erdélybe indított. Csata dönté-e el a dolgot? egykorú emlékeink nem felelnek. Hogy a magyar közbirodalom azon részei igen hamar meghódoltak, okát az Istvánhoz híven ragaszkodó székelyek erélyes támogatásában találjuk. Ekkor (1002.) István Erdélyt a magyar őszállamba kebelezte¹⁾, lassankint magyar törvényre szoktatta, igazgatását rokonára, Zsolt vezérre, bizta, keresztyénné tette, s az egély megszilárdítására Gyulafehérvárott püspökséget alapított, a pártos fejedelmet pedig két fiával Ma-

---

¹⁾ „Universum regnum eius latissimum et opulentissimum Monarchie Hungarie adiunxit.“ *Chronic. Budens. Edit. Podhradezky*, pag. 65. — *Kézai: Gesta Hungaror. Libr. II. cap. 2.* — *Turóczi: Chronic. Hungaror. Part. II. cap. 29.*

gyarországra hozatván, megkereszteltette s életfogytig fog-ságban tartotta¹⁾, ki Erdélyt többé, azon ürtügy alatt, nehogy ismét új dolgokon törje fejét, soha sem látta. Erdély, hajdani nevén Dácia, minden terményekkel dúslakodó, főként pedig söt, aranyat s barmokat termő ország, a rómaiaknak egykor gyönyörűsége, Gyula megaláztatása után mindig a magyar királyok birtoka volt.

E veszély elhárítása után nagyobb mérvben s erélylyel fogott István a keresztyén ügy országos elrendezéséhez. Az apostoli szellemű magyar szent király tiz püspökség felállításához látott²⁾, melyeknek feje az esztergami volt, érseki címmel. Ezt követte rangban, de alkotására nézve is, a kalocsai püspökség. A veszprémi püspökség adománylevele 1008-ban kelt ugyan; de több jelenség arra mutat, hogy 1001-ben már létezett. A pécsi püspökség alapítólevele 1009-ből való. A bácsi, győri és egri püspökségek rendezésének éveit nem tudatnak. A csanádi 1030. tájban alapított. A nagyváradi püspökségnek alkotását egynémelyek szent Lászlónak tulajdonítják; de valószínűbb, hogy ennek határai szintén István által irattak körül. — Ezekon kívül a benézéseknek (szent Benedek szerzeteseinek) pannonhegyi főapátságán kívül, a pécsváradi (1015.), szalavári (1019.), zobori (Nyitra felett), bakonybéli (1037.) apátságaik; nem különben a székes-fehérvári (1004.) és ó-budai (1022.) káptalanok Istvánban tisztelik alapítójokat³⁾. — Ezen hitbuzgó egyháznagyok s lankadatlan erélyű első szerzetesek ápolták István magyarjaiban a keresztyén vallás szent tanainak

---

¹⁾ Anonym. *Belae reg. notar. i. m. cap. XXIV. XXVII.*

²⁾ „Provincias in X. partitus est episcopatus, Strigoniensem ecclesiam metropolim et magistram . . . . ceterarum fore condituras.“ Hartvik: *Legenda S. Stephani Reg. major. Endlichernél, i. m. cap. VIII. pag. 144.*

³⁾ Ezekre vonatkoznak Hartviknak következő szavai: „Jaciuntur ubique sacrarum fundamenta domorum, surgunt claustra canonicorum, florescent claustra, cenobia regulariter conuersantium canonicorum congregacionum.“ Endlicher, *i. m. pag. 144 et 172.*

üdvös magvait. A buzgón hirdetett s a hatalom egész erejével gyámolított keresztyénség István kormány-éveiben mértani haladványban terjedett; mindazáltal az ősvalláson annyira erőt még sem vehetett, hogy életnyilatkozata örökre most már elenyészett volna. Tomboló, lázas elemek még ezután sem egyszer követelték vissza a nemzeti ősvallást és szerkezetet. I. Béla király erélye kellett azok megtörésére s habár végkép meg nem is valának semmisítve, de azontúl csak suttonban áldoztak a magyarok istenének, és László (1092.) törvénye s az 1112. körüli esztergami zsinat végzése úgy látszik, elégséges volt hasonló lázas ingert végre elfojtani, s a keresztyén hit és műveltség ügyét állandóan biztosítani.

Ezután István minden erejét országának polgári rendezésére fordította. Kormányra termett szellemének legdicőbb műve az országalkotmány, melynek életrealósága nyolczszázadon túl terjedt fennállásában nyilatkozik. Szervezetébe sokat vett ugyan fel az akkori más európai államokban divatozó intézetekből¹⁾; mert őseink sem belátás, sem bátorság hiával nem voltak, sem büszkeség nem akadályozá, hogy az idegen intézményeket, ha jók valának, ne utánoznák²⁾: de ebben nem utánozólag, sőt inkább teremtő lélekkel járt el a bölcs király, tisztelve a történeti alapot s nemzeti szellemet. Ezen elv lón alkotmányos létünk fennmaradásának egyik főbiztosítóka³⁾. Legbátrabb tette a törzsfőnökök hatalmának megszüntetése volt az új alkotmány által, kiknek helyébe egy némileg hasonló intézvény lépett, tudniillik mintegy hatvan vármegye, melyeknek élén egy-egy

---

1) V. ö. Georg. Bartal: Commentar. ad Histor. Status Jurisque publ. Hungar. Aevi medii. Tom. I. Posonii, 1847. 8-c. pagg. 200—204; és: 314—316.

2) „Majores nostri neque consilii neque audacia eguere, neque superbia obstabat, quominus aliena instituta, si modo proba erant, imitarentur.“ — S a l l u s t.

3) Wenzel Gusztáv: „Magyarország és Erdély 1848. előtti alkotmánya.“ Budapesti Szemle. XIX-d. köt. Pest, 1860. 8r. 335, 336. ll.

főispán állott, de már egyenes függéssel a királytól. Az ország lakosai nemesség és pórságból állottak. A nemesség magában foglalta a főpapságot, a fő- és köznemességet; a pórság pedig a földmivelő osztályt. A magyar nemességnek kitünő alkotmányos állása törvényeinkben gyökerezik. A nemesek az ország szent koronája tagjainak neveztetnek; Werbőczy egyedül bennök látja közjogi érteményben a nemzetet; az országgyűléseken ők jelennek meg; az ország ügyeinek kezelésére kiválólággal ők hivatvák; és számos törvényeink különösen a nemesek jogait határozzák meg és biztosítják: de mindezen kitüntetések mellett is törvényeink soha a nemeseket oly polczra nem emelték, hogy akár a király irányában független alkotmányos hatalommal bírtak, akár az ország nem-nemes lakosai irányában elzárt kört képeztek volna, melyet áthághatlan választó fal von körül; alkotmányunk tehát rendi alkotmánynak, mint sokan nevezgetni szeretik, nem mondható: hanem mint az országos és nemzeti életből fejlődött szerves egész, tárgyalásunk alapeszméjének időfolyamára viszonyítva, valóságos nemzeti alkotmánynak nevezhető egyedül helyesen¹⁾. Több országos főhivatal Istvánnak köszöni létét, mint a nádori, országbirói, fő- és al-korlátnokai, s kir. főügyészi, egy a mai helytartóságához hasonló kir. tanács s a királyi kamara. — István kormányideje folytán rendeztettek el ezélarányosabban a törvényszékek, a birói hatáskör, s a törvénykezés módja határozottabb szervezetet nyert. A végrehajtó hatalmat a király gyakorolta az egyházi és világi nagyokkal. A honvédelem a nemességet és birtokos papságot illette. A király tanácsot a főpapokkal és főnemésekkel tartott²⁾; de a törvényhozásba, úgy látszik, a köznemesség is befolyt, legalább jogában állott népgyűléseken a törvényt jóváhagyni vagy nem hagyni. Itt

¹⁾ Oly. Wenzel Gusztáv értekez. i. l. 335, 343, 347, 353. 11.

²⁾ Erre vonatkozólag írja *Freisingeni Otto*: „Ad curiam Regis sui (a magyar királynak) singulis ex primoribus sellam secum portantibus conveniunt, ac de suae reipublicae statu pertractare et discutere non negligunt.“ *Libr. de gestis Frideric. I. Imperator.*

rejlük első alapja az országgyűléseknek. Felsőszázaddal később, az I. Béla alatt 1062-ben Székesfehérvárott tartott országgyűlésen, már minden vármegye két követe által volt képviselve¹⁾. Általában valamint a törvényhozó gyűlekezeteknek, úgy végzéseiknek alakja is a XII-d. századig nem volt még bizonyos rendszerbe hozva. — Miután István ezen új alkotmányrendszere néhány kísérleti évet kiállott, s az alatt is sokban javított, igazított, pótolgatott: ekkor, és nem előbb, fogadtatta azt el tényleg a belső és külső rend nagyjaiból 1016-ban öszvehit nemzeti képviselőkkel.

Míg a magyar birodalom nagy nyugoti felében ezek így alakultak, az alatt keleti felében a székelyek ősi kormányrendszere, szent István által helybenhagyatva, I. Béla királyig fennállott. Miután ugyanis a keresztyénséget a székelyek közt elejétől fogva magok az őszervezet szerénti legfőbb tisztviselők terjesztették és ápolták; miután az ősvallás visszahatásai ellen magok ezek küzdöttek: szent István, ki a magyar őszervezet védőit Koppán támadásakor csak idegen segélylyel törhetvén meg, a magyar ősalkotmányt terveinek méltán hatalmas gátjaul ismerheté, a székelyek ősalkotmányát, midőn különben is a székely fő-rovóban önként állott melléje, annyival inkább meghagyható, mert azt a keresztyénség gátjaul, mint a mely ez őszervezet mellett a Székelyföldön nem csak az ő, hanem még atyja ideje előtt is terjedt, épen nem tekinthette.

Ezek után nagyon is hihetőnek látszhatik előttünk azon egyezmény valódisága, melyet a székely nemzet követei szent Istvánnal kötöttek. Ennek fő feltételét, a keresztyénség elfogadását, a nemzeti gyűlés helyeselvén, többi pontjait örök időkre ekként erősítette meg: a) hogy a nemzet a magyar királyt és népét keletről védelmezze; b) hogy a király őri-

¹⁾ „Praelarum hoc quoque, uti omnia eius (I. Béla), quod ultra morem aevi sui progressus, consilium iniit Principe maximi animi dignum, ut missis per regnum praeconibus, ex singulis pagis (Comitatum hoc apud Latinos nomen est, quod Chronographi cum villis commutantes aepius) duas ad Comitatus Albani evocaret.“ — Georg Bartal: Commentar etc. Tom. II. Libr. 5. §. 2. pag. 23.

zetére felváltva száz lovagot tartson; c) hogy a királynak választása, nőstülése és figyerméke születésekor ökröt bélyegezzék¹⁾; de ezek fejében viszont minden pénz, tized- és adófizetéstől továbbra is ment legyen. Mely egyezség ünneplésének után, a szerződés örök emlékére Apor Sándor egyik fia, Arad, törzsével együtt, a Zaránd-törzs földéhez közel, majdnem a határszélre, az oláhok földének havasai közé, a Szállás nevű patakhoz (ma Alsó- és Felső-Szálláspatak nevű helységek Hunyad-megye déli részén) áttételezt. Ezen pontokat, megjegyzi a krónika szerkesztője²⁾, a nemzet a múlt századokban (1533. előtt) minden harmad évben megújította.

A követek visszatérével a fő-rovóban, Apor Sándor, nemzetgyűlést tartván, a nemes király választását Budvárban márványra metszve felmutatta, s a kehely fölé helyezve fölemelte; s mindnyájan nagy örömmel fogadták a magyar király akaratát, és a keresztény vallást, mint a község parancsát, a Rika-föld havasain túli minden pogány kis-rovóbanok közt kihirdették³⁾.

A székely krónika⁴⁾ sejtentünk engedi, hogy a nagy terítő, szent István, halála után mindjárt kitörték az ósválási mozgalmak, és csak Endre király kemény felléptével fojtattak el. Ez 1039. után, de 1049 előtt történt; mert Endre király, a szent István által Erdélybe helyezett vajda (Zsolt) után, országát megosztotta s öccse, Béla, lón erdélyi herceggé 1049-ben; mit hazai történetíróink is igazolnak⁵⁾

¹⁾ Ezen ökrö b é l y e g z é s (signatura boum) ennyiből állott: a székely nép, a főnépeket (primores) és lófóket (primipili) kivéve, a királyi adószedőnek minden ökrét bevallva, és ez elé hajtván, így négyivel összeállították, egy vagy két gazdától, a mint telt, s ezek közül a székely választott kettőt, a harmadikat pedig az adószedő választotta el, melyre azután a szék b é l y e g é t azonnal rá-sütötték, a honnan azután ezen eljárás „ökrösítés“-nek neveztetett. — K á l l a y F e r e n c z: Históriai értekezés a nemes székely nemzet eredetéről. Nagy-Enyed. 1829. 8r. 199 l.

²⁾ Olv. az 1533-ki székely krónik. i. m. 281, 282. ll. — ³⁾ U. o. 282. l. — ⁴⁾ U. o. 286, 287. ll.

⁵⁾ Turóczy: Chronic. Hungaror. i. h. Part. II. cap. 42. — Chronic. Budens. Edid. Podhradzky. pag. 104. — Péczely József: A magyarok történetei. Első darab. Debreczen, 1837. 8r. 66. l.

mondván, hogy az ország egy harmadát (Erdélyt, a tiszántúli részzsel) hercegi czímmel Béla bírta. A székesfehérvári gyűlésen végső szerencsét kísérlettek a : őshitűiek, hihetőleg az erdélyi részekről is. Erre következett az elhatározó csapás, mely az ősvallás pártosait teljesen lesújtotta. Béla, erdélyi herceg, ekkortáiban ugyanis azt parancsolta, hogy többé a méltóságok, családok, várak, falvak, kastélyok ne az ősök szokása szerint, hanem szentek neveiről neveztesenek. Így lett a fő-rovóbánból székelyek ispánja, a gyulárharkászból székelyek alispánja stb. Ellenszegült ugyan Bélának Szemere, Madaras földéről (Csik-székben); de mit sem boldogult¹⁾.

Mintán az erdélyi részek ily módon a magyar közállammal egyesítették, vétetett csak tüzetesen foganatba azoknak közigazgatási tekintetben szükségelt szervezése, minek alapján indult ott azután fejlődésnek az államegység szellemével öszhangzó közélet, mi alapvonalaiban itt veendő tekintetbe.

2. §. Erdély alkatrészei. — A Székelyföld.

Erdély, miként tárgyalásunk eddigi folyamán láthatuk, eredetileg két ős-részből alakult a Székelyföld - s megyei kerületből, melyekhez a harmadik, az úgynevezett Királyföld, később, csak a XII-d. század közepe felé, II. Gyeics király kormányidejében (1141—1161) járult.

E részek köz- és magánjogi intézményeikben s történelmi fejlődésökben különböztek valamint egymástól, úgy a közös magyar királyság többi részeitől is.

A Székelyföld a székely nemzetnek ösfoglalás utján birt tulajdona. A magyar rokonokkal, még Árpád idejében történt testvéri szövetkezés alapján, örökre sérthetlen tulajdonul bírta és igazgatta a Székelyföldet, mint oly külön helyhatóságot, mely nem csak maga osztá ki maga közt székekkint és nemzetségekkint (per tribus et generationes) a a hivatalokat; de s a j á t t ö r v é n y e i t i s m a g a

¹⁾ Az 1533-ki székely krónika, i. m. 287. l.

hozta magának saját nemzeti gyűlésein¹⁾.

A közel kétszáz négyszög-mérföldnyi területű ősbirtok külön időkben tömörült következő hét székké: a) Udvarehely, Keresztúr és Bardocz²⁾ főszékkal; b) Sepszi, egyesülve Kézdi és Orbai³⁾ hajdan önálló székekkel; c) Miklósvár, 1450. óta mint külön szék; Sepszi széktől történt különválása az erdélyi három nemzet által 1531-ben elismertetett⁴⁾; d) Kászton, Csiktől 1462-ben különvált, s önállósága 1515 stb. elismertetett⁵⁾; e) Csik-Gyergyó⁶⁾; f) Aranyos, 1289-ben a rabló kúnok ellen kitüntetett vitézségükért a kézdi székelyeknek adományoztatott, s mint általuk gyarmatosított birtok, részökre 1291—1313. kiváltságilag biztosított⁷⁾; g) Maros, mely — úgy látszik — az előbbieknél később alakult. — A székely nemzetnek 1506-ban tartott gyűlésén, mint képviselt székek, említetnek Udvarehely, Maros, Aranyos, Csik, Kézdi, Sepszi és Orbai székek⁸⁾. A saját értelményben vett Székelyföldön kívül a székely ispán hatósági körébe tartoztak a XIV. részben a XV-d. században még ezen szász területek: Besz-

---

¹⁾ L. A nemes székely nemzet constitutiói, privileg. stb. Pesten, 1818. 8r. 14—16 és 24—51. ll. — ²⁾ U. o. 87. l.

³⁾ Stephan. Katona: Hist. Critic. Tom. V. pag. 530. — Georg. Fejér: Cod. Diplom. Tom. II. pag. 16.

⁴⁾ A nemes székely nemz. constit. stb. 16—22. ll. — Joseph Car. Eder ad Simigian. pag. 95.

⁵⁾ Kállay Ferencz: Histor. értekez. a székely nemz. eredet. Nagy-Enyed. 1829. 8r. 188. l.

⁶⁾ Gyergyó 1506—1636. időközben ismét mint önálló területi hatóság tűnik fel. A székely levéltárak ismerethiánya okozza, hogy a történetbnvár a Székelyföld régi viszonyainak szövedékébe mélyen nem hathat.

⁷⁾ Az eredeti okmány a kolos-monostori levéltárban. V. ö. A nemes székely nemz. constit. stb. 9—14. ll. — Georg. Fejér: Cod. Diplom. Tom. V. pag. 452.

⁸⁾ A nemes székely nemz. constit. stb. 33—39. ll.

tercze 1474-ig¹⁾ Medgyes és Selyk 1402-ig²⁾ és Brassó vidéke 1422-ig³⁾, melyek azonban a szász egyetem kiváltságait élvezték.

A Székelyföld közjogilag különbözött a megyei kerülettől; ugyanis a Székelyföld nem csak az egyes székelyéké, hanem egyszersmind az egész nemzeté volt; a miért is kihalás esetében a székely birtokot nem az állam, hanem a szomszédok örökölték; s a székely hűtlenség esetében sem veszté el jószágát, még akkor sem, ha fejét a törvény kérte⁴⁾ a mi más szóval azt teszi: a Székelyföldön királyjog nem létezett⁵⁾.

A székelyek a fekvő birtok öröklését illetőleg is különböztek a magyaroktól⁶⁾. A leányok ott nem örökösdnek a fekvő javakban, sem a leányi negyed nincs nálok behozva. De van a székely törvényeknek egy külön neme, a fiúsítás, mi abban áll, hogy ha valamely családban nem volt fiú, akkor a fekvő javakat is a leány örökölte, s ilyen fiuleánynak (fiúsított leánynak) neveztetett.

A törzsökös székelyek kezdettől fogva mind nemesek voltak; habár később a megyei kerületbe költöztek is, nemeseknek tekintettek; s épen azért a Székelyföldre szóló nemes- vagy adomány-leveleket a XVI-d. század közepéig nem igen lehet találni. Innét nem volt szabad őket törvényes megidézés vagy ítélet előtt elfogni⁷⁾, sem — a gyilkosság

---

¹⁾ Stephan. Katona: Hist. Critic. Tom. IX. pag. 45. — Tom. XIII. pag. 386. — Joseph. Car. Eder ad Schesaeum, pagg. 226, 238, 246; Observ. critic. et pragmatic. ad Felmerum, pag. 34 et 230. — Quartalschrift, VI. 320. — Georg. Fejér: Cod. Diplom. VIII, 4. pag. 222 et 494. — Szász nemz. levéltár, 342. sz.

²⁾ Medgyes-szék levéltárab. 56 és 94. sz. alatti okmányok

³⁾ Joseph. Car. Eder: Observ. critic. ad Felmer. pag. 36 et 234.

⁴⁾ Szokásbeli törvények, 30-d. pont. — A nemes székely nemz. constit. stb. 43, 44. ll.

⁵⁾ Verbóczi: Trip. Part. III. tit. 4.

⁶⁾ Turóczy: Chronic. Hungaror. Part. I. cap. 24. — Schwandner: Scriptorum rer. Hungaricar. Tom. I. pag. 78.

⁷⁾ Dózsa Dániel: „Vázlatok a székely nemzet alkotmányos életéből.” Kolozsv. Közl. 1865. évf. 131. sz.

esetét kivéve — a vajda elébe idézni¹⁾; hanem mindennemű peres ügyeik előbb saját székbiróságukon tárgyalattak, s csak ezután vitethettek feljebb²⁾. E nemes jelleg a XVI-d. századig mit sem veszített jelentékéből. Csak ez időtől kezd az ősi székely alkotmányban változás mutatkozni. A fő-nép (primori, nemesi osztály) kifejlődése által, a lovagok (primipili) és gyalogok (pixidarii) mellett, még egy negyedik osztály, a jobbágy-ság is kifejlődik. — Mind-ezen szép szabadságok- s előjogokért a székely egy szolgálatot, — nem! bajnoki tisztelet volt köteles teljesíteni hazája irányában: fegyverrel örködni a közbátorság s nemzeti szabadság felett. Azért háboru idején minden székely fegyvert tartozott fogni. A vonakodó szabadságát veszté.

Hogy a Székelyföld Erdélylyel, mint külön egésszel, sem köz-, sem magánjogilag, sem biróilag, sem közigazgatásilag szerves összeköttetésben nem állott; hanem ő egyenesen és közvetlen egyik nagyobb helyhatósági tagja volt a magyar koronának, és saját ispánja alatt függött a magyar királytól, — elég ennek bebizonyítására idéznünk az agyagfalvi gyűlésen, 1506-ban, a pártütés zabolázására hozott törvény következő szavait: „Mi, Székelyország földének lakói, adjuk emlékezetére mindeneknek, a kiknek illik, e levelünknek rendiben, hogy mi az ezer ötszáz és hat esztendőben, urunk születése négy idejének ötödik napján, Udvarhelyszéknek Agyagfalva majorjában, a mi országunknak közönségesen való szükséges dolgaiért kiváltképen való gyűlést hirdettünk és rendeltünk, hogy a különféle egyenetlenségeket és hitvány szokásokat eltörlessék és hagyják . . . . . ezt rendeltük: hogy senki az első (primorok) közül vagy a főfők (primipili) és tisztviselők közül, vagy pedig a közönséges renden lévő emberek (pixidarii) közül, valamelyek Székelyországban lagnak, ennekutána fejedelmünk tisztos-

1) „Parancsolattal senkit se hívassanak se vajda urak, se ispan elébe; hanem kit-kit székén keressenek előbbször, és a ki mit nem igazol, az kérdőjével mehessen el ország törvénye szerént.“ Szokásb. törv. 35. pont.

2) A nemes székely nemz. constit. stb. 45. l. 36. pont.

sége és hivsége ellen . . . vagy országunknak romlására . . . pártütésnek okáért se közönséges se részszerént való gyűlést ne indíthasson, ... hanem közönségesen egy helyre gyűljünk és a megbántott félnek segéljünk, ... hűségünket is megtartván, királyunkat találjuk meg, hogy így közönségesen tanácsot tartván, jobb móddal állhassunk ellene, míg a helynek messze volta miatt mi is a kútfőhöz, tudniillik királyunknak kegyelmességéhez és Magyarországnak segítségéhez, k i n e k m i i s t a g j a i n a k h i v a t t a t u n k é s v a g y u n k i s , illendő orvosságért mehetünk stb¹⁾.

II. Ulászló király korából való jelen okmányunk eléggé mutatja azon helyzetet, melyet a különválás idejéig (1540.) Székelyföld, mint a magyar királyság külön tagja, elfoglalt; egyszersmind azt is, hogy az egy külön Erdély fogalmával semmi összeköttetésben közjogilag ez idétt nem állott²⁾.

3. §. A megyei kerület Erdélyben.

Számtalan viszontagságok közt nyolcz századot túlélt alkotmányunk- s ezen alapult nemzeti szabadságunknak, a magyar királyság megalakulása óta a jelen század közepéig, őrhelyei a vármegyék voltak: szükséges tehát az erdélyi részekben is ezeknek keletkezését figyelemre méltatnunk.

Minekutána szent István Erdélyt Magyarországgal egyesítette, alig szenved kétségét, hogy az országszervező nagy király a megyerendszert, mely honvédelmi s közigazgatási tekintetből legsikeresebb kormányzási módnak tartván, birodalma nagyobb részében foganathá vétetett, annak keleti felében is alkalmazta még pedig annál könnyebben, mert fenn volt még a vezérek korában azon részekben vetett hét földvár, melyek hét megye kikerekítésére önként ajánl-

¹⁾ A nemes székely nemz. constitut. stb. 33—35. ll.

²⁾ Dózsa Dániel: „Vélemény az erdélyi részek assimilatiójáról.“ — Oly. P e s t i N a p l ó. 1866. évfoly. 117. sz.

koztak¹⁾, a mint csakugyan ennyinek az erdélyi területen legott a XI-d század folytán keletkeztéről emlékezik egy XIV-d. századi okmány²⁾.

A megyei kerület tehát Erdélyben külön helyhatóságokból vagyis megyeközségekből alakult, melynek élén a vajda állott, a vajdai törvényszék lévén ezen kerület másod bírósága, a harmad bíróság szintén a királyi curia³⁾.

E területen jobbágyi viszony fejlődvén ki, politikai joggal itt csak a nemesség birt.

A vármegyék, helyhatósági jogaik gyakorlata mellett, egyszersmind részt vettek küldötteik által a közhaza országgyűlésein; de az akkori háborús időkben s a közlekedés rendkívüli hiányai, valamint a királyok székhelyeinek távol esése miatt, tartottak ezen vármegyék is oly közös gyűléseket, melyeken a sürgetősb hadi készülődéseket és más keblbi intézkedéseket a megyei helyhatósági jog alapján megtehették.

Ezen gyűlések vajdai kibocsátványok (edictum) által hivattak össze, s n e m e s i g y ű l l é s e k n e k (conventus nobilium) neveztettek; de épen nem voltak törvényalkotó gyűlések, s az ezen nemesi gyűléseken hozott törvényeknek

---

¹⁾ „Septem capitaneis, ae singulis exercitibus, eorundem ductui deputatis, pro conservandis uxoribus, et rebus ipsorum septem castra terrea praepararunt, in quibus tandem castris aliquandiu permanserunt; et ex hinc secutum est, quod pars terrae eadem, a Theutonis Siebenburg, id est septem castra, vocatur usque in hunc diem.“ Turóczi: Chronic. Hungaror. Part. II. cap. cap. 2. — Chronic. Budens. Edid. Podhradzky, pag. 37.

²⁾ Kelt 1320-ban. Olv. Nemzeti Társalkodó. 1830. évfoly. 206. l. — V. ö. Gróf Kemény József: „Über die Entstehungszeit der ungarischen Komitate in Siebenbürgen.“ Anton Kurz: Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens. I. Band. 3. Heft. Kronstadt, 1845. 230 — 238. ll.

³⁾ Verböczi: Tripart. Part. III. Tit. 3. §. 6.

Törvénytárunkban (Corpus Juris) semmi nyoma¹⁾. A „*conventus nobilium*“ nem volt egyéb, mint a székely és szász nagyobb helyhatósági gyűlésekhez hasonló gyűlése a megyei kerületnek²⁾

Minő kiterjedéssel birt a honfoglalás idején a meghódított megyei kerület, hitelességgel bíró ősemlékek nem értesítenek. De, ha tekintjük mindazon területi hatóságokat, melyek azon, különböző időkben, alakulásukat nyerték, a valót közelítjük meg, ha térfogatát nyolczszáz négyszögmérföldre tesszük. Ezen szerveztetett az erdélyi hét ősmegye: Fejérvár, Hunyad, Küküllő, Torda, Kolos, Doboka és Belső-Szolnok. E térnagysággal kezdetben nem állott arányban a lakosok száma³⁾. A hódító nemzet, úgy látszik, Erdélynek eleinte csak éjszak felé eső részét foglalta el, délszaki felét még nem is ismervén; mert míg amaz az elfoglalás után több megyékre osztatott: a Torda és Küküllő megyéktől és a székely székektől a déli határhavasokig terjedő roppant nagy hely⁴⁾ az egy Fejér-vármegyét tette, mely nem csak a hét szász széket, vagyis az egykori Szeben-vármegyét (Comitatus v. Provincia Cibiniensis) és a Barczaságot (Brassóvidéket), hanem a mostani Fogarasföldet, sőt Hunyad-megyének részét is magában foglalta. Ez azonban a szász telepítvények idején lassankint más alakot nyert.

4. §. Az erdélyi Királyföld.

Erdély harmadik kiegészítő részét a Szász föld (Királyföld, Fundus regius) alkotja, mely II. Gyeics király kormányidejében (1141—1161.) vette alakulása kezdetét.

¹⁾ Sigism. Kósa: De publica Partium Transilvanarum administratione civili atque militari sub Wayvodis, Viennae. 1816. 8-o §. 34. pag. 47.

²⁾ Dózsa Dániel: „Vélemény az erdélyi részek assimilatiójáról.“ — P e s t i N a p l ó. 1866. évfoly. 117. sz.

³⁾ „Nunquam natio Ungarica implevit terram, quam praesidiis occuparat.“ — S a m u e l T i m o n a p u d S t e p h. Katona: Hist. Crit. Regn. Hung. Tom. III. pag. 558.

⁴⁾ Régi okmányaink „dubiae possessionis solum,“ vagy „desertum,“ „vasta, desolata terra“ általános nevezeteken emlegetik.

Mikor, honnan s minő csapatokban jöttek ez idegen szállók (hospites) az erdélyi részekre, történelmi biztos kútfők hiányában feleletet adni nehéz, mert az egykorú okmányokat majd egyig megemésztette a viszontagságos idő, s egy kútfőkön alapuló szászttörténelem maiglan jámbor ohajtás, az egy Barczaságot kivéve, mely az őszves szász telepek közt van még legalaposabban kiderítve. F l a n d r o k (németalföldiek), e r d é l y i n é m e t e k (Teutonici Ultrasilvani), n é m e t s z á l l ó k (hospites Teutonici) és s z á s z o k nevezetek alatt emlegetik régi oklevelek. Nyelvök a németnek tájszólásaként tekinthető; a besztzerce-vidéki tájbeszéd kivételével, feltűnőleg al-szász jellegű, s a németalföldi (hollandi) szólamhoz közel rokon; mi arra mutat, hogy a németalföldi szállók a Némethon különböző vidékeiről beköltözöttekkel új hazájokban összeelgyedtek. Lakhelyet a magyar birodalom területén II. Gyeics királytól nyertek.¹⁾mely a II. Endre-féle szabadságlevél (1224.) körvonalozása szerént²⁾ magában foglalta a Szászvárostól Baróth, Sepsi és Darócz nevű székely birtokokig elterülő vidéket, s idő foiytán a jelenkorig százkilenczven négyszög-mérföldnyi területté nőtte ki magát³⁾. A szász telepítvények Erdélyben három tömböt képeznek. Az első Mármaros és Bukovina közt szállott meg; a második, az előbbinél tetemesen nagyobb, Szászvárostól a Maros, Küküllő és Olt folyók közt egész a déli székely határokig terjeszkedett; a harmadik, mely a Székelyföld és déli hegyláncz közt B a r c z a s á g nevezet alatt ismert regényes síkságon terül el. Mi birhatta ez útra kelt hazátlan vándorokat messze földön új lakhely keresésére? Vizár, bel-

¹⁾ „Saxones Transilvani et sedes et privilegia a rege Geysa acceperunt.“ Sigleri Chronolog. rer. ungaricar. in Bel. adparatu ad hist. Hungar. Poson. 1735. Fol. pag. 52.

²⁾ „... universus populus (a szász nép) incipiens a V a r a s usque in B o r a l t h cum terra Siculorum terrae S e b u s et terra D a r a u s unus sit populus (szász egyetem).“ Privilegium Andrea-num. Artic. II. — V. ö. Sigism. Kósa: De public. part. Transilvanar. administr. Viennae, 1816. pag. 83.

³⁾ Kővári László: Erdély statistikája. Kolozsvár, 1848. 8. 8 9. ll.

zavarok, túlnépesedés vagy kereszthadjáratok öszmüködtek-e öshazájok végleges elhagyására? Oly kérdés, mire azon kor viszonyainak számbavételével csak ráélmélve válaszolhatunk¹⁾. Eleinte kisebb tömbökben s külön időszakokban jelentek meg honunk határain. Ha a körülményeket gondosan mérlegeljük, az tűnik ki, hogy a nagyobb telepítvények egymásután következtek, s viszonyban voltak költözési mozgalmak a kereszthadjáratokkal. Ki is vonhatja alaposan kétségbe, hogy ezek közül egyes tömegek már csak azért is itt települhettek meg, mert a pogány besenyők és kúnok elleni működésükkel azon szolgálatot hitték tehetni a kereszténységnek, mit teendettek volna akkor, ha a Szentföldön a saracénok ellen harcolnak. Elég az, hogy Erdély délszaki része kipusztult volt s tárva-nyitva állott az említett rabló népek dúlásainak: királyaink tehát tárt karokkal fogadták a jövevényeket s velük benépesítették az elvadult, kietlen pusztaságot; védfalul szolgáltak ők a barbár betörések ellen; új szint öltött szorgalmuk nyomain a rideg vidék, s igen sokat nyert lakályosságban.

Ekként alakult meg az erdélyi részeken **S z e b e n - v á r m e g y e** (Comitatus Cibiniensis), magában foglalván azon földterületet, melyen később Szászváros, Szászsebes, Szerdahely, Szeben, Újgyeház, Nagy-Sink, Köhalom és Segesvár székek keletkeztek.

Minő lehetett az első telepítvények népszáma, hiteles adataink nincsenek; de ha az ötszáz fegyveresre rugó hadilletéket²⁾ tekintetbe vesszük, nem mondhatjuk jelentéktelennek.

A későbbi idők okmányaiból kiderül, hogy kezdetben minden egyes gyarmat politikai tekintetben önálló közigaz-

---

¹⁾ J. K. Schuller: Umrissé und kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen. Mit besonderer Berücksichtigung der Gesichte der deutschen Colonisten im Lande. Hermannstadt. 1840. 8-o' Erstes Heft. §. 66. lap. 65, 66, 67.

²⁾ Privileg. Andreanum. Artic. V. — V. ö. Sigism. Kósa, i. m. 83 — 97. ll.

gatási s törvényhatósági területet képezett a nélkül, hogy ezen gyarmatokat a hasonló intézmények — nemzetiségi s nyelvi rokonság s közös valláson kívül — a politikai egység kapcsolatával egy szerves egészzé egyesítették volna. Ezt csak egy század mulva eszközölte a II. Endre-féle kiváltságlevél, jöllehet nem azon mérvben, melyben azt korunkban látjuk; mert Medgyes és Selyk Zsigmond alatt, Talmács és Selistye IV. László korában, Besztercze vidéke pedig és a Barcaság csak I. Mátyás király idejében kebelezettek az erdélyi Királyföldbe.¹⁾

Mint új szállók, siettek e német gyarmatosok magokat királyi kiváltság-levelek által biztosított jogokkal körülścnczolni; ilyenek a nemzetiség biztosítása, személyes szabadság, a kötelezettségek egyenlősége, szilárd és teljes birtokjog, bizonyos önállóság az által, hogy magokat közvetlenül a királytól tették függőkké, saját törvényalkotás és önkormányzás, s életkörüktől minden idegenszerű elemek távol-tartása. — Ugyanis az 1224-ben kiadott szabadságlevél a Szászföldet a szebeni ispán (mint szász főispán) kormánya és birósága alatt szabadföldnek nyilvánítja (artic. I. II.) A fekvőbirtoknak csak egyedül szász általi nyerhetése és birhatása biztosittatik (artic. XIV). A szász nemzet saját tisztjeit és papjait szabadon választhatja (artic. VI.). A szász kalmárok az egész magyar birodalomban vámfizetéstől, valamint minden saját áruhelyeik a vásárpénz-fizetéstől felmentetnek (XVI.). Az erdélyi havasok erdeit, folyóit, vizeit minden járulékaikkal, szegénynek gazdagnak, az oláhok-és besenyőkkel közösen használni megengedi (artic. VIII. és XIII.)

E szép szabadságok fejében kincstári nyereseményül (lucrum camerae) évenkint ötszáz ezüst márkát fizetnek (artic. IV.). A királyi sereghez a hon határain belül ötszáz, azon kívül száz fegyverest ad a király vezérlete alá; de ha más vezényel az országon kívül, csak ötvenet (V.). A

---

¹⁾ Sigism. Kósa, i. m. 84. l.

királyt, ha köztök megjelenik, háromszor; a vajdát pedig csak kétszer tartoznak megvendégelni (XV.).¹⁾

Mekkora súlyt fektetett a főhatalom e hazánkba települt vendégnépre, mutatja a szász nemzet régi pecsétjének ezen körirata: „Ad retinendam coronam.“ (A korona fenntartására)²⁾.

MÁSODIK FEJEZET.

Kormányrendszer az erdélyi részeken.

5. §. A királyi hercegek, mint Erdély kormányzói.

A mint szent István Erdélyt a magyar közbirodalommal egyesítette, királyaink azt helytartók által kormányozták. Ezek, ha a királyok fivérei vagy épen fiai voltak, hercegeknek (duces) neveztettek³⁾; ha pedig a magyar nemesség köréből emelkedtek e kitünő kormánypolczra, vajda czímet viseltek⁴⁾. Az erdélyi hercegek tehát a vajdáknál

1) Jos. Car. Eder: De initiis iuribusque Saxonum Transilvanor. Commentatio. Viennae, 1792. in 4-to. 33, 34. ll.

2) Jos. Car. Eder, i. m. 40. l.

3) J. B. Szegedi: Decret. et Vit. Reg. Hung. 339 l. — Jos. Benkő: Transilv. General. Tom. I. pag. 164.

4) Samuel Timon: Imag. Hung. Nov. 30. l. szerint egy 1212-d. törvény az erd. vajdát és székely ispánt említvén, tiltakozik az ellen, hogy ezen méltóságok másoknak, mint érdemes magyaroknak, adományoztassanak a királyi felségtől. — „Waywodatum Transilvaniensem et comitatum (ispánság) Siculorum... non aliis, praeterquam natis Hungaris... R. Maiestas dare et conferre valeat.“ Decret. Uladisl. a. 1492. artic. 8. Eder ad Sches. 161. l. Ez oda mutat, hogy volt egy-egy oly időköz, a melyben idegen származású is neveztetett e főhivatalokra; a mint csakugyan kérdésbe vonatik egy Frank nevű szász, mint vajda; hogy pedig alvajdák csakugyan voltak a szászok közül is, pl. Nádasi László 1410-ben, határozottan állíttatik (J. K. Schuler: Umriss und kritische Studien stb. 43. l. Erst. Heft).

kitünőbb rangfokon állottak. Némelyek a királyok nevében s akaratjuk szerént kormányozták a tartományt; mások a magyar királyokkal megosztva birták a főhatalmat¹⁾, s ezt I. Endre ideje óta (1049.), ki azon palástolhatlan politikai hibát követte el, hogy öszbirodalmának harmadrészből hercegséget alakított (Erdély, a tiszántúli részszel), s kormányzását Béla öcsésére bizta; mi által a hazát s királyi családot oly sokáig rongáló szakadás, szám és végnélküli belső villongások magvait hintette el²⁾.

István (V.), IV. Béla király fia, mielőtt még atyját a trónon követné, már 1260, 1262, 1265, 1267 és 1268-ban, mint ifjabb király s erdélyi herceg, írta magát az okmányok alá³⁾. Atyja halála után, 1276-ban magyar királylyá koronáztatván, úgy látszik, ezzel szünt meg az erdélyi hercegség, s ment vissza újra a koronára. Nyoma van annak⁴⁾, hogy a királyi hercegek, a mint Erdély vagy más tartomány kormányára emeltettek, a hercegi czímet folyvást megtartották; így Corvin János, mint oppelni és lipői herceg, írja magát II. Ulászló törvénykönyve alá; Ujlaki Lőrincz pedig, mint szerémi herceg, áll ott. E most említett hercegeket a nádor, erdélyi vajda és országbíró a közgyűléseken meglőzték, kik viszont minden bánokat s országzászlósokat meglaladtak tekintélyökkel⁵⁾.

---

1) István (V.), miut ifjabb király s erdélyi herceg, atyjának IV. Bélának, egy kiváltságlevelét megerősíti (J. K. Schuller, i. m. 46. l.).

2) „Rex et frater ejus Béla, habito consilio, diviserunt regnum in tres partes, quarum duae in proprietatem regiae suae maiestatis manserunt, tertia vero pars in proprietatem ducis est concessa. Haec igitur prima regni huius divisio seminarium fuit discordiae et guerrarum inter duces et reges Hungariae“ Turóezi: *Chronic. Hungaror. Part. II. cap. 42.* — V. ö. Schwandtner: *Scriptor. rer. Hungaric. Tom. I. pag. 108.*

3) I. Bárdosy: *Supplementum Analector. Terrae Scepusiens. Leutschov. 1802. in 4-to.* — Schmitt: *Episcopi Agriens. 159. l.*

4) J. B. Szegedi: *Decret. et V. it. Reg. Hungar. 306. l.*

5) J. B. Szegedi: *Rubric. Jur. Hungar. I. 106. l.*

A kir. hercegeknek¹⁾ erdélyi kormányáról meg kell jegyeznünk, hogy, ámbár ők a polgári s hadi ügyekben főhatalmat gyakoroltak, ez merőben még sem volt független; mert a királyok, felségi joguknál fogva, ekkor is befolytak Erdély ügyeibe²⁾, sőt a hercegek intézkedéseit néha vissza is vonták vagy megsemmisítették³⁾. Azonban a kir. hercegek felségi joggyakorlatára mutat a nemesítés és jószágadományozás, minek hogy birtokában voltak, István hercegnek egy 1268-ban kelt okmánya bizonyítja⁴⁾.

6. §. Az erdélyi vajdák és al-vajdák.

Az erdélyi vajda⁵⁾, mint a polgári s hadi ügyekben királyi helytartó, a tartományi közügyekre nézve mind a három nemzetre közvetlen hatósági joggal bírván, államéle-

---

1) A kir. hercegek, kik Erdélyt kormányozták, ezek: Zsolt, Imre, I. Béla, I. Gyeics, I. László, Álmos, II (vak) Béla, II. László és II. István, III. Béla, Endre, Kálmán (II. Endre fia, III. István, (IV. Béla fia). — Sigism. Kósa, i. m. 10. l., a ki 1351-ben kelt oklevél nyomán említi még IV. Istvánt, I. Lajos királyunk fivérét (v. ö. Katona: Hist. Crit. Tom. X. pag. 17.).

2) Kaprinai: Hungar. Diplomatic. I. 38. l.

3) Steph. Katona: Histor Critic. Tom. VI. pag. 375.

4) Kerchelich: Notit. Praelimin. pag. 221. — Országgyűlési helyjogukra nézve olv. M. G. Kovachich: Scriptor. Minor. I. pagg. 44, 105. — Artic. 41. de anno 1291. — Uladisl. Decret. de a. 1444. artic. 2 et 9. — J. Nic. Kovachich: Monument. Veter. Legis. Hung. pagg. 29, 32, 38 — V. ö. Magyar Tud. Társ. Évkönyv. VII. d. köt. II. oszt. 230 l.

5) Az illyr woywodi szó magyar alakítása. Veranchich Antal ezt így eredezteti: voy v. voynuga a. m. katonaság; vody, vezetni, vezérelni; innét voynici, katonák, és vojevato, katonáskodni (M. G. Kovachich: Scriptoros minor. II. 100.); e szerént tehát vajda annyit jelentene, mint hadvezér; de a közéletben — tárgyalt időszakunkon át — kormányfőnök, hadvezér s törvénybíró érteményekkel

tünkben fontos szerepet játszott az egész magyar középkoron keresztül: azért hatáskörét szükség nyomosabban tárgyalnunk.

Az erdélyi részekben rendszeresen csak egy vajda vitte a kormányt; de többször kettő is hivataloskodott¹⁾. Ez utóbbi esetben az egyik az öszves nemes hadak vezére volt s táborozáskor az erdélyi hadsereget vezényelte, mely a királyi haderőnek jobb szárnyát képezte. A hadsereget a régi századokban az erdélyi megye-kerület nemességének háromnegyede, a székelységnek pedig két-harmada alkotta. I. Mátyás alatt az erdélyi öszves haderő negyven ezerre ment²⁾ A másik vajda, tisztvársa táborozásának tartama alatt, honn

---

is birt (Sam. Timon: Imag. nov. Hung. cap. X. l. 45.); mert az „erdélyi herczeg“ cím kizárólag királyi családtagoknak, mint Erdély kormányzóinak, adatott királyainktól. — Hajdan várkapitányok is nevezettek vajdáknak (Math. II. Reg. Decr. IV. artíc. 30. a. 1618.). Rogér, váradi kanonok, siralmas iratában Magyarország romlásáról a tatárok által, olvasható: „ad quendam diuertimus insulam, que contra Tartaros per homines de Agya, et Waydam de Geroth et de pluribus aliis circum iacentibus uillis, fortiter parabatur.“ (Steph. Ladisl. Endlicher: Rer. Hungaric. Monument. Arpadian. Sangalli, 1849. 8-o. pag. 284.) Miklós, Ugrin fia országbíró, Pétert, Miklósnak, néhai sárosvármegyei vajdának fiait stb. Kelt Visegrádon, 1359 (Tud. Gyűjt. 1822. VII. köt. 103. l.). „Capitulum Varadinense in suis testimonialibus de a. 1263. Iván Waiyodae de Bulenus (Belényes) ac Boch et Balk mentionem facit“ (Archiv des Vereins für Siebenbürg. Landeskunde. III, Bd. 2. Heft. in Tentam. Indic. Dipl. 43. l.). Steph. V. Reg. Hung. literae de terris seu villis Herbordi (ma Balásfalva) Vajyoda e et Sanchalteluky (Szancsaltiesek), inter duos fluvios Kuku (a két Küküllő) iacentibus, per Teel, filium Ebl de Brassu, Comiti Chyel, filio Ervyn de Kalnuk (Kelnék), venditis. Ab incarnatione Domini 1211. (Archiv des Vereins Siebenbürg. Landeskund. Bd. III. Heft 2. in Tentamin. Indic. Diplom. 50 l.).

¹⁾ Sigism. Kósa, i. m. — Handbuch der Geschichte. Siebenb. Von Carl. Neugeboren. Hermannstadt. 1836. 8-o.

²⁾ Kovachich: Script. min. II. 13 s kövv. V. ö. Eder: Comentar. ad Hist. Ambr. Simig. Libr. I. pagg. 30, 31.

a rend- s közbátorságra ügyelt. Mint királyi helytartó a fel- ségtől neveztetett ki, s ettől függött államszolgálati ideje is¹⁾, mi rendesen nem sokáig tartott, hogy így a tartomány elszakadása- s önállóságának eleje vétessék²⁾. Imre király kormányideje óta (1196—1204.) egyszersmind Belső-Szolnok vármegye főispánja volt, s az okmányok (1119, 1201, 1202) befejezésében az ország zászlósai közt jelenik meg³⁾, s Ver- böczi őt az országnagyok sorában negyedik helyre teszi⁴⁾ A vajda igen sokszor a székelyek ispánja is volt⁵⁾. Hely- és szavazatjoggal birt a magyar országgyűlésen⁶⁾, tagja volt a kir. országos főtörvényszéknek⁷⁾, s a korona nemeseinek so- rából választatott⁸⁾.

A mi tisztí magas állása után járó évi fizetését illeti, azt méltóságának egészen megfelelő összeg alkotta, t. i. kilencezer forint készpénzben s háromezer forint értékű só⁹⁾.

---

1) Decret. Albert. artic. 15. Decret. VI. artic. 1. Sigism. Decret. VI. artic. 63. Math. Decret. Uladisl. II. I. artic. 33. — Eder ad Felmer. 207. l. Szapolyai János vajda eskümintájában előfordul: „míg neki (a királynak) tetszik.“ (Husztí András: Ó és Új Dácia. 204. l.).

2) Eder ad Felmer. 207. l.

3) Georg. Fejér: Cod. Diplom. Tom II. pagg. 346, 384, 386, 387. — Szlemenics Pál. M. Tud. Társ. Évk. VI. köt. II. oszt. 145. l. 6) j e g y z e t.

4) Decret. Tripart. tit. 94. §. 2. — V. ö. Tud. Gyűjt. 1821. VIII. köt. 40—44. ll. — M. Tud. Társ. Évk. II. köt. 82. l. — Gu- mánytár. 1842. Január. 62. l.

5) Eder ad Schesaeum. 161. l. — Sigism. Kósa, i. m. 5. l. — Gáll László: Az erdélyi diéták és orsz. végz. foglalatlja. III. — Nemz. Társ. 1830. évf. I. 68. l.

6) Sigism. Kósa, i. m. 75. l.

7) Kovachich: Suppl. ad Vestig. Comitior. I. 79. Math. Decr. VI. artic. 68. Uladisl. II. Decret. II. artic. 42.

8) Decret. Uladisl. a. 1492. artic. 8. — Eder ad Sches. pag. 161.

9) „1504. D. Vayvoda Transilvanus et Comes Siculorum an- nuatim habet in paratis pecuniis fl. 9000. Idem in salibus fl. 3000.“ Kovachich Suppl. II. 310. V. ö. II. Ulászló oklev. Marienburg:

Ezen kívül húzta a kincstári jövedelem egy részét¹⁾ s a mi a vajda várbirtokainak terményeiből befolyt²⁾. Növelte mind-
ezt még azon jövedelem, mely őt, mint b.-szolnokmegyei fő-
ispánt, illetve, s a miket az igazság-kiszolgáltatás díjában
kapott³⁾. De rá is kellett neki mindezen javadalmakért
szolgáltatnia.

Klein. Siebenbürg. Gesch. 235. l. — Jos. Benkő: Trans. Gener. I. 82. l. — Néha a vajda fizetésé egyezkedés útján állapítottat meg a királylyal. Ezt tanúsítja II. Ulászlónak bélteki Drágffy Bertalan erdélyi vajda részére Budán 1497-ben kiadott oklevele. Olv. Marienburg, i. h.

¹⁾ Névszerént némi vámjövedéket. Anton. Szeredai: Notitia Capitul. Albens. Alb. - Carolin. 1791. in 4-to. pag. 15. — Bizonyos vajdaadóról (*Tributum Vaivodatus*) emlékezik I. Károly királynak egy 1310-ben kelt oklevele. „E signatura boum Vaivodae 200. V.-Vaivodae 100. boves sibi praetenderunt.“ J. K. Schuller: Geschichte von Siebenb. 44. l. 1). — Hogy a vajdaadót képezte az Alvinczen szedetni szokott harmadrésze azon sónak, mely a Maroson szállítottat, kivehető egy 1289-ki okmányból. Magazin für Geschicht. etc Siebenbürg. I. Bd. 3. Heft. 220. l.

²⁾ Az erdélyi vajdák, hivataluknál fogva, várakat birtak, melyeknek jószágaiból a jövedelmeket húzták. Így Hunyadi János, erdélyi vajda, több várat birt. Maros-Szent-Imre örökös vajdabirtok volt. (Magazin für Geschicht. stb. Siebenb. I. Bd. 3. Heft. 220—234. ll. — J. K. Schuller: Archiv. 1. Heft. 60. l. J. K. Schuller: Geschicht. v. Siebenb. 43. l. — „item üdem Vaivodae more hactenus observato arces Deva et Görgén in officii suis sublevationem habeant.“ Instruct. Ferdin. Praynál, Annal. Reg. Hung. Part. V. pag. 491 et seqq. — András vajdának 1359-ben kelt egyik okiratában olvasható: „in villis ad castra Chycho, Balvanus, Leta, Kukuleou, Wywar et Deva, nec non in aliis quibuslibet sub honore nostri Voivodatus existentibus.“ Anton. Szeredai: Series antiquor. et recentior. Episcopor. Transilvaniae. Alb. - Carolin. 1791. in 4-to. 97 s kövv. l. — Azonban úgy látszik, hogy az erdélyi vajdák várbirtokai nem voltak állandóak; különben hogyan ajándékozhatta volna V. László király Déva és Görgény várakat Hunyadi Jánosnak „pro triumphis de Turcis relatis?“

³⁾ A súlyos vétségekért elvett jószágok újabb időkben a vajdák birtokába szállottak. Eder ad Felmer. pag. 109 s kövv.

Az erdélyi vajda hatalomkörét pontosan megjelelni, ma már nem könnyű feladat. Jöllehet némely — főleg 1242, 1243, 1248, 1264, 1266, 1272, 1291, 1324, 1353, 1373, 1404, 1497, 1521. évekről szóló — adatokból a vajda előjogait kimutatni lehetséges; mindazáltal azokból, a mik tényleg, nem pedig jogilag történtek, a vajdák törvényes hatóságnak gyakorlatára bizton következtetni nem lehet¹⁾. Általában a politikai, közigazgatási s hadügy vezetése az erdélyi részeken e tárgyalt korszakban a vajdára volt bízva. Ennélfogva, mint igazság-kiszolgáltató, birói tisztet gyakorolt a megyék területén, kihez a nemeseknek mindennemű akár első folyamodási, akár feljebbviteli ügyeik intéztettek; a fontosabbak tőle a királyhoz feljebbektettek²⁾. Kivétettek azonban azon pertárgyak, melyek a püspöki, illetőleg egyházi hatóság alá tartoztak, s melyekben a püspök bírászkodott³⁾. Ilyenek voltak főleg az egyháziakat illető mindennemű akár személyes, akár vagyoni keresetek, melyeket fesorol III. Endre király⁴⁾. Mindezekből kitűnik, hogy az erdélyi részek ma-

---

1) Gr. Kemény József: Magazin für Geschichte stb. Siebenb.

2) Stephan. Katona: Hist. Critic. ad a. 1336. Tom X. pag. 374. et seqq. — Math. Decret. artic. 68. — A vajda-törvénszéket illetőleg: „coram nobis et coram quatuor Judicibus.“ Anton. Szeredai: Notit. Capitul. Albens. 17. V. ö. Kovachich: Supplem. ad Vest. Comitior. I. pag. 144. A nemesség közgyűlésein (Judicia generalia) folyt törvénszéki tárgyalásokra vonatkozólag olv. Anton. Szeredai: Series antiquior. et recentior. Episcoporum. pag. 26. et seqq. — Instruct. Ferdin. Praynál, i. h. — A nemesek, vétségeikert, a vajda ítélőszékén pereltettek meg, s a száműzetésokről szóló okirat is csak ott adathatott ki (M. Tud. Társ. Évk. VII. köt. II. oszt. 209. l. 4—8. pont). Az 1342-ben Tordán, Tamás vajda és b.-szolnokmegyei főispán alatt, a többi közt elhatározott, hogy a nemes, kihágásaiért, csak a vajda törvénszéke előtt fogassék perbe. (Fejér: Cod. Dipl. Tom. VIII. vol. IV. pag. 619, 622. — M. Tud. Társ. Évk. VII. köt. II. oszt. 198. l.)

3) Kálmán király rendelv. I. könyv. L. Fej. 17. czikk.

4) „Institutio libertatis status ecclesiastici.“ Ign. Com. Batthyány: Leg. Eccles. Tom. II.

gyar területén az egyetemes igazságszolgáltatás joga a vajda s erdélyi püspök közt volt megosztva. Az alattvalók földesuraik hatósága alatt állottak ugyan; de, ha az igazság nekik a törvények értelmében ki nem szolgáltatott, a vajda vagy megyeispán elébe vihették ügyeiket¹⁾

Sokkal nagyobb, majdnem felségi, volt azon hatalom, melyet, mint királyi helytartók, a közügyek körül az erdélyi részeken a vajdák gyakoroltak a három nemzetnek mind polgári, mind badi dolgaiban. 1540-ből nyoma van, hogy az erdélyi részek megyei kerületében a főispánokat a vajdák nevezték ki, a többi tisztviselőket pedig a nemesség választotta²⁾. A vajda jogköréhez tartozott országgyűlést hirdetni, s ezen, valamint a nemesség gyűlésein, a tanácskozásokat vezetni³⁾. Kötelességében állott a közjóra irányuló ügyeket intézni, az érdemes hazafiaknak jószágokat adományozni⁴⁾, a külföldiek követségeit elfogadni, az államügyekre nézve a szomszédnépekkel a kellő egyetértést ápolni. Közvetlen feladata volt az ország törvényeit végrehajtani, a király parancsait s rendeleteit foganatosítani⁵⁾, a pénzügy felett ör-

---

¹⁾ Sigism. Kósa : De publ. Partium Transilvanar. administr. pag. 23. punct. sext. „controversiam Wayvoda aut comes Parochianus dirimebat.“

²⁾ Balia Sámuel : Erdélyország közönséges nemzeti törvényeinek első része. A törvényszerző hatalomról. Kolozsvártt, 1791. 8r. 174. l.

³⁾ Decret. Tripart. III. tit. 3. §. 50. — Sigism. Kósa, i. m. 49. l. — Eder ad Felmer, 161. l. — Hogy a vajdák az erdélyi országgyűléseken elnököltek, bizonyosságul szolgálnak az 1329, 1368, 1436, 1437, 1438, 1442, 1458, 1459, 1462, 1466, 1470, 1498, 1522, 1536, 1538, 1540-ben tartott országgyűlések. Joseph. Benkő : *Dialectae sive rectius Comitata Transilv. Cibinii et Claudiopoli*, 1791. in 4-to. pag. 4. — Jos. Car. Eder : *Script. rer. Transilvanic. Tom. I. pagg. 158, 161, 162.*

⁴⁾ Sigism. Kósa, i. m. 46. l. §. 33. ; mi már a XVI-d. század közepe táján húsz jobbágytelekben határozottat meg. U. o. 53 l. §. 41.

⁵⁾ Szeredai : *Series episcoporum*. 148. l. — *Notit. Capitul. Albens.* 75. l. — Eder ad Felmer : 118, 164. ll. — Benkő : *Transilv. Tom. I. 446. l.*

ködni, az államjövdelmeket kezelni, s éber figyelemmel lenni, hogy a kellő rend s közbátorság ne háborgattassék. E fontos célokra az erdélyi részeken mindennemű védelmi eszközök s az öszves haderő az ő rendelkezése alatt állott. Hatalomköréhez tartozott továbbá szükség idején az egyetemes fegyverkezést elrendelni, a hadi népet táborba gyűjteni¹⁾, bérenceket fogadni, s azokat az erődökben vagy egyebütt idő- s alkalmoszerűleg elhelyezni, a várakra és szerelvényeikre gonddal lenni s fentartásukról gondoskodni, kémszemléket rendelni, s a hadi fegyelmet féken tartani²⁾,

E hatalmánál fogva tekintélyes személyiséggel kapcsolatban meg kell emlékeznünk az al-vajdáról. Miként a vajda, úgy az al-vajda is rendesen csak egy, de némely időkbén kettő volt. Hatásköre a vajda megbizásától függött. A vajdatiszt megüresedésekor annak teljes joggyakorlatába lépett, s ilyenkor az öszves hadak főkapitánya is volt. Ha a vajda egy volt, és táborozott: akkor az al-vajda a közbá-

---

¹⁾ Az általános katonáskodást illetőleg az erdélyi főrendeknek mezei birtokaikhoz, a püspökök és káptalanoknak pedig a tized- és egyéb jövdelmeikhez szabott számu bérenceket kellett folyvást tartaniok. (Szeredai: Series Episcopor. 176, 177, 180. ll. — Notit. Capitul. Albens. 123. l. — Kovachich: Supplement. ad Vestig. Comitior. Part. I. pag. 433 és Part. II. pag. 327.) A vajda és székelyek ispánja fekvő-birtokaikhoz mért zászlóaljokon kívül, tisztí rangfokozatuk után is tartoztak mindig zászlóaljakat tartani, mi rájok nézve — tekintve dús jövdelmeiket — nem lehetett terhelő, miután a hadi zsold egy része, a kincstartó közvetítése által, a királytól utalványoztatott. A többiek mindnyájan n fenyegető veszélyhez képest — végveszély idején a papságot sem véve ki — fejenkint tartoztak katonáskodni (Jos. Car. Eder in Excurs. II. ad Felmer, pag. 205.). A vonakodókra fej- és jószágvesztés, s hűtlenségi büntetés volt szabva (Eder, i. h. 168. l. — Pray: Annal. Reg. Hung. Part. V. pag. 329.).

²⁾Georg. Pray, i. m. 491. l.

torságra ügyelt, s általában távolléte vagy akadályoztatása esetében erdélyi külön diétákat hivatott össze, melyeken — mint a vajda helyettese — a tanácskozásokat elnökieleg vezette¹⁾

7. §. A székelyek ispánja.

A mi volt az erdélyi vajda, tisztí állásánál fogva, a megyei területen: az volt a székelyek ispánja az egész Székelyföldön. Miként az, úgy ez is, országos állását tekintve, királyi kinevezéstől függött. Sőt e tárgyalt időszakban a székely ispán hatalma a besztercei és brassói kerületekre valamint Medgyes és Selyk székekre is kiterjedt²⁾. Verbőczy őt az oszágnagyok sorában ötödik helyen említi³⁾. Az országkormányzó, ítélőbíró s hadparancsnok kötelmei s jogai voltak személyiségében egyesülve⁴⁾. A székely nemzetnek mind magán, mind közügyeiben, valamint első folyamodási s feljebbviteli pertárgyaiban s közkereseteiben véghatározatilag biráskodott, élet s vagyon felett törvényt mondott, vagy e nemű fontosabb ügyeket, véghatározat végett, a király elébe terjesztett⁵⁾. A székely nemzeti gyűléseket elhatározta, azokon elnökölt s a helyhatósági törvények végrehajtásáról gondoskodott. Mindezekből kitűnik, hogy az öszves székelység minden saját területi ügyeire nézve az ispánnak, mint a király képviselőjének, törvényes hatalma s kormányzata alatt állott. A székely ispán tisztí illetménye, miként feljebb már érintők, egyenlő volt a vajdáéval; ezen fölül

---

¹⁾ Jos. Benkő: *Diaetae, sive rectius Comitia Transilvanic.* pag. 5, 10. not. 3—6. — Eder: *Script. rer. Transilv.* I. 158—168. ll.

²⁾ Steph. Katona: *Hist. Crit.* Tom. IX. pag. 45. Tom. XIII. pag. 386. — Eder: *Obsery. Critic. ad Felmer.* pag. 234. — Medgyesi levéltár. 56 és 94. sz.

³⁾ *Decret. Tripart.* Part. I. tit. 94. §. 2.

⁴⁾ Sigism. Kósa, i. m. 71. l. 60. §.

⁵⁾ Jos. Car. Eder, i. m. pag. 210 és 248, 249.

még a törvényszéki birságnak kétharmada esett részére¹⁾, s a beszerceziek részéről öt ispánul megillető járulék. Végül megjegyezzük, hogy miként az erdélyi vajdáknak tiszti segédekül al-vajdáik, úgy voltak a székely ispánoknak is al-ispánjaik²⁾.

8. §. A szász nemzet ispánja.

Valamint az erdélyi vajda a megyei területen, a székely ispán Erdély keleti részein, úgy a Királyföldön a szebeni ispán, mint a szász egyetem főnöke, vezette a király nevében a közigazgatást, hadügyet és igazságszolgáltatást, gyakorolta a főhatalmat a szász gyarmatok felett. Az ő jogkörébe tartozott a közgyűléseket elrendelni, azokban elnökölni s a tanácskozásokat vezérelni. Feladata volt a korona felségi jogai felett őrködni, a kiváltságosok szabadságait fenntartani s minden oldalról erélyesen védeni. E tekintetknél fogva valamint állása nagy befolyású és tiszteletteljes, úgy egyszersmiud minden időben rendkívül terhes volt. Kezdetben csak a szebeni kerületre (comitatus Cibiniensis) szorított, mint szebeni ispánnak, hatósága, kinek közvetlen felügyelete alatt kezeltettek annak mindennemű bel-ügyei; a többiek a székely ispán kormánya alatt állottak mindaddig, mig nem a II. Endre-féle szabadságlevél hatályánál fogva, s egyéb királyi kedvezmények folytán egy nemzeti testületté alakultak³⁾ Mátyás király kiváltságlevelénél fogva szabadon választott, később azonban királyi kine-

---

¹⁾ Sigism. Kósa, i. m. 67. l. §. 52. — V. ö. Aug. Ludw. Schlözer : Kritisch. Sammlung. zur Gesch. der Deutschen in Siebenb. Göttingen. 1795. 8-o. 35. l.

²⁾ Sigism. Kósa, i. m. 76. l. 65. §.

³⁾ „Universus populus unus sit populus, omnibus comitatibus, praeter Cibiniensem, cessantibus radicitus.“ Privil. Andrean. de a. 1224. Artic. II.

vezéstől függött szebeni (szász) ispán alatt'), a ki felettök minden ügyekben a magyar király nevében bíráskodott²⁾.

HARMADIK FEJEZET.

Köz igazgatás. Igazságszolgáltatás.
Az erdélyi törvényes három nemzet külön gyűlései.

9. §. A megyei nemesség gyűlései.

Az erdélyi részek három külön hatósági területén a feljebb említett főnökök, saját hatósági közegeikkel együtt, intézték a három önálló nemzet területi bel-ügyeit saját helyhatósági gyűlésein. Innét az erdélyi három törvényes nemzethez képest ugyanannyi külön nemzeti gyűlések emlékeit észleljük a tárgyalt időszakon keresztül.

Erdélyben a megyei nemesség, rendszeren a vajda vagy al-vajda, kivételes esetekben királyi biztosok elnöklése alatt, többnyire Tordán tartotta a maga gyűléseit, melyek — mint feljebbviteli törvényszék — főleg a megyei kerület nemességének peres ügyei elintézésével foglalkodtak. Ilyetén gyűléseknek következő évekről maradtak fenn emlékeik:

1288. — László al-vajda és négy törvénybíró alatt birtokperben ítélet hozatik. „Nos igitur in generali convocacione

---

¹⁾ A kiváltságlevél (de a. 1464. Albae-Regiae) szavai: „de benignitate et gratia speciali“ feljogosítja a szebenieket „Judicem seu Comitem regium eligendi et constituendi, licet ex antiquo iure antiquaque consuetudine Reges Hungariae Judicem seu Comitem suum in ciuitate Cibiniensi toties, quoties opus fuit, eligere et constituere soliti sint.“ Eder ad Schesaeum, pag. 237. — „Fidelitati vestrae mandamus, quatenus omnes illos, qui inter vos hęc officio digni videntur, nobis quam citissime rescribatis: ex quorum numero nos (II. Lajos király) tandem auctoritate nostra regia, nam hoc ad nos pertinet, talem volumus designare et eligere Judicem, qui sit nobis imprimis ac deinde etiam vobis et gratus et utilis futurus.“ Dat. Budae, feria tertia proxim. post fest. s. Trinit. a. d. 1521.“ — Eder ad Felmer, pag. 23.

²⁾ „Volumus et etiam firmiter praecipimus, quatenus ipsos nullos iudicet, nisi Nos vel Comes Cibiniensis, quem nos eis loco et tempore constituemus.“ Privil. Andrean. de a. 1223. Artic. VII.

Nobilium Regni Transylvanici habita deliberatione cum eisdem nobilibus inibi convocatis. Datum in Villa Cruciferorum de Thorda (Keresztes, Tordán alúl az Aranyos jobb partján), feria III. prox. ante festum Barnabae Apostoli, a. d. 1288:“ (Eredetie a károly-fejérvári káptalan levéltárában, köt. 4. sz. 42. — V. ö. Tudom. Gyűjt. 1829. I. köt. 15. 1.

1342. — „In generali Congregatione, ad octavas B. Martini Confess. Thordae celebrata,“ Fodor László Szent-Miklósnak, mely a Maros folyón túl Tövis helységhez közel esik, bitorlásától eltiltatik. (Eredetie a károly-fejérvári káptalan levéltárában, köt. 5. sz. 39.)

1358. — Endre vajda s belső-szolnokmegyei főispán elnöklete alatt a gyula-fejérvári püspök, Domokos, és a nemesség közt fenforgott s kiegyenlített dézmaügyben tartott. „Datum Thordae, tertia feria proxima post festum Purificationis Virgims gloriosae, a. d. 1358“ (Eredetie a károly-fejérvári káptalan levéltárában, 4. köt. 30. sz. — Anton. Szeredai: Series Episcopor. pagg. 95, 96. — Georg. Fejér: Cod. Diplom. Tom. IX. vol. 2. pagg. 725—727.)

1360. Dénes vajda és belső-szolnokmegyei főispán elnöklete alatt tartatott, hol némi tizedkérdés igazított el. „Datum Thordae, quarto die congregationis nostrae praenotatae, a. d. 1360.“ (Eredetie ugyanott, 6. köt. 32. sz. hártján, melynek hátlapján a levált pecsét nyoma látható. — Anton. Szeredai: Series Episcopor. pag. 102.)

1365. — Péter al-vajda elnöklete alatt folyt le, melyben birtokper felett hozatott ítélet. „Datum in Sancto Emerico (Szent-Imre, Károly-Fejérvár közelében), octavo die octavarum praedictarum festi B. Jacobi Apost. a. d. 1365.“ (Eredetie a Bethleni Bethlen grófok levéltárában).

1371. — I. Lajos király parancsára tartatott, melyre királyi biztosul a veszprémi püspököt küldötte le, hol határkérdést s birtok-elkülönzést illető ügyek láttottak el. „Datum in Visegrád, in octavis festi B. Laurentii Mart. a. d. 1371.“ — „Praesentes autem reddi volumus praesentanti.“ — „Datum ut supra.“ (A Bethleni Bethlen grófok levéltárában).

1372. — Imre erdélyi vajda, királyi felhatalmazvány-nál fogva (cum regio mandato interveniente), az erdélyi nemességet Tordára hívja közgyűlésre a gonosztevők meg-fékezése, igazságszolgáltatás és határjárás-foganatosítás végett. „Datum duodecima die congregationis, a. d. 1372.“ Eredetie a károly-fejérvári káptalan levéltárában, 7. köt. 54. sz. — Ant. Szeredai: Series Episcopor. pag. 111.).

1377. — Kolozsvártt tartatott törvényes közgyűlés, Demeter zágrábi püspök és Széchi Miklós horvátországi bán elnökletök alatt a végett, hogy a tisztán királyi birtokjogok az egyháziak és nemesség illetén jogaitól elkülönítve körvo-naloztassanak, s némi birtokrész határai pontosan kijelel-tessenek. „Datum in Clusvár, feria quinta proxima ante festum Nativitatis B. Joannis Bapt. a. d. 1377. Praesentes autem in formam Nostri Privilegii redigi faciemus, dum nobis fue-rint reportatae. Datum ut snpra.“ (Eredetie a kolosmonostori káptalan levéltárában.).

1394. — Geréb György fia, Péter mester, al-vajda je-lenti: „quod cum in octavis festi B. Georgii Mart. pluri ma multitudo Nobilium regni pro executione causarum suarum, et ad easdem octavas prorogatarum, ad villam S. Emerici convenissent, et coram Magnifico Viro Domino Frank Vajvoda Transylvano, et Nobis ibidem praesentibus . . . . . contra quosdam Nobiles in facto occupationis indebitae, et potentialis usurpationis suarum Decimarum, nec non etiam quartarum Decimalium Archi-Diaconalium fuisset querela posita etc.“ (E tárgyakban ítélet hozatik.) Datum in S. Em-erico, quarto die praedictarum Octavarum festi B. Georgii Mart. a. d. 1394.“ (A károly-fejérvári káptalan levéltárában, 3. köt. 36. sz.)

1395. — Frank erdélyi vajda és belső-szolnokmegyei főispán tudomására adja az erdélyi egyház káptalanának „quod in Congregatione nostra generali, Univer-sitate Nobilium, et alterius cujusvis status partis Transyl-vanae hominum, octavo die festi B. Andreae Apost. Thordae celebrata“ a leány-negyed (quartalitium) kiszakasz-tatni rendeltetett. Datum tricesimo secundo die Congregatio-

nis Nostrae praedictae in loco memorato, a. d. 1395.“ (Gr. Kemény Józsefnél. L. Árpádia, honi történetek zsebkönyve. Szerkeszteti [így] Kovacsóczy Mihály. — Harmadik év. Kasán, 1838. 8r. 73 l.)

1405. — Jakab vajda és belső-szolnokmegyei főispán elnöklete alatt „die dominico proximo post festum Decoll. B. Joann. Bapt. in Nostro Generali colloquio una eum Regni Nobilibus, pro negotiis . . . . Thordae celebrato existentibus“ a gyula-fejérvári káptalan és egy plébános közt dézmaügyben folyt per tövényesen elláttatott. „Datum Thordae . . . . a. d. 1405.“ (A károly-fejérvári káptalan levéltárában, 6. köt. 23. sz. — Ant. Szeredai: Notit. Capitul. Albens. pagg. 70—72.)

1408. — Jakab és János erdélyi vajdák s belső-szolnokmegyei főispánok által Tordán „feria quinta proxima post diem cinerum“ tartott gyűlésen Csikfalvi Bicsak Benedeknek, mint férjnek, neje, Madarasi Margit, után járó leányi-negyed (jus quartale) Kis-Szölös birtokból fivéreinek, István és Lászlónak, részökről kiadatni rendeltetik. „Datum vicesimo primo die Congregationis Nostrae praedictae in loco memorato, a. d. 1408.“ (Gr. Kemény József, i. m. 74, 75. ll.)

1412. — Stibor erdélyi vajda, egyszersmind belső-szolnokmegyei főispán, Mihály székely ispánnal és Nádasdi László al-vajdával együtt, Zsigmond király s római császár különös megbízása s parancsa következtében „feria sexta proxima post festum S. Jacobi Apostoli proxime praeteriti in Civitate Bistriciensis generale judicium“ tartott, melyben jádi birtokosok közt fenforgott peres ügy intéztetett el. „Datum Bistriciae, Sabbatho proximo post festum S. Jacobi Apost. a. d. 1412.“ (A jádi szászok levéltárában.)

1452. — Márk és Mihály erdélyi vajdák „in octavis festi Epiphaniarum Domini“ Tordán tartott közgyűlésben balkácsi szászok peres ügyeiben bíraskodtak. „Datum Thordae, quartodecimo die octavarum festi Epiphaniarum Domini. Anno ejusdem 1452.“ (A balkácsi levéltárban.)

1453. — Ez évben Hunyadi János engedélyt adott a

besztercei százszoknak, hogy mind a száz egyetemnek, mind egyszersmind az erdélyi részek megyei kerületének közgyűlésein, értekezésein, s tárgyalásain megjelenhessenek vagyis az eredeti okmány szövegének szavai szerint „ut in colloquium, tractatus, et Congregationes Septem Sedium Saxonicalium, et Nobilium Partium Transylvanarum ire et accedere valeant, atque possint.“ (Cornides Dániel kéziratai. XI. köt. — Katona: Histor. Critic. Tom. XIII. Part. 2. pag. 884.).

1454. — György és Bronislaus (Boleszló?) erdélyi al-vajdák „cum harum Nobilibus Partium Transylvanarum in Octavis Epiphaniarum Domini“ Tordán közgyűlést tartván, a megjelent nemesség köréből igen számosan azon panaszukat terjesztették elő, miszerént az erdélyi részek nemesei között nem kevesen vannak olyanok, kik a királyi felséghez benyújtott különféle kérvényeik következtében olyan birtokok, részjóságok s birtokjogokhoz jutottak, melyeknek törvényes tulajdonosaik s ezeknek örökösei élnek, s azon ősi hagyományoknak senki által nem háborított folytonos birásában vannak, mint ilyenek tehát eladományozhatlanok. — E nagyfontosságú panasztárgyban a népes közgyűlés akként határozott, hogy az ily jellegű királyi adománylevelek jogérvény-nélkülieknek tekintessenek. Ha pedig valakinek még ezután is odáig terjedne vakmerő bátorsága, hogy életben lévő tulajdonosok jóságainak saját részére eszközlendő adományoztatását megkísérlené: az ilyen rögtön főbenjáró perbe fogassék, s minden javainak elvésztésével bűnhesztve száműzessék. „Talis in Sententia capitali, ex eoque amissione omnium rerum, et bonorum convinci, et aggravari, et in numerum proscriptorum adscribi, et connumerari debeat harum Nostrarum testimonio Literarum mediante. Datum Thordae, duodecima die termini praenotati, a. d. 1454.“ (Eredetileg Fejérvári Dobó József kézirati gyűjteményének gr. Kemény József birtokába szállott részében.).

1473. — Magyar Balázs erdélyi vajda és székelyek ispánja, Mátyás király különös rendeleténél fogva, „die Do-

minico ante Octavas festi Epiphaniarum Domini proxime praeteriti“ Kolozsvár városában közgyűlést tartván, néhai Almakeréki Apaffi Mihály elmaradott özvegye, Klára nemes úrasszony, előadván abban peres ügyét, felőle ítélet hozott. „In cujus rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes Literas Nostras privilegiales, pendentes Sigilli authentici Nostri, quo videlicet ut Wayvoda Transylvanus in iudicatu utimur, munimine roboratas, ... duximus concedendas. Datum in Thorda, decimoctavo die octavarum festi B. Georgii Mart. Anno Domini 1473. supradicto.“ (Gr. Kemény József : Árpádia. III. évf. 79, 80. ll.)

1519. — Szapolyai János, erdélyi vajda, Segesvárott közgyűlést tartván, birtokperben bíraskodott. Anton. (Szere-dai : Notit. Capitul. Albens. pagg. 133, 134.).

1525. — Szapolyai János vajda és székelyek ispánja által „in oppido Thorda pro festo Circumcisionis Domini, hirdetett közgyűlésen kereseti ügyek intézettek el. „Datum in Oppido Thorda, a. d. 1525.“ (Eredetie a károly-fejérvári káptalan levéltárában, 3. köt. 27. sz.).

10. §. A székely nemzet gyűlései.

A székelyek, saját ispánjok vezérlete mellett, ez időszak folytán szintén tartottak hasonló külön nemzeti gyűléseket Udvarhely-székben, melyeknek tárgyai többnyire az igazságszolgáltatás körül forogtak. Egyébaránt, hogy az erdélyi részek megyei kerületének nemességénél jóval hatályosban gyakorolták helyhatósági szabadságukat, tanuságul szolgál János, Szentgyörgyi és Bazini gróf, székely ispán alatt Zabolán (Háromszékben) 1466-ban tartott nemzeti gyűlésök, melyben panasz emeltetett, hogy a hatalmas székelyek (főnépek) a Kézdi, Orbai és Sepsi székekben lakó atyafiakat sokféle terhekkal nyomorgatják s a magyar királyoktól nyert ősjogaik és szabadságaikból kiforgatván, szántás, aratás és kaszálásra, valamint egyéb jobbágyi szolgáltatokra kényszerítik; kérelmezik egyszersmind, hogy valamint Kézdi-székben tizenkét e s k ü t t (székülő-biró) van,

ügy Orbai és Sepsi székekben is tizenkettő választassék, fele a főn é p e k b ő l, fele pedig a k ö z r e n d t e k b ő l. Határozatott, hogy mindkét rendbeli kérelmezésnek hely adatik esküttek választhatók, s a szolgálai állapotra kényszerített nép felszabadíttatik s régi jogaiba visszahelyeztetik; a ki pedig e rendeletet áthágni merészkednék, fej- és jószágvesztéssel bünhődjék¹⁾.

A székely nemzet politikai egyéniségének kifejtésére sikerrel irányzott törekvések emlékei tárgyalt időszakunkból, mint nemzeti gyűléseiben nyilatkozott közéletének kifejtésai, a következő külön jogforrások: a) Aranyos-szék kiváltság-levele IV. László királytól, 1289²⁾.

b) Municipalis constitutiója a székelyeknek Vizaknai Miklós alatt a harminczkét esztendei praescriptioról és jószág leszállásáról³⁾

c) Miklósvár-szék kiváltság-levele, Lábatlan Jánostól, 1459.⁴⁾

d) A székelyeknek Mátyás királytól nyert kiváltság-levele, hogy rajtok ezután is semmi pénzbeli exactiók ne tétessenek, és hogy a primoroktól a primipilusok és pixidariusok megkülönböztessenek, 1473.⁵⁾

e) A székelyeknek Udvarhelyen hozott constitutiói, 1505.⁶⁾

f) A székelyeknek Agyagfalván, Udvarhelyszékben, hozott constitutiói, 1506. 7).

g) A székely nemzet régi (szokások) törvényei, melyek 1555-ben április 28-kán Udvarhelyt tartott diaetan

---

1) Jos. Carol. Eder: *Observ. Critic. et Pragmatic. ad Felmer.* pagg. 210, 248, 249.

2) A nemes székely nemzetnek constitutiói és privilegiumai. Pesten, 1818. Sr. 10—14. ll. — 3) Ide mutatnak Vizaknai Miklós al-vajda és Vingárti Geréb János görgényi várnagy, mint „in medio Siculorum Sedis Maros Judices constituti,” hogy „in congregatione nostra generali Universitatis Siculorum in oppido Vársárhely (1451.) celebrata . . . id decernentes decrevimus etc.” U. o. 14—16. ll. — 4) U. o. 16—22. ll. — 5) U. o. 22—24. ll. — 6) U. o. 24—33. ll. — 7) U. o. 33—40. ll. —

öszveszedettek, s Dobó István és Kendi Ferencz akkor erdélyi vajdák által megerősítették¹⁾).

11. §. A szász nemzet gyűlései.

Jókor olvadtak a magyar korona erdélyi részein az egyes szász telepek egy tömör területbe, mert csak ekként tűnhettek fel nem sokára mint „a szászok szebeni egyeteme“ (Universitas Saxonum de Cibinio), vagy mint „Szeben-vármegye“ (Comitatus v. Provincia Cibiniensis), vagy „hét szász szék“ (Saxones VII. sedium). Az így egy nemzetté alakult szászok is már a legrégebb idők óta saját külön nemzeti gyűléseket tartottak, még pedig eleinte csak Szeben, a következő hét székkal: Szászváros, Szászcsbes, Szerdahely, Újgyház, Nagy-Sink, Kőhalom és Segesvár székekkel: Ezekhez járultak idő folytán Medgyes és Selyk székek Zsigmond, Talmács és Szelistye IV. László, a Besztercze-vidék pedig, valamint az egész Barczaság (Brassó-vidék) Mátyás királyok alatt. Több ily széknek közös gyűléseire vonatkozó legrégebb irott emlékek 1302, 1339, 1342, 1359, 1372 stb. évekre mutatnak vissza²⁾. Az elnökséget e külön nemzeti gyűléseken a szászok ispánja (Comes) vagy a szebeni királybíró (Judex regius Cibiniensis) vitte, mely két hivatal a XVIII-d. század végeig egy volt, vagy mindig ugyanazon egy személyben egyesült, és a gyűlések — rendkívüli eseteket kivéve — mindenkor Szebenben tartattak³⁾. Ezen nemzeti gyűlések tagjai rendszeren a községek bírái s ispánjai voltak, kik, mint természetes helyettesei a községek vagy székeknek, itt is bírói s helyhatósági jogokat gyakoroltak,

---

1) A székely nemz. const. és privil. 40–51. ll.

2) J. K. Schuller: Umriss und kritische Studien zur Geschichte von Siebenbürgen. II. Th. 41 s kövv. ll. — G. D. Teutsch: Geschichte der siebenbürg. Sachsen, 17 s kövv. ll.

3) Jos. Car. Eder: Observat. Critic. et Pragmatic. ad Felmer, 212. l. — Eder: Appendix ad Schesaeum, 212. l. — Jos. Bedeus v. Schaarberg: Die Verfassung des Grossfürstenthums Siebenbürg. Wien, 1844. Ford. Makoldy Sám. Második kiad. Pest. 1846. gr. 57. l.

így különösen 1389-ban, hol „Nos Seniores, judices, consules, cives et provinciales universi de septem sedibus terrae Transsilvaniae“¹⁾ Nagyszében, Segesvár, Szászsebes és Szászváros részére egy közösen alkotott czéhrendszert állapítottak meg (újolag 1496-ban). Ezen gyűléseken tárgyalattak a nemes szász nemzetnek politikai és gazdasági ügyei s hozattak, mint feljebbviteli törvényszéken, végleges ítéletek peres tárgyakban. E saját úépjellegű külön területhatósági gyűlésezés a szászoknál soha sem szűnt meg, s míg a Székelyföld s Erdély megyei kerületének külön nemzeti gyűlései már régóta elenyésztek, az erdélyi Királyföld népe a közelebb időkig minden évben gyűlést (ügy nevezett confluent) tartott, melyben a szász területet érdeklő mindenemű ügyek körül intézkedtek.

12. §. A társnemzeti külön gyűlések jellemzése.

Az erdélyi egyenjogú három nemzetnek hatósági területeiken felmerült bel-ügyeik saját nemzeti gyűléseiken vették tanácskozás alá s intéztettek el véglegesen. E gyűlések működési köre — kétségbevonhatlan hitelű oklevelek uyomán — részint egyes jogkérdések feletti biráskodásban, részint a közigazgatást czélzó rendeletek megalkotásában, s ezeken feljül a székelyek és szászoknál saját helyhatósági, vagy, helyesebben mondva, területi alkotmányuk kifejtése s tökélyesítésében határozódott.

Az erdélyi magyaroknak, saját megyei kerületek érdekeiben többnyire Tordán tartott közgyűléseiken előkelőleg peres ügyek igazítottak el, a törvénykezés szabályoztatott, adókivetés végeztetett, s többnemű végrehajtást illető rendeletek hozattak.

Ősidőkben a vajda vagy al-vajda saját személyében, néhány közbiró segédkezése mellett — miként a nádor Magyarországon — vagy a nemességnek Tordán

---

¹⁾ Georg. Fejér : Cod. Diplom. Tom. IX. vol. 5. pag. 131.

tartott közgyűlésein szolgáltatta ki az igazságot, vizsgálta meg a peres ügyeket s hozott ítéletet¹⁾. E gyűlésekben vé-
tetett rendesen tárgyalás alá és szavaztatott meg a király-
tól kért segedelem is²⁾.

Azon esetben, midőn a vajda egyszersmind székelyek
ispánja is volt, kettős hivatalára nézve akként volt kö-
telezve, hogy, mint vajda, a vármegyéknek többnyire szent
Mihály és szent Márton napok nyolczadán, mint szé-
kely ispán pedig a székelyeknek szent György ünne-
peinek nyolczadán közgyűléseket hirdetne, s így végezne
kettős hivatalát.

A székely nemzet ez időszak folytán még hatályo-
sabban gyakorolta helyhatósági szabadságát, mint az er-
délyi megyék nemessége. Bizonyítják ezt saját közgyűlé-
seiken alkotott vagy időszertüleg módosított constitutói, mi-
nők az 1451 és 1506-ban létesített székely hatósági alkot-
mányok, szokások törvények, általában mindaz, mi a köz-
gazgatás, törvénykezés és igazságszolgáltatás körében saját
területükön felmerült.

A kiyáltságaival körülzánczolt szász nemzet a két
előbbi társnemzetnél még szabadabb kezekkel működhetett
saját területi hatósága körében, s épen azért féltékenyen
őrzött soknemű szabadalmainak, s törni talán, de hajolva
engedni nem tudó aczélos merevségének tulajdoníthatja,
hogy elszigeteltségében, távol szapora s terjeszkedni vágyó
fajrokonaitól, annyi ostromló viharok daczára, eredeti jel-
legét s ősi intézményeit a jelenkorig megvédette.

Általában az erdélyi részek e három külön körü társ-
nemzeti gyűlései már az ősidőkban a közigazgatásnak gyor-
sabb ügykezelése végett szerveztettek, s megközelítőleg az
újabb idők magyar kerületi táblái s fokozatosan a királyi
tábla jellegével bírtak. Kiáltó szükség volt e kormányköz-
egekre azon korban, midőn a közlekedési eszközök teljes hi-
ánya vagy tetemesen megnehezült állapotja miatt a köz-

---

¹⁾ Sigism. Kósa, i. m. 32. l. 26. §.

²⁾ Jos. Carol. Eder: Observ. Critic. ad Felmer, pag. 209.

ponttal érintkezni szerfelett bajos, folytonos összeköttetésben lenni pedig teljesen lehetetlen volt. Hetek, sőt talán hónapok is teltek el, míg közkereseti ügyben útra kelt egy-egy udvarhely-széki, barczasági vagy gyula-fejérvári vándor Esztergádot, Visegrádot, majd Budát megjárhatta. Ily helyzetében a közbirodalomnak nélkülözhetlenek voltak ezen területi kormányközegek a nélkül, hogy azok a szükséges államegységet zavarták vagy épen veszélyeztették volna, minthogy a központ és államrészek közt az összefoglaló kapcsolat szakadatlanul fentartatott.

MÁSODIK RÉSZ.

Az erdélyi törvényhozás létegete.

NEGYEDIK FEJEZET.

Az erdélyi részek országgyűlései

13. §. Az erdélyi országgyűlések szervezete, jogköre és tárgyai.

A jelen mű első részében eddig vázolt tudni-valókat oly szükségeseeknek, s a pályakérdés alapos átértésére nézve annyira nélkülözhetleneknek tartottuk, hogy azoknak mellőzése miatt méltán rádolhatna bennünket a t. olvasó alapvetés mulasztásával, ki, ha valahol, bizonyára ilyszerű östörténelmi tárgyalásokban joggal követelheti a minden oldalú felfogást. Így azonban bátran bocsátkozhatunk a kérdés lényegébe, minek felfejtése e résznek jutott feladatúl.

Országgyűlés, törvényhozás, parlament mind nem oly műszók, melyek az erdélyi bárom nemzet közös gyűlései fogalmát helyesen kifejeznék. Nem országgyűlés, mert az erdélyi részek e tárgyalt nagy időfolyamon keresztül (1002—1540.) önálló országot nem képeztek. Nem törvényhozás, mert a magyar közállam erdélyi részei akkor államtörvény - alkotási joggal nem birtak. Végül legkevesebbé parlament, mert azon idétt a nép milliói az alkotmány sánczain kívül állván, képviseleten alapult parlamentről szó sem lehetett. Mondhatnók tehát diétáknak, de ezt idegenszerűsége nem ajánlja. Hogy mégis

mindezen tekintetek daczára erdélyi országgyűlést, erdélyi törvényhozást emlegettünk, csak a bevett szokásnak hódolunk, távol attól, hogy az erdélyi országgyűlésekre tárgyalt időszakunkban egy magyar közparlament bélyegét akarnók tűni. E nevezet Erdélynek különválása után jött szokásba, midőn a fejedelmi korszak folytán annak csakugyan külön országgyűlései voltak a közfogalom szerént.

Erdély, II. Gyula vezérnek 1002-ben szent István király által végrehajtott meghódoltatása óta, a magyar közbirodalomnak kiegészítő részét tette, s mint vele egyesült államrésznek ugyanazon egy alapon nyugvó alkotmánya volt. Innét mindazon törvények, melyek Magyarországra nézve hozattak, e két államrész különválásáig (1540), Erdélyt is kötelezték úgy, hogy a vajdák korában — 538. év folytán — Erdély külön rendszeres, tökéletes, írott alkotmánynyal nem birt, hanem egészen az anyahon törvényhozásától, mint ennek aikrésze, függött. Bizonyítja ezt többek közt Mátyás királynak egy 1463-ban az erdélyiekhez írott levele, melyben ekkép nyilatkozik: „Megértitek azon ügyek rendjét, melyek most főpapjaink, országnagyaink s nemeseink ezen közgyűlésében elintéztettek. Minthogy ezen ország tagja vagytok s annak törvényeivel éltek, illő, hogy fejedeknek bárminemű rendeleteit hódolva fogadjátok⁽¹⁾. Sőt néha csak Erdélyt kötelező törvények is hozattak a magyar országgyűléseken, mi e részeknek az anyaországtól függését még világosabban mutatja⁽²⁾. Ebből helyesen következtethető,

---

„Intelligetis earum rerum ordinem, quae modo in hac generali praelatorum, baronum ac uobilium nostrorum congregatione dispositae sunt. Quum membrum hujus regni sitis et legibus ejus vivatis, conveniens est, ut quascunque capituli vestri ordinationes. obedienter acceptetis.“ Epist. Corvin. Part. I. epist. 64. — Steph. Katona: Hist. Crit. Tom. XIV. pag. 664. Decret. Tripart. Part. III, tit. 2. §. 2.

²⁾ Ilyenek: Decr. Alberti artic. 7. — Mathiae Decr. II. artic. 13. — Decret. VI. artic. 3. — Uladisl. II. Decr. I. artic. 8, 26, 41. — Decr. III. artic. 2. — Decr. VI. artic. 1. §. 10. artic. 5. §. 2. — Ludov. II. Decr. III. artic. 22. — Decr. V. artic. 47.

hogy az erdélyi részeknek a magyar országgyűléseken saját képviselői is voltak, kik által törvényhozásilag az anyahonnal összműködtek.

Azonban e részek a mellett, hogy a közös magyar országgyűléseken képviselőik által az államügyekbe befolyást gyakoroltak, már nagyon korán azoknak országos három nemzete együtt Erdélyben közgyűléseket tartott. Az erdélyi részek ezen közös gyűléseit ritkább esetekben a király, néha ennek nevében teljhatalmú biztosa, rendesen a vajda¹⁾, de arra is van eset, midőn ennek segédei, az al-vajdák, hívták össze, azokon elnökölve a köztanácskozásokat vezették²⁾. Megesett néha, hogy fontos államügyek, melyek halaszthatlan elintézést sürgettek, Erdélybe szólítván a királyokat magok tartottak országgyűlést s tetteleges részt vettek a közügyek elintézésében³⁾.

Kik voltak legyen a törvényhozást alkotó elemek az erdélyi országgyűléseken, tisztán kiderül, ha megértjük, kiket illetett nálunk űsidők, mondhatnók, alkotmány unk keletkezése, óta a törvényszerző hatalom Az űsi vérszerződés

---

1) Decret. Tripart, Part. III. tit. 3. §. 10.

2) Szentiványi György és Gebarth Benedek al-vajdák tartottak 1461-ben Radnóton országgyűlést. — Jos. Carol. Eder: *Observ. Critic. ad Felmer*, pag. 216.

3) Így az utolsó Árpádkirály, III. Endre, 1291-ben személyesen nyitotta meg az országgyűlést Gyula-Fejérvárott s vezérelte, a tanácskozásokat. — Jos. Carol. Eder: *Observ. Critic. ad Felmer* pag. 25. — Sigism. Kósa, i. m. 51. l. 39. §. Zsigmond királyt illetőleg hasonlót enged sejtenuk egyik levelének (Visegrád, 1398. in vigilia festi visitationis Virginis gloriosae) ezen szövegrészé: „exonerati Deo juvante ab his expeditionibus, quibus involuti sumus, venturitan dem, ut iisdem nuntiis vestris referentibus plenius discetis, in vestri medium, deductis vobiscum. inibi expediendis longioribus tractatibus et consiliis, in his et aliis disponemus finaliter, Deo aspirante, id, quod cuilibet statui aequum fiet secundum justam rationem.“ (Jos. Benkő: *Milkovia*. Tom. II. pag. 321.). — Hogy Mátyás király is személyesen tartott 1467-ben Tordán országgyűlést, olv. Bonfin. *Decad. IV. Libr. 1. pag. 566 et seqq.*

harmadik esküpontja meghagyja az ujonnan választott vezérnek, „hogy azon fejedelmi személyek, kik Álmost szabad akaratjokból választották urokká, se magok se fiaik soha a vezér tanácsából és az ország tisztjéből egyáltalában ki ne rekesztessenek“¹⁾. Mi kétségtelenné teszi, hogy nálunk a fejedelem nem saját korlátlan hatalmával alkotta a törvényeket, hanem összehíván a népet, megkérdezte, ha ilyen törvények tetszenek-e vagy nem; és ha a nép azt felelte hogy tetszenek, akkor lett csak a törvény szentesítve. Valamint gyakran a nép is, a mit a közjóra nézve szükségesnek tartott, közakarattal elhatározta, írásban a fejedelem elébe terjesztette, s ha a fejedelem elfogadta, törvény lett belőle. Ez a nemzet és fejedelem közt megosztott törvényhozó hatalom²⁾. Ezen alapon az európai magyar birodalom, lelegejétől fogva, csak egyenjogú, szabad és nemes magyarokat ismert, kiket a közös haza jó és bal sorsa egyaránt érdekelvén, annak ügyei rendezésébe egyetemesen, majd közvetítve, választott képviselők által, befolytak. E kiváló joga a nemesség osztályának rendszeren az országgyűléseken szokott gyakoroltatni, melyek közönségesen esztendőnkint, rendkívüli esetekben év folytán többször is tartattak³⁾; az erdélyi nemeseknek, a király parancsára, vagy az erdélyi vajda hirdetményére tartott közönséges országgyűlések és összejövetelek megsértőire, pl. alaposan nem okadatolt elmaradás miatt, száz egy-egy forintos gira rovatott⁴⁾. Azonban alig hihető, hogy az egyetemes nemesség e gyűléseken megjelent volna, ámbár vannak adatok, melyek ezt látszanak

1) „Tertius status iuramenti sie fuit: ut isti principales personae, qui sua libera uoluntate Almu sibi dominum elegerant, quod ipsi et filii eorum nunquam a consilio ducis et honore regni omnino priuarentur.“ — Anonym. Belae reg. notar. Gesta Hungaror. cap. VI. — Steph. Ladisl. Endlicher: *Rer. Hungaricar. Monument. Arpadian.* Sangalli. 1849. 8-o. pag. 7.

2) Verbóczi: *Decr. Tripart. Part. II. tit. 3. §§. 2, 3, 4.*

3) Balia Sámuel: Erdélyország közönséges nemzeti törvényeinek első része: *A törvényszerző hatalomról.* 469. l. c.)

4) Verbóczi: *Decret. Tripart. Part. III. tit. 3. §. 10.*

bizonyítani¹⁾. Egyébiránt a köz-törvényhozásban minden nemes ember, ha csak akart, tetteleg részt vehetett. A XIV. és XV. századokban már a nemesség követeit látjuk az országgyűléseken²⁾. II. Ulászló gyenge kormánya alatt (1495.) a szokás eltöröltetett, s az emeltetett határozattá, hogy a király ezentúl a megyékben választatni szokott követek helyett az országnagyokat és nemességet hívja össze³⁾; minek nem sokára az lőn következménye, hogy II. Lajos király alatt ismét nagyon számos és fegyveres országgyűlések tartottak Rákos mezején és Hatvanban. Mindezekből az tűnik ki, hogy országgyűléseink ez időtt határozott, állandó alakzattal, a jelenkor fogalmának megfelelőleg, nem birtak; hol a királyok magok tartottak a magas államtanácsal zártkörű értekezleteket, s tanácskozmányaik eredményét, mint kész törvényt, a nemzet előtt kihirdették; majd az egész nemesség személyesen vett részt az országgyűlések tárgyalásaiban; ha pedig személyesen meg nem jelent, választott követei által képviseltette ott magát. A magyar törvényhozásnak jelen alaktalan állapotjában az erdélyi részeken ez időtartam alatt folyamatban volt közös gyűléseknek szerkezetéről biztosan körvonalozott képet adni alig lehet. Egykorú hiteles okmányok illetén kifejezései: „Noveritis, quod in Congregatione nostra generali, Universitate Nobilium, et alterius cujus status Partis Transylvanæ hominum“ (1395.) stb. épen nem nyújtanak vezérfonalat a kellő eligazodáshoz. Mindazonáltal, hogy ezen közös gyűlésein Erdélynek a nemesség általában tekintélyes számban volt képviselve, már csak az is engedi sejtentünk, hogy azokban, a szőnyegre hozott egyéb tárgyak mellett, rendszeren egy rakás birtokügy láttatott el.

Minő terjedelmű lehetett ez időtt az erdélyi országgyű-

---

1) S. Ladisl. Decret. Part. I. §. 1. — Kovachich: Sylloge Decretor. Comitior. pag. 41 és 135.

2) Kovachich: Sylloge Decretor. Comitior. pag. 54. — Corp. Juris. — Kovachich: Supplement. ad Vestig. Comitior. Part. II. pag. 113 és 335, 383.

3) Uladisl. II. Decret. II. artic. 26.

lések jogköre, azt államiratokban határozottan kifejezve, megállapítva nem találjuk. A mennyiben egykorú oklevelek útmutatásainál fogva eligazodnunk lehet, annyit bizton állíthatunk, hogy azok törvényes hatásköre, Erdélynek a magyar közállamhoz való viszonylata s a törvényes három nemzet különböző jogalapjánál fogva, a királyoktól vett utasításon, az országgyűlési közös határozatokon, igazságszolgáltatáson, közigazgatáson, a terület közérdekei végett folytatott tanácskozáson, s a sürgős esetekben alkalmazásba veendő szabályok elrendelésén túl nem terjeszkedhetett. Mindezt *V e r b ö c z i n é l* következő szavakkal találjuk kifejezve: „Az erdélyiek . . . Magyarország közösleges határozatai s végzeményei ellen mit sem határozhatnak s hatalmok sincs valamit rendelni¹⁾”; épen ezért diétáik szorosán területi hatóság tanácskozmányainak természetével bírtak, és saját érdekeiket illető tárgyakkal foglalkodtak.

Az erdélyi részek ezen közös gyűlésein fenforgott tárgyakra nézve is felette nehéz határozott választ adni, hogy mik, minő mérvben s mely határokig képezték a köztanácskozások tárgyait. A meghívó levelek is, melyek a jogosult közegeket országgyűlésekbe szólítják, rendszeren csak általánosságban nyilatkoznak²⁾. Ezek mellett azonban vannak olyatén egykorú emlékek is, melyeknek egyes szavai vagy kifejezései mintegy újjal mutatnak az erdélyi országgyűléseken fenforgott tárgyakra. Így az 1437-ben *K á p o l n á n*

---

¹⁾ „Transylvanienses . . . contra generalia statuta et decreta Regni Hungariae nil quidquam constituere possunt, nullamque statuendi habent facultatem.“ Decret. Tripart. Part. III. tit. 2. §. 2.

²⁾ „Pro quibusdam perarduis earundem partium Transylvaniae negotiorum expeditionibus (1461).“ Jos. Car. Eder: *Observ. Critic. ad Felmer*, pag. 216. — „Arduas causas harum partium tractaturi (1437).“ — „Pro nonnullis factis reformandis (1377).“ — „Ad pericula propellenda (1524).“ — „Pro reformatione status.“ Georg. Fejér: *Cod. Diplom.* Tom. VI. vol. 1. pag. 118.

tartott országgyűlésen az erdélyi három nemzet között testvéri egyezség és megoszolhatlan védelem (véd- és daczsövetség) létesült¹⁾. Innét a Mátyás elleni összeesküvés 1467-ben²⁾. Medgyesen 1459-ben³⁾ és [Segesvárott 1506-ban⁴⁾ a magyarok, székelyek és szászok oly testvéri egyezsége léptek, hogy egymást kölcsönösen védik a törökök ellen, valamint a birtokos nemesség nyugtalan alattvalói ellen is⁵⁾; továbbá (1437 és 1438.) kiváltságaik és szabadságaik kölcsönös fentartására magokat kötelezték, s (1459.) az egyezség felbontását felségsértésnek bélyegezték, végül (1506.) a három nemzet tagjaiból egyenlő számban egy közös törvényszéket alkottak össze. Nyomai maradtak még fenn rajzolt időszakunkból az erdélyi országgyűlések következő tárgyainak; közbátorság, honvédelem, pénz- és had-ügy vagyis adó- s katona-megajánlás, hadszolgálati módozatok⁶⁾, segedelmezés (1470, 1498.), a magyar államtest erdélyi részeit illető rendszabályok s intézkedések alkotása, tized-ügy (1398.), valamint birtokviszonyokat illető kérdések s felmerült perekben bíróság való eljárás. Mindezeket röviden következő négy pontba foglalhatjuk:

---

¹⁾ „Inter praedictos Nobiles ac Saxones et Siculos talem fraternam disposuimus unionem seque inseparabiles defendant.“ Szász nemz. levélt. 79: 1437. — Notizenblatt der k. Akademie der Wissenschaften. Nr. 13: 1853.

²⁾ U. o.

³⁾ Szász nemz. levélt. 209: 1459. — V. ö. Schlözer: Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. 56. l. 2 és 6. czikk.

⁴⁾ Jos. Car. Eder: Observ. Critic. ad Felmer, pag. 216.

⁵⁾ Szász nemz. levélt. sz. 80: 1438.

⁶⁾ Az erdélyi 1463, 1524 és 1526. országgyűléseken állapították meg. — Kovachich: Scriptor. minor. Tom. II. pag. 384. Jos. Car. Eder, i. m. pagg. 203, 205, 216. — Az erdélyiek ezen hadszolgálati módozataira vonatkoznak II. Lajos királynak (Decret. Ludov. II. artic. 12.) következő szavai: „Constitutiones Transsilvanienses de modo exercituandi perlegantur, et modus ille, ubi bonus videbitur, observetur.“ — V. ö. Jos. Carol. Eder in Schesaeum, pag. 160.

a) Az erdélyi részek országgyűléseinek feladatai közé tartozott sürgős esetekben ellenséges betörések ellen oly rendszabályokat hozni, minőket a hon biztonsága igényelt;

b) Az erdélyi részek szokásainak és joggyakorlatának, valamint érdekeinek megfelelő, de a magyar közállam alapintézményeivel nem ellenkező törvényeket alkotni;

c) a király vagy ország által sürgető körülményeknél fogva erélyesen szorgalmazott pénz- vagy katonai-segedelmet megszavazni; mi elvitázhatlan tanúsága annak, mily féltékeny gonddal őrködött mindenha a nemzet azon joga felett, hogy saját vére és vagyona felett, tudta s beleegyezése nélkül, senki egyoldalulag ne rendelkezék;

d) végre joga volt Erdélynek országgyűlésein egyes fontosabb peresetekben bíraskodni, s itéleteket hozni¹⁾. Hibáz tehát t. Eder, midőn a megjelelt korszakban tartott erdélyi országgyűléseket, kivétel nélkül, oly jellemű gyűlézetekként tünteti fel, mintha kizárólag az igazságszolgáltatásra szorítkoztak volna²⁾.

14. §. Az erdélyi törvényhozás jellege a vajdák alatt.

Hogy az erdélyi részek diétái, a tárgyalt időszak folyamán keresztül, inkább helyhatóságilag tanácskozó, mintsem törvényalkotó független testületek jellegével bírtak, minden kétségen kívül helyezi azon történelmi tény, hogy az erdélyi részek, ezen helyhatósági tanácskozmányokon túl, magokat a közállam országgyűlésein képviseltették, s a korona minden részeit kötelező törvények alkotásába tényleg befolytak. Ezen állítás valóságát dönthetlen igazság érvényére emelik azon királyi meghívó-levelek, melyek ez állami ténykedés gyakorlatának érdekében hivatalosan Erdély szász nemzeti hatóságaihoz bocsáttattak.

¹⁾ Joseph Benkő; Milkovia. Tom. II. pag. 321.

²⁾ „Has quidem omnes congregationes juris dicend. causa habitas esse liquet.“ — Eder ad Schesaeum, pag. 161.

Hogy az erdélyi szászok már a XIII-d. században képviselve voltak a magyar országgyűléseken¹⁾, teljeshitelű történelmi feljegyzések bizonyítják²⁾. Hogy a szász nemzet a XV. sőt még a XVI-d. század első felé ben is meg szokott hivatni a magyar közállam tanácskozmányaira, szintén történelmi alappal bíró állítás³⁾. Mikből berejtvé (implicite) következik, hogy, ha a szász nemzet törvényes közegei a törvényhozás magas tisztjének közös gyakorlására felhivat- tak: kétséget nem szenved, miszerént hivatalos volt az erdélyi magyar nemesség és székely nemzet is, csakhogy az ezekhez szóló meghívás általánosságban tartatott⁴⁾, mint

1) „Saxones non quidem singulos, sed in communi, adeoque, per Abligatos comparituros, ad Comitata Hungarica evocatos fu- isse.“ Kovachich: Supplement. ad Vestig. Comitior. Tom I. pag. 96.

2) Kovachich: Sylloge Decretor. comital. 19 és 28. l. — In Archiv. Capitul. Albens. Transilv. Fragmentor. Tom. II. pag. 226 és 436. — III. Endre király 1291-ki törvényének 10 12, 13, czikkeib. és 1298-ki törvénye kezdetén.—Kovachich: Suppl. ad Vestig. Comi- tior. Tom I. pag. 91. — Anton Kurz: Magazin für Geschicht. stb. II. 109 s köv. ll.

3) Különösen a következő évekről maradtak fenn nyomok: 1441 (Marienburg: Geogr. des Grossf. Siebenb. Hermannstadt 1813 I. Bd. 159. l.); 1454 (Kovachich: Suppl. ad Vest. Comitior. Tom II. pag. 124); 1455 (Kovachich, i. h.); 1457 (Notit. Capitul. Albens. Transilv. Auctore Jos. C. Kemény. Cibinii. 1836. 8-o. part. I. pag. 176); 1458 (Kovachich, i. m. pag. 333.); 1491. (szász nemz. levélt. sz. 480); 1492 (Eder ad Sches. pag. 211.); 1505 (Gr. Mikó Imre: Erdély különválása Magyarországtól. Budán, 1860. 4r. 20. l.); 1510 (szász nemz. levélt. sz. 139.); 1512 (u. o.); 1521 (u. o.); 1533 (Kovachich, i. m. pag. 511.); 1526 (Eder ad Simigian. pag. 3.).

4) „De Siculis et Hungaris Transylvaniis ad Comitata evoca- tis non facile vestigium aliquod exstat, non quod illis re ipsa ad Comitata veniendi jus non competierit, sed quod hoc alioquin de more solitum intellexerint, ad Comitata, dum indicta erant, sibi compa- rendum esse, velut cum aliis Hungaris eundem statum efficienti- bus.“ — Kovachich: Supplem. ad Vestig. Comitior. Tom. I. pag. 96. — Nem is lehetne másként megfejteti, mit jelentsenek az 1463- ki magyar országgyűlésen hozott törvényeknek előszavában ezek: „Nos Praelati, Barones, et Nobiles Regni Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, et Partium Transylvaniarum, in prae- senti congregatione nostra, per Serenissimum Principem Dominum Mathiam Regem Hungariae Dominum Nostrum Gratio-

azon nemzet vérszeréni tagjaihoz, mely *xar ἐξοχήν* ura volt a honföldnek s előkelő tagja a koronának; míg a szász testületekhez, mint szállókhoz (vendégnéphez, hospites) külön meghívás intéztetett¹⁾. Valóban hogy nem csak az erdélyi szász nemzet, hanem általában egész Erdély képviselőileg részt vett a magyar országgyűléseken, bizonyítja a Rákoson tartott 1525-ki országgyűlés, melynek XXXVII-d. cikke a töröktől fenyegetett alsó részek védelme ügyében akként rendelkezik, hogy a tanácskozásra Erdély is, miként Slavonia, képviselőket küldjön²⁾. Végre, hogy Szapolyai János érdekében az erdélyi mind a három nemzet képviselve volt a tokaji gyűlésen 1526-ban, szintén történelmi biztos adat teszi kétségtelenné³⁾.

Mindezekből tisztán kiderül, hogy az erdélyi részek, mint a magyar korona s őszállam törvényes tagja s alkatrésze, a magyar birodalomra kötelezőleg ható törvények alkotásában az államtest egyenjogú testvérközlegeivel tetteleg részt vettek; mi azonban nem volna alaposan indokolható, ha azon részeken egy külön törvényhozás, de az anyahonéval jogilag teljesen egyenértékű, függetlenül gyakorolt volna

---

sissimum indicta constituti, considerantes periculosum statum nostrum, et continuas turbationes, quas patimur ex continua invasione Turcarum et aliis ex causis, de infrascriptis articulis concertavimus etc.“ — Acta Musei National. Hungaric. Tom. I. pag. 190—204. — Kovachich: Sylloge Decretor. Comit. Tom. I. pag. 178—189.

¹⁾ Erre vonatkozik Robert Károlynak 1318-ben költ levele „Carolus D. G. Rex Vngariae fidelibus nostris universis Nobilibus et aliis cuiuslibet dignitatis et status aut conditionis hominibus in regno nostro constitutis salutem et gratiam. Cum nos generali congregationi nostrae in Rákos futurae octauum diem S. Joannis Bapt. proxime venturum pro termino duxerimus assignandum: omnes et singulos, qui se regni nostri membra existimant, ad praefatum locum auctoritate regia praecipimus convenire.“ — In tabulario Capitul. Albens. cist. capit. fasc. 2. n. 3.

²⁾ A törvény eredeti szövegének szavai ezek: „De Slavonia et Transylvania hoc idem est intelligendum, quod scilicet oratores duntaxat ipsorum mittat; verum tamen in Slavonia mille et in Transylvania similiter mille equites paratos habeant.“

³⁾ Gr. Mikó Imre, i. m. 30, 31. ll.

törvényhozó hatalmat. Minthogy azonban ez nyolczszáz éves közjogunk történelméből ki nem muta tható; egyebet az erdélyi országgyűlésekről történelmi alapossággal nem mondhatunk, minthogy azok a vajdák kormányának közel hatodfél százados időszakán keresztül csupán határoza t a l k o t á s i (statutarius), v é g r e h a j t á s i (executiv) s némely fontos perekben bír ó i (judiciarius) j e l l e g g e l birtak.

15. §. Az erdélyi közös országgyűlések székhelyei a vajdák kormányidején.

Tárgyalásunk folyamán nem hagyhatjuk érintetlenül, hol tartattak az erdélyi részeknek e most jellemzett közös országgyűlései a megjelelt időszakon (1002—1540.) keresztül.

Az 1533-ki székely krónika értesítése szerint a magyar vezérék idejében, sőt majdnem az egész első magyar keresztény század (XI.) folytán is, a daliás székelyek ösgyűléseinek állandó székhelye Budvár (Székely - Udvarhely mellett) volt. Csak miután szent István 1002-ben az erdélyi részeket a magyar közbirodalommal egyesítette s igazgatását vajdákra bizta, miután e közben Budvár szent László királyunk idejében a kúnoktól lerontatott, lett a székely gyűlések helye Rákos-völgy (Csik-székben), majd a szakadáti földön Ur-völgyében (szintén Csik-székben) gyűléseztek, míg végre maga Udvarhely lett népgyűléseiknek állandó székhelye. Ez azonban gátul nem szolgált, hogy a közös ügyek végett magyar vérrokonainkkal tartott gyűlések székhelyein meg ne jelenjenek.

Hol tartattak az erdélyi részek két majd három társnemzetének közös gyűlései, nem könnyű rá határozottan felelni; miután történelmi jelen tárgyalásunkból is az tűnik ki, hogy ilyenén közös gyűlések, a megjelelt nagy időszak folytán, tizen négy külön helyen tartattak. Azonban, ha figyelemre méltatjuk, miszerént az erdélyi vajdák rendes székhelye Gyula-Fejérvár, mint földirati fekvésénél fogva a magyar korona erdélyi részeinek mintegy központja,

volt; ha nem felejtjük egyszersmind, hogy a XIII-d. század végén III. Endre, az utolsó Árpádkirály, alatt is Gyulafejérvártt tartatott országgyűlés: alig kételkedhetünk, hogy az erdélyi országgyűlések rendes székhelye, a vajdaszék központi városa, Gyulafejérvár volt. Hogy a XIV-d. s következő századokban más helyeken tartattak, az akkori idők történelmi viszonyaiból nem volna nehéz kimagyarázni. Néplázadás, pártviszályok, hadjáratok, rabló csordák betörése s pusztítása mind és egyenkint határozólag folytak be a fenyegető veszély sürgette országgyűlések helyiségeinek kijelölésére. Ha ezen országgyűlések Gyulafejérvártt nem tartathattak, úgy látszik, hogy Tordalón végett legtöbbször látogatva, hol 1357, 1363, 1366, 1455, 1466, 1467, 1470, 1524, 1540-ben tartott az erdélyi három társnemzet országgyűléseket; majd más helyek jeleltettek ki e célra, mint Nagy-Enyed 1526; Földvár (Marienburg, a Barcaságon) 1427; Gerend 1529; Gyulafejérvár 1291; Kápolna 1437, 1438, 1454, 1478; Keresztes (Villa Cruciferorum de Thorda, közel Tordához, az Aranyos jobb partján) 1322; Marosvásárhely (Székelyvásárhely) 1439, 1515, 1517, 1536; Medgyes 1459; Radnót 1461, 1504, 1529; Segesvár 1506, 1540; Nagy-Szeben 1357; Udvarhely 1357; Besztercze 1536.

Hihető, hogy idő folytával még többeknek fedeztetnek fel nyomai, ha a századok pusztító viharait épen kiállott s korunkra szállott ősemlékeink, s a szerencsésen leküzdött veszélyekhez képest elég gazdag kéziratáraink mélyebben beható buvárkodás tárgyaivá tétetnek, a mikor egyttal a jelen tárgyalás körét képező időszak erdélyi országgyűléseinek maiglan még nem nagy száma tetemes gyarapodást foghat mutatni; csak buvárszellem és kitartás ragadjon meg minden kínálkozó alkalmat eldőeink nagyérdékű kézirati hagyományainak gondos átfürkészésére, s a hazai történettudomány gyarapodása tekintetéből hasznosítására.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Az erdélyi társnemzetek közös törvényhozása.

16. §. Erdélyi országgyűlés a XIII. században.

1191. — Szokás volt a magyar középkorban, hogy a király, vagy, ennek akadályoztatása esetében, a nádor, a birodalom keleti részein pedig a vajda, vagy helyettesei, az al-vajdák, a birodalom vagy terület egyes vidékein vagy részein évenként megszálljanak, s az ügyes-bajos népet meghallgatván, neki igazságot szolgáltatassanak; ámbár van rá adat, hogy a királyt keresztyén ájtatoskodása vitte egyik vagy másik helyére tágas birodalmának¹⁾. Hihető, hogy III. Endre is törvényt látni járt Erdélyben a fent megjelelt évben, vagy hogy a Kún László szabados kormányidejében erősen megzavart államügyeket rendezze. Az előttünk fekvő okmányok szavai legalább ezt engedik sejtenuünk. Így hangzanak azok: „Nos Andreas, Dei gratia Rex Hungariae, memoriae commendantes significamus quibus expedit universis: quod cum nos universis Nobilibus, Saxonibus, Syculis et Olachis, in partibus transilvanis, apud Albam Jule (Gyulafejérvár), pro reformatione status eorundem congregationem cum eisdem fecissemus, de consilio omnium Praelatorum et Baronum regni nostri eo tempore nobis assistentium etc²⁾”. Hogy ez idéztük okirat kétes hiteltű, maga Eder is érezni látszott, mert közlését igen ovakodólag esz-

---

1) Pl. Kún Lászlót Gyulafejérvárra, a székes-egyházba. „Ladislaus . . . Quod cum Nos ad Ecclesiam B. Michaelis Cathedral. de Alba Transilvan. causa devotionis accessissemus.“ In tabular. Capitul. Albens. Transilv. Cista Capit. fascic. 7. nro 1.

2) Georg. Fejér: Cod. Dipl. Tom. VI. vol. 1. pagg. 118, 119. Ex Analect. Diplom. Ederianis. Fascic. I. pag. 107. — V. ö. Jos Car. Eder: Observ. Critic. ad Felmer, pag. 25.

közölte¹⁾; gr. Kemény József pedig azért tagadja meg tőle a hitelességet, mert olyast állít, mi történelmileg alaposan be nem bizonyítható, tudniillik, hogy Erdélyben nem három, hanem négy külön törvényes nemzet volt, holott ez okirati szövegrészen kívül középkori öszves okmánytárunkban egyetlen sor sem fordul elő, melyre ezen állítást bizton alapítani lehetne, sőt számos oklevelek²⁾ épen az ellenkezőről tesznek tanúságot. Különben e nem jelentéktelen kérdés azok közé tartozik, melyeknek megoldása a jövő számára van fentartva, midőn tudniillik az eddigelé okirati másolatból ismert történelmi tényt mogával a napfényre derített eredetivel kétségbevonhatlan igazság érvényére emelni sikerülend. Addig csak feltételesen adhatunk hitelt az idéztük másolati okmányoknak, melyet tőle végkép megtagadnunk semmi fontos ok vagy megdönthetlen érv nem parancsolja. Az eredetinek hiányában épen azért fogadtuk el mi is azon állításunk alapjául, hogy a benne megjelelt időben „Datum apud Albam Jule in Dominica Inuocauit. Anno Domini MCC nonagesimo primo,“ Gyulafejérvártt III. Endre király elnöklete alatt tartott országgyűlésen a zilált államügyek rendezése mellett magán birtokügyi kérdés is intéztett el.

17. §. Erdélyi országgyűlések a XIV. században.

1322. — A Bethlen grófok bethleni levéltárában van egy okmány, mely tanuskodik a mellett, hogy a fennérintett évben, husvét nyolczada folytán, Tamás vajda és b.-szolnok-

¹⁾ „Habeo inter Analecta mea apographum litterarum ab Andrea III. anno 1291. editarum, quibus indicatur, regem congregationi Transilvanorum pro reformatione status eorundum Albae Juliae habitae interfuisse. Sed huius rei uberius indicium faciam, si quando videndi diiudicandique autographi mihi copia fuerit. Observ. Critic. ad Felmer, par. 25.

²⁾ Árpádia, honi történetek zsebkönyve. Szerkezteti (így) Kovacsóczy Mihály. Harmadik év. Kassán, 1838. 8r. 27—30. ll. — Supplex Libellus Valachorum Transylvaniae, cum notis J. C. E. Josephi Caroli Eder).

megyei főispán az ország nemeseivel (a magyarokkal), szé-
kelyek- és szászokkal Keresztesen (Villa Cruciferorum de
Thorda) országgyűlést tartott, melyben fekvő birtok felett
folyt per láttatott el. Az említett oklevél így szól: „Nos
Thomas Wayvoda Transilvanus et Comes de Zonnk.....
Quod cum Anno Domini 1322. in octavis Paschae in Keresz-
tes, una cum Regni Nobilibus, Siculis et Saxonibus, ubi Dnus
Episcopus Transsylvaniensis, et discreti viri intererant, Ma-
gister Gyegus filius Nicolai pro se, et pro fratre suo, videli-
cet Jacobo filio Apa (Apafi Jakab) adstando Nobis significare
curavit: quod Comes Küküllő quosdam possessiones suas ...
cum suis pertinentiis vellet adtrahere, seu ampliare ad suum
Judicatum. Unde quum Nos Dominum Episcopum, ac discre-
tos viros de Capitulo, et universos Nobiles, Siculos et Saxo-
nes interrogassemus, ut praedictae Possessiones in quo Co-
mitatu dinoscantur adjacere, pariter et una voce responde-
runt: quod a tempore aedificationis Ecclesiae B. Michaelis
archangeli Transsylv. praefatae possessiones essent et fuis-
sent ad Comitatum Albensem pertinentes, seu exstantes.
Datum in Thorda. Anno et termino supradictis.“¹⁾ — Ezen
igen érdekes okmányból a megjelelt évben Keresztesen tar-
tott országgyűlés mellett, egyszersmind tanuljuk, hogy a
gyulafejevári székesegyház sz. István király korában ke-
letkezvén, az erdélyi részek ugyanakkor osztattak fel vár-
megyékre²⁾.

1329. — Hogy ezen évben is tartatott az erdélyi része-
ken országgyűlés, Benkő József-ből tanuljuk; de hol,
kinek meghívására s minő tárgyak végett gyűltek össze a
törvényhozás jogosult közegei, egyetlen vonással sem jelzi.
Ebbeli mulasztását azon nyílt vallomással mentegeti, hogy
nem lévén azon idétt keze ügyében épen ide szolgáló kézi-
rat-gyűjteménye, csupán a mik rendelkezésére állottak,

1) Árpádia. III. évf. 64, 65. ll.

2) „Über die Entstehungszeit der ungarischen Komitate in
Siebenbürgen. Graf Josef Kemény.“ — Anton Kurz: Magazin für
Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Sie-
benbürgens. I. Bd. 3. Heft. 230—238. ll.

használhatta¹⁾. Minthogy a jeles férfiú szenvedélyes, egyszerűs mind lelkiismeretes adatgyűjtő volt: nem tehetjük, hogy legalább az évszámot ide ne jegyezzük, a szerencsésb jövődőtől várván a többi érdekes tudni-valókat.

1357. — Ezen évben Erdély három nemzete három külön helyen tartott országgyűlést: a magyarok (a nemesség) Tordán, a székelyek Udvarhelyt s a szászok Szebenben, „Ab omnibus Nobilibus, Siculis, et Saxonibus . . . . in tribus congregationibus universitatis Nobilium, Siculorum et Saxonum, Thordae, in Udvarhely et in Cibinio (Lajos király rendelete következtében) celebratis . . . . talem comperissent veritatem.“ Szentmihály-köve nevű vár iránt tárgyalatott a törvényes határ- és birtokjog-kérdés. „Datum fer. tert. proxim. ante Festum Nativ. B. Joann. Bapt. Anno supra-dicto“²⁾.

1363. — „In Congregatione generali universis Nobilibus, Siculis, Saxonibus, ac aliis cujusvis status et conditionis hominibus partis Transylvanae anno 1363. Thordae indicta“ birtokügyben indított per s hadszolgálati módzatok kerültek tárgyalás alá³⁾.

1366. — A károlyfejérvári káptalan levéltárában⁴⁾ létező eredeti okmánynak kivonata: „Quod Dionysius Vajvoda litem, quam ratione possessionis Ujvár (Maros-Ujvár) in Congregatione generali universis Nobilibus, Siculis et Saxonibus partis Transylvanae Anno 1363. Thordae indicta,

¹⁾ „Non omnia, fateor ingenue, domi habeo Collectaria, e quibus in deproperatum hocce Opusculum plura referre possem; praesto nihilominus mihi sunt ea saltem instrumenta, quibus non pigebit Libro posteriore (mi azonban csak jámbor szándék maradt) Diaetas Transsilvanicas annorum 1329, 1436, 1437, 1438, 1442, 1458. 1459, 1462, 1466, 1522, 1536, 1538, 1540. commonstrare.“ — Jos. Benkő: Diaetae sive rectius Comitata Transsilvanic. 1791. in 4-to. pag. 4.

²⁾ In tabular, Capitul. Albens. Transsilv. Cist. Capit. fascic. 3. nro 39. — V. ö. Ant. Szeredai: Notit. Capit. Albens. pagg. 45, 46.

³⁾ In tabular. Capitul. Albens. Transsilv. Cist. Capitul. fasc. 2. nro 42. — V. ö. Anton. Szeredai: Series Episcoporum. Transsilv. pag. 103. — ⁴⁾ U. o.

Joannes Filius Nicolai et Ladislans filius suus de Doboka, contra Dnum Episcopum Transylvanum movisset.... finaliter diremerit. A. D. 1366.“

1398. — Zsigmond királynak „Datum in Visegrád, in vigilia festi visitationis Virg. Glor. Regnor. Nostrorum Anno Hungariae videlicet XI. Romanorum vero II. Bohemiae VI.“ azaz a fent megjelelt 1398-ban kelt leveléből kitetszik, miszerént az erdélyiek részéről nála követségben jártak Almakeréki Apafi Miklós és Szamosfalvi Gyerőfi László bizonyos tizedügyben, minek a király a püspöki s egyházi birtokokon lévő oláh jobbágyokon való felhajtását azért nem találja méltányosnak s az igazsággal összeegyeztethetőnek, mert a püspök felszerelt zászlóaljat (banderium) kiállítani, a többi egyháziak pedig a hadseregre nézve bizonyos pénzösszeget fizetni köteleztetnek, s e végett úgysis kénytelenek saját oláh jobbágyaikat terhelni. Egyébaránt majd, ha ügyeinkből kibontakozunk, — igéri Zsigmond a követség útján, — körötökbe sietünk, s a veletek folytatandó tanácskozások útján ezen s ehhez hasonló ügyekben véglegesen s minden rendűeket megnyugtató igazsággal határozunk¹⁾. Alig szenved kétségét, hogy az erdélyiek ezen köztanácskozása, mely a feljebb ismételve említett évben Zsigmond királyhoz követséget indított, az erdélyi részek szokásos országgyűlése volt.

18. §. Erdélyi országgyűlések a XV. században.

1427. — Ezen évben Zsigmond király Földvárrott (Marienburg, a Barczaságon) országgyűlést tartván, a földváriak, és hűbéreseik, a höltevényeik, közt a bérbirtokért kikötött szolgálat módjára nézve, a földváriak jogos előnyére akként intézkedett, hogy a höltevényeik, kik szolgálmányaiikat, a földváriakkal kötött eredeti szerződvénynél fogva,

---

¹⁾ Kovachich: Scriptor. minor. Tom. II. pag. 384. — Eder ad Felmer, pag. 216. — Ant. Kurz: Magazin stb. II. 109 s köv. II. — Joseph. Benkő: Milkovia. Tom. II. pag. 321.

Földvárra tartoztak szállítani, ezt teljesíteni vonakodván, a földváriakat arra akarták bírni, hogy Höltevényben vegyék át a járandóságokat, — az eredeti szerződvény értelmében rójják le évi tartozásaikat¹⁾. — Ezen országgyűlésen még más fenforgott tárgyakban is hoztak végzések, mint a hadi nép szabados zsarolása s élclmeztetése, valamint egyéb hadi szolgálmányok tárgyában, egyszersmind az erdélyi só-áruulást illetőleg tétettek intézkedések²⁾.

1436. — Az erdélyi részek ezen évi országgyűléséről t. Benkő József, a megjelelt évszámon kívül, egy szóval sem emlékezik³⁾.

1437. — Az erdélyi országos három nemzetnek eleinte nem volt közös kapcsolata vagy főnöke az országban, hanem mindenik közvetlenül a királytól függött, és sem a székelek, sem a szászok nem voltak a vajdának alávetve, s ha ez néha közöttük meg is jelent, az nem hivatala erejénél fogva történt, hanem a királynak külön parancsa következtében, és valahányszor a vajda őt nem illető teljhatalmat vagy ítélő-hatóságot bitorolni megkísérlett, hatályosan ellene mondatott és a királynál panasz tétetett. Csak Zsigmond király uralkodásának vége felé, 1437-ben, kötötte a három nemzet az unio nevezet alatt ismeretes legelső szövetséget kölcsönös védelemre az ekkor felzendült parasztság s a törökök részéről fenyegető veszély ellen⁴⁾. Az ezen országgyűlésre vonatkozó oklevélnek⁵⁾ szavai ezek: „Nos Lorandus Lépes de Városkezy Vice-Vajvoda Transilvanus, per praesentes omnibus, tam praesentibus quam futuris re-

---

¹⁾ Az okmány eredetie „Datum in Földvár, sexto die B. Joannis ante portam latinam, A. D. 1427.“ találhatik a brassai levéltárban. V. ö. Árpádia. III. évf. 32—34. ll.

²⁾ Vajda László: Erdélyi polgári magános törvények története. Kolozsvártt. 1830. 8r. 179—182. ll.

³⁾ *Dialectae, sive rectius Comitata Transsilvanica.* pag. 4.

⁴⁾ A ki ezekről bővebben akar értesülni, olvassa meg gr. Teleki József Hunyadiak kora I. köt. 77—80. ll. oklevelekkel tárogatott előadást.

⁵⁾ Eredetie a szász nemzet nagyszebeni levéltárában, 79. sz. a.

cognoscimus, quomodo feria secunda proxima post festum exaltationis Stae Crucis, Nobis cum Magnifico Michaele Jakch de Kusal, et Henrico de Tamási Comitibus Siculorum una cum Regni Nobilibus Septem et duarum Sedium Saxonicalium, ac Bistriciensibus Saxonibus, omniumque Sedium Siculorum in Oppido Capolna (Kápolna) congregati et constituti eramus, arduas causas harum partium tractaturi inter praedictos Nobiles, ac Saxones, et Siculos talem fraternalem disposuimus unionem, tactoque ab his Dominicae Crucis signo, juramento proclamato, aevo tempore juraverunt observare (esküvel ígérték örök időre való megtartását) etc. Datum die et termino praenotato A. D. 1437.⁴

1438. — Sem a múlt évben kitört pörlázadás nem nyomtatott el s orvosoltattak a sokféle adókkal terhelt parasztságnak sok részben méltatlan sérelmei véglegesen, sem a török rész nem szűnt meg még fenyegetni a magyar korona területét: azért az 1437-ki szövetség megújítása, s a sürgető körülmények szerénti módosítása végett Városközi Lépes Lóránd erdélyi vajda az erdélyi országos három nemzetet Kápolnán tartandó újabb országgyűlésre hívta össze. A meghívó oklevél így szól: „Nos Lorandus Lépes de Városkezi Vajvoda Transsilvanus memoriae commendamus per praesentes, quod cum praeteritis diebus, videlicet circa festum Sanctae Crucis in Possessione Capolna vocata una cum Baronibus et Nobilibus, necnon Saxonibus potioribus Septem Sedium Saxonicalium, et Siculorum dictae partis Transilvaniae fuisset congregati, inter cetera tractantes, uti portervia et rebelliones nefandissimorum rusticorum contritione et eradicatione (megtörése s kiirtásával)... sicut contra insultus Turcorum saevissimorum has defensare partes, coram Nobis et Baronibus universi Nobiles et Saxones..... inter se ipsos talem fecerant unionem et fraternitatem etc. Datum Thordae..... in festo B. Dorotheae Virg. A. D. 1438.⁴¹)

Az erdélyi részeken ezen két év (1437, 1438.) folytán dühöngött lázadást végre sikerült mégis annyiban orvosolni

¹) Eredetie a szász nemzet nagyszabeni levéltárában, 80. sz. a.

hogy a parasztnak engedett szabad költözködés az elmét lecsendesíté, s a bizodalmat éleszteni kezdé¹⁾.

1439. — Hogy ezen évben, Albert király meghívására, Marosvásárhelytt országgyűlés tartatott, Eder bizonyítja, ki a királyi meghívó-levél eredetiét látta²⁾; de minthogy sehol közre nem bocsátotta, az egyszerű feljegyzésnél egyebet róla nem tudunk. Majd, ha a nagymunkású férfiúnak a magyar nemz. muzeum tulajdonává vált hagyatéka rendezve leend, foghat csak a szaktudós ezen erdélyi országgyűlésről körülményesebben értesülni.

1442. — Az erdélyi részek ezen diétái közé tartozik az ezen évre tett országgyűlés is, melyet t. Benkő József csak rideg évszám szerént említ³⁾.

1454. — Hogy ezen évben Kápolnán az erdélyi magyarok, székelyek és szászoknak közös gyűlésök (országgyűlésök) volt, Erdély egyik alapos történettudósából tanuljuk⁴⁾.

1455. — Hunyadi János országhormányzónak ezen évről szóló levele fennvan a brassai levéltárban, melylyel a szászok országgyűlésre hivatnak Tordára⁵⁾.

1458. — T. Benkő József rövid jegyzete után⁶⁾ tudatik, hogy ekkor az erdélyi részek törvényes három nemzete együtt országgyűlést tartott.

1459. — Az erdélyi országos három nemzet között 1437-ben alakult, s 1438-ban még határozottabban kifejezett unio Mátyás király uralkodása második évében még többre terjesztetett, s a három törvényes nemzet egymásnak nem

---

1) Jos. Car. Eder: *Observ. Critic. ad Felmer*, pagg. 73—76.

2) *Observ. Critic. ad Histor. Transilv.* pag. 104. — *Siebenbürgische Provinzial Blätter*. I. Jahrg. 128. l.

3) *Diaetae, sive rectius Comitia Transsilv.* pag. 4.

4) Ezt bizonyítja egy oklevél a prázsmári levéltárban. — V. ö. *Die Verfassung des Grossfürstenthums Siebenbürg von Jos. Bedeus v. Saarberg*. Wien, 1844. — *Fordl. Makoldy Sámuel*. Másod. kiad. 1846. 8r. 47, 48. l.

5) Jos. Car. Eder: *Observ. Critic. ad Felmer*, pag. 142.

6) *Diaetae, sive rectius Comitia Transsilvanic.* pag. 4.

csak a török ellen, de jogai, szabadságai s kiváltságai fenntartására is kölcsönös segédelmet ígért; következőleg védelmet minden belső ellenség, valamint fölőlről jövő megszorítások vagy elnyomások, úgy a jobbágyok lázongásai ellen is¹⁾. Ez utóbbi bírhatta rá a királyt, hogy megbízó-levelével Lábatlan János temesi grófot, a székely ispánt, haladéktalanul Erdélybe indítsa, ki a három nemzettel Medgyesen a fennérintett évben országgyűlést tartott, melyben mindekelőtt szoros szövetség kötöttetett a három törvényes nemzet között²⁾. Az illető okmány szavai ezek: „Capitulum Ecclesiae Transylvaniae . . . quod dum his superioribus diebus proximis, in Dominica, puta, qua Inclytæ Virginis Catharinae annum celebratur festum, Nuntio Magnifico Regiae Majestatis, Joanne Lábathlan Temesiensi et Siculorum Comite, inde et super variis pluribusque et magnae importantie rebus et negotiis paulo superveniente, Credentionali duntaxat facultate suffultus, quorum occasione et praetextu propter rerum ipsarum, seu Legationum, scilicet Nuntii praefati Majestatis Regiae celeriores, prout res ipsae et Legationes ac Magnificentia ipsius Nuntii expetebant, expeditionem Egregia Spectabilisque nec non Strenua et Agilis atque Circumspectissima Universitas tota nobilium ac Procerum, Siculorum quoque omnium generum, nec non Saxonum Sedium singularum septem, totius Partis hujus Regni Transylvaniae in seu ad Oppidum Medgyes in unum pariter conveniendo et generalem faciendū congregationem . . . . fassum exstitit per eosdem conformiter et relatū in primo articulo in hunc modum etc. A. D. 1459.“³⁾.

Tárgyaltatott még ezen országgyűlésen Sepszi és Miklósvár székek különválása⁴⁾.

---

1) Schlözer: *Geschicht. der Deutsch. in Siebenb.* 46, 47, 56. II. — Eder ad Felmer, pagg. 149, 216, 250.

2) Eredetie a szász nemzet nagyszebeni levéltárában, 209. szám alatt őriztetik.

3) Jos. Carol. Eder: *De initiis iuribusque primaevis Saxonum Transilvanor.* Commentatio. Viennae, 1792. in 4-to. pagg. 124, 125.

4) Jos. Carol. Eder ad Simigianum, pag. 95.

1461. — Hogy ezen évben Szentiványi György és Gebarth Benedek al-vajdák elnöklete alatt Radnóton országgyűlés tartatott, kétségen kívül helyezi ugyanazon al-vajdáknak az említett évben a kolos-monostori conventhez intézett következő tudósítványa: „Noveritis, quod nobis una cum harum partium Transsilvanarum Nobilibus, nec non certis Siculis et Saxonibus, pro quibusdam perardius earundum Partium Transilvanarum negotiorum expeditionibus... ad possessionem Radnoth vocatam in unum convenientibus etc.“¹⁾. Mik lehettek a jelen oklevélben említett azon ügyesbajos dolgok, melyek elintézése végett azon országgyűlés hirdettetett, Eder hiteles másolatból átvett jelen közleményében nem említi; de aligha csalódunk, hogy peres ügyek voltak, miután az al-vajdák idézett levelöket a kolos-monostori conventhez intézték, mint hielmes helyhez.

1462. — T. Benkő József emlékezik egy országgyűlésről, mely ezen évben tartatott; de hol s minő tárgyakban folyt a tanácskozás, nem említi²⁾.

1463. — Ezen évben Magyarországon országgyűlés tartatott: de történelmi biztos adatokból tudjuk³⁾, hogy ugyanakkor az erdélyieknek is volt országgyűlésök, melyel Mátyás királynak azon parancsa közöltetett, hogy az akkori országos határozatokat pontosan teljesítsék. Főgondját ezen 1463-ki erdélyi országgyűlésnek a hadi kötelezettség körül tett intézkedés vette leginkább igénybe, melynek czikkeit⁴⁾ Mátyás király megerősítette. Megigérte ezen feljül Erdély, hogy e táborozási szabályzaton kívül azon rendeleteket, melyeket hajdan, 1435-ben, saját rendelvényében Zsigmond király, az ország rendeivel együtt, közreboesáttott, most is készséggel elfogadja.

1) Jos. Car. Eder: *Observ. Critic. ad Felmer*, pag. 216.

2) *Diaetae, sive rectius Comitia Transsilvanic.* pag. 4.

3) A meghívó-levél eredetie a szász nemzet nagyszebeni levéltáráb. 600. sz. a. — J. K. Schuller: *Umriss und kritische Studien stb. . . . Urkundenbuch.* 13. l.

4) Kovachich: *Scriptor. rerum Hungaricar. minor.* Tom. II. pag. 384.

1466. — Hiteles adattal birunk arra nézve is, hogy a most említett évben János, szent-györgyi és bazini gróf, erdélyi vajda, Tordára szólította a szászokat országgyűlésre. Meghívó-levelének kivonata eredetiben így hangzik: „1466. ipso die festo S. Stephani. Joannis Comitiss de S. Georgio et de Bozyn vayvodae Transylvani Convocatoriae ad Generalem Congregationem Thordae celebrandam, Saxonibus missae“¹⁾).

1467. — Mátyás királynak többféle hadjáratai birodalmának népeit sok tekintetben nyomasztólag terhelték. Mértéken túl érezte ezt Erdély is, melynek három nemzete ősi szabadsága, jogai s kiváltságaiban a királytól sokképen megszorított: innét az általános elégedetlenség lángja mind tovább harapózott a keblekben. János vajda, bazini és szent-györgyi gróf, a koronajószágok visszavétele által tetemesen károsodott. A nemesség jobbágyaira az utolsó (1467.) országgyűlési végzések²⁾ új terhet róttak. Az addig tizedmentes oláhok annak megadására szorítottak. A szászok, az eddig fizetett szakmányos adó helyett, az új adót kapuk száma szerént³⁾ köteleztettek fizetni. Mindez elég volt arra, hogy a három nemzet ismételve megújított régi szövetsége alapján szorosabban egyesüljön; mi megis történt⁴⁾. Ez csak

1) Eredetie a szász nemzet nagyszabeni levéltárában.

2) Gr. Teleki József: Hunyadiak kora. III. köt. 507—510. l.

3) Budapesti Szemle. Szerk. és kiadj. Csengery Antal és Lónyay Menyhért. — Új folyam. I. köt. I. füz. Pest, 1865. Sr. 131. l.

4) „... visis et perceptis ipsorum ac totius Regni Hungariae oppressionibus, molestiis et aerumnis, quibus ex diruitione et abolitione privilegiorum per divos Reges Regni Hungariae consequunturque Serenissimum Regem Dei gratia eiusdem Regni Hungariae concessorum per ipsum dominum Mathiam Regem pene oppressi existent et usque ad ultimam devenissent desolationem, concordii voto parique consensu et voluntate, propitiatione divina favente libertates et praerogativas ipsorum et totius Regni Hungariae contra quoslibet, cuiuscunque generis, linguagii, status, conditionis et praeminentiae homines valentes manutenerere, defendere et conservare, et contra hos, qui contra praemissa obstare, contradicere et operare (így) machinarentur, in manu forti iuxta

felbátorítá az elégedetleneket, hogy Mátyás ellen nyílt lázadásban kitörjenek. E merénylet megsemmítésére a király villámgyorsan Erdélyben termett, mi a legnyakasabbak bátorságát is megtörte. A hevenyészve gyűjtött sereg felbomlott. A kézre került fő-bűnösök szörnyű halállal végeztettek ki¹⁾. Ezután erdélyi vajdáknak Csupor Miklóst és újabban Pongrácz Jánost nevezvén ki, Tordára ment országgyűlést tartani²⁾. Ez rég időtől fogva első volt, mely Erdélyben a király személyes jelenlétében tartatott. Itt a király a lázadók közül többeknek megkegyelmezett; azokat, kik makacsul meg nem jelentek, örökös száműzéssel fenytette.

1470. — Ezen évben tartott országgyűlésére nézve az erdélyi részeknek t. Eder akként nyilatkozik, hogy saját szemeivel látta Pongrácz János erdélyi vajdának eredetiben egy oly levelét, melyben az erdélyiekhez ezeket írja: *Quia nos per regiam Serenitatem pro certis rebus et negotiis Serenitatis suae ad partes illas Transsilvanias in medium regnicolarum deputati sumus: ob hoc nos in festo Nativitatis B. M. V. nunc proxime venturo in oppido Thorda generalem regnicolarum statuimus celebrare congregationem etc*³⁾. — Tárgya volt Erdély ezen országgyűlésének a király által kért segedelmezés.

1478. — Ismeretes vizaknai Geréb Péter vajda- és székelyek ispánjának a megjelelt évről szóló azon levele, melylyel Dobokamegye nemességét Medgyesre hívja országgyűlésre⁴⁾.

---

eorum possibilitatis exigentiam procedere, tamdiu donec auxilio divino huiusmodi praerogativae et libertates ipsorum ac totius Regni Hungariae in suum bonum et felicem statum coadunare et restaurare possent.“ *Notizenblatt der kais. Akad. der Wissenschaften in Wien. Nro. 13: 1852.*

¹⁾ Gr. Teleki József: *Hunyadiak kora. III. köt. 52—539 ll.*

²⁾ Bonfini: *Rer. Hungaricar. Decad. IV. pag. 396.* — Georg. Pray: *Annal. Reg. Hungar. Vol. IV. pag. 34.* — Stephan. Katona: *Hist. Critic. Tom. VIII. pag. 228.*

³⁾ Jos. Car. Eder in Schesaeum „*Excursus de veteri iure ordinum Transsilvaniae in rogandis legib.*“ pagg. 161. 162.

⁴⁾ „*Hon és Külföld.*“ Kolozsvártt. 1842. évf. 212. l. 53. sz.

1484. — Ezen évben Báthori István országbíró által meghivattak a szászok „ad audienda regia intimata.“ Hihető, hogy a három nemzet erdélyi közös gyűlésébe történt az említett meghívás, miután a királyi rendeletek, mint a melyek közösérdekűek voltak, rendesen itt szoktak kihirdettetni¹⁾).

1498. — Nyoma van annak, hogy az erdélyi részeknek országgyűléseket alkotó tagjaihoz a jelzett évben Péter vajda, szent-györgyi és bazini gróf, azt írja, hogy ő a királytól levelet vevén, annak közlése s tartalmának megértetése végett rövid idő alatt közös országgyűlést fog tartani²⁾).

19. §. Erdélyi országgyűlések a XVI. század első felében,

1504. — Ugyanazon Péter, szentgyörgyi és bazini gróf, erdélyi vajda a szebeniekhez s a hét szászszékhez intézett levelében hivatalosan jelenti, hogy a királytól bizonyos ügyekben Raskai Balázs tárnokmester és pelsőczy Bebek János királyi biztosokül az erdélyi részekre küldettek: mirenézve ne késsenek a Tordán összeülendő országgyűlésen megjelenni s a tanácskozásokban a magyarokkal egyesülve tetteleges részt venni. Javallja, hogy követeik ajándékokat is hozzanak magokkal, hogy a királyi felségnek azokkal kedveskedni lehessen³⁾).

1506. — Az erdélyi részek országos három nemzete, a király közvetlen parancsára — a vajda egyebütt lévén hivatalosan elfoglalva, — a jelzett évben Segesvártt országgyűlést tartott, hol a törvényes három nemzet közt 1437-ben létrehozott, s 1438 és 1459-ben alaposabban meghatározott nemzeti egység (szövetség, unio) 1506-ban megújítatván, a körülményekhez képest szükséges pótlékokkal bő-

1) Eredetileg a szász nemz. nagyszebeni levéltáráb. 411. sz. a.

2) Eder, i. h.

3) „Namque munera placant deum et homines.“ — Ex possessione Radnoth, secundo die divae Katharinae v. et m. ann. d. 1503.“ Az eredetiből Jos. Carol. Eder ad Felmer, pag. 209.

vittetett. Különösen egy újonnan felállítandó törvényszékre nézve történt végleges megállapodás. Ugyanis, nehogy egyik nemzet területéről a másikéra büntetlenül menekülhessen a gonosztévő, határoztatott, hogy azon újonnan szervezendő ítélőszékeknek egyik ülőke a gyulafejevári káptalanból, a többi tízennégy pedig egyenlő számmal az erdélyi három törvényes nemzetből választassék, kik a három nemzet közt fenforgó peres ügyeket a törvények értelmében ellássák. — Feltűnő ezen országgyűlés alakjára nézve, hogy az az erdélyi vajda vagy helyettesének távollétében tartatott¹⁾. Valamint nevezetes az is, hogy ugyanazon 1506-évből az Agyagfalván egybegyűlt székely nemzet azt határozta, hogy „senki ennekutána párttűtésnek okáért se közönséges, se részszerént gyűlést ne indíthasson²⁾).

1515. — A magyar nemz. muz. könyvtár gr. Széchenyi Ferencz-féle gyűjteménye kéziratának sorában van egy ily című köteg: „Chartae Transilvanicae diversi argumenti, ex documentis fide dignis descriptae. Fol.“ Itt a 139. sz. a. van egy ily tartalmú oklevél lemásolva: „Evocatoriae de anno 1515. Primorum Regni pro consultatione in Székely-Vásárhely (Maros-Vásárhely) suscipienda, Magistratui Cibiniensi sonantes.“ — Ugyancsak 1515-ben a főnemességből néhányan meghívták a szebenieket az úrnapi utáni harmadnapon Székely-Vásárhelyt tartandó országgyűlésre³⁾.

1517. — Az erdélyi törvényes három nemzet ez évi országgyűlésének is Székely-Vásárhely jelettetett ki⁴⁾; mint-hogy azonban az ezt tanúsító okmány nem tétetett közzé, a tárgyalás folyamáról mit sem szólhatunk.

1522. — Hogy ez évben is volt Erdély országos három

---

¹⁾ A szász nemzet nagyszzebeni levéltárának egykorú másolat példányáról közli Eder, i. m. 216. l.

²⁾ A nemes székely nemzetnek constitúciói, privilegiumai stb. Pesten, 1818. Sr. 34. l.

³⁾ Eredetileg a szász nemzet nagyszzebeni levéltáráb. 189. sz. a.

⁴⁾ Szász nemz. levélt. — V. ö. J. K. Schuller: Umrissé u. kritische Studien stb. 40. l. 1).

nemzetének országgyűlése, t. Benkő József állítja¹⁾; kár, hogy az állításnak igazolására szolgáló okmányt akkori helyzeténél fogva közre nem bocsáthatta.

1524. — Hogy a most említett évben Erdélyben két országgyűlés tartatott, hiteles adatokból tanuljuk. Egyikben, Tordán, mind a három nemzet részt vett²⁾, a másikban pedig Erdélynek megyei kerülete és a székely-nemzet³⁾. Mind egyik mind másikkal mik szolgálhattak tanácskozási tárgyakul, még kiderítésre vár.

1526. — Történelmi tudósítással birunk arra nézve, hogy ezen évben szintén két országgyűlés tartatott az erdélyi részekben; az egyik Nagy-Enyeden, melyben a három nemzet együtt hadi rendeleteket alkotott s bocsátott közre⁴⁾; a másikban Erdély megyei kerületének nemessége tanácskozott a szászokkal⁵⁾.

1529. — Ezen évben Gerendi püspök az erdélyi törvényes három nemzetet januárban Gerenden tartandó országgyűlésre hívta meg; a másik országgyűlés ugyanazon évben, szeptemberben Radnóton, tartatott⁶⁾.

---

1) *Diaetae, sivo rectius Comitia Transilvanic.* pag. 4.

2) Kovachich: *Scriptores rer. Hungaric. minor.* Tom. II. pag. 384. — V. ö. Eder ad Felmer, pagg. 203, 205, 216.

3) Friedr. Schuler von Libloy: *Siebenbürg. Rechtsgeschichte Herrmannstadt.* 1854. 8-o, 52. l. 36. §.

4) Jos. Car. Eder ad Felmer, pag. 216.

5) Hol határozatba ment (v. ö. Eder, i. m. 205. l.), hogy az egyháziak is fegyvert fogjanak, miként ez Goszthoni János püspök leveléből kiviláglik: „*Extrema necessitate urgente, cui nullum datur remedium, volumus, et vobis sub poenis et gravaminibus, in prioribus litteris nostris expressis, firmissime iniungimus, ut uirum bene armati et loricati instar exercituantium cum sufficientibus expensis et aliis apparamentis necessariis, una cum scholasticis et scholaribus vestris. arma capere valentibus, contra infideles praefatos ad bellum venire, et ita in omnem horam parati esse velitis, debeatisque et teneamini.* — Datum Albae Juliae, fer. tertia proxima post fest. b. Mich. Arch. a. d. 1526.“ — *Ex analectis idiographis Georгии Haneer in biblioth. antistitum August. confess.*

6) *Die Verfassung des Grossfürstenthums Siebenbürgen...* Wien, 1844. Ford. Makoldy Sámuel. Másod. kiad. 1846. 53. l.

1536. — Szapolyai János erdélyi vajda ezen évben egy-
másután két országgyűlést hívott össze, Marosvásárhelyre
és Beszterczére. Alatta, mint ellenkirály alatt, több ország-
gyűlések tartattak ugyan; de az azokban hozott törvény-
czikkek nem rendelvények (decreta) alakjában szerkesz-
tettek, s a fejedelmi megerősítést is nélkülözik. Az illetén
ismeretes első czikkek czíme következő: „Constitutiones
Dominorum Regnicolarum trium nationum partium istarum
Transilvanarum pro festo Nativitatis B. Joannis Baptistae
anno Domini 1536, in oppido Zekelvassarhely (Székelyvá-
sárhely) pro rectificatione et conservatione Regni ordi-
natae“¹⁾,

1538. — Az erdélyi részek azon országgyűlései közt,
melyeket t. Benkő József csak évszámilag említ²⁾, de
körülményes ismertetésökbe, akkori korlátozott viszonyai
miatt, nem bocsátkozhatott, megjelel egyet, mely a fennem-
lített évben tartatott.

1540. — Ezen évről az erdélyi részek három ország-
gyűlésének nyomait ismerjük: az első Tordán, májusban;
a második Segesvártt, augusztusban; a harmadik ismét
Tordán, decemberben tartatott. Mindegyikről külön ad-
juk a szükséges tudni-valókat.

A május havában tartott tordai országgyűlésen a pár-
tos erdélyi vajdák, Balassa Imre és Mailáth István, ügye
hozott János király által szőnyegre. Erős hadsereggel in-
dult ellenök, Mailáthot Fogaras várába zárta s május 7-kén
törvényesen elítéltette. Ezután az ország bel-igazgatására
nézve üdvös törvényeket hozott; a töröknek Erdély részéről
régén ígért, de el nem küldött adónak saját jövedelméből
kifizetése által a Rendeket teljesen kibékítette, sőt hálára
kötelezte³⁾.

János király jul. 21-kén meghalt; hült tetemeit Marti-

---

¹⁾ Jos. Carol. Eder: Notae ad Ambros. Simigiani (Somogyi
Ambró) Historiam. Libr. I. pag. 139.

²⁾ Diae ae, sive rectius Comitia Transsilvanic. pag. 4.

³⁾ Gr. Mikó Imre: Erdély különválása Magyarországtól. Buda
1860. 4r. 68. l.

nuzi Budára szállítván, távollétét Mailáth arra használta, hogy szent Bertalan nap utáni vásárnapra (august. 29.) Segesvárra országgyűlést hirdetett, hol magát és Balassát ország kapitányaivá választatta, s elhatározhatta, hogy az ország önvédelmére háromezer fegyverest állítson, a nemeség ötven denárt fizessen (1. t. cz.), az adó a kapitányok kezébe gyűljön (2. t. cz.), kik a vajdák hatáskörével birjanak mind az igazságszolgáltatás- mind a közigazgatásban (3. t. cz.), a királynéhoz (Izabellához) s a magyarországi rendekhez menjen követtség, fogadjon neki hűséget s kérje, hogy a múlt tordai országgyűlésen javaiktól megfosztottaknak birtokaik adassanak vissza (5. t. cz.); a kapitányok mellett az egész ország tartozzék felkelni (9. t. cz.); a kik az országon kívül akármely fejedelemmel vagy úrral, az ország híre nélkül, valamely király iránt egyezkednének, az ilyenek a nemesek, székelyek és szászok főbbjeinek közgyűlése által, mint országháborítók, a kapitányok közvetítése folytán, megbüntethetessenek (13. t. cz.)¹⁾.

János királynak a székes-fejérvári királyi sírboltban örök nyugalomra tétele után (szept. 15.), még azon év (1540.) december havában Tordán tartott az erdélyi három nemzet egy országgyűlést, melyben a tanácskozások egyik tárgyát képezte az, hogy, Erdélynek jelen újabb alakulása folytán, minő elemekből álljon az országgyűlés. Erre nézve azon országgyűlés határozatainak harmadik pontjában e tisztán érhető szavak állanak: „*Ut sua Maiestas faciat ad se accersiri Dominos Consiliarios et Primarios viros huius Regni, et de quolibet comitatu certos Dominos Nobiles et Sienlos et Saxones, qui cum pleno mandato veniant ad suam Maiestatem ibique tractent et media inveniant, per quod necessitatibus suae Maistatis et Regni pro possibili eonsulatur*“²⁾. — Az ezen országgyűlésen megállapított határozatok következő ezimet viselnek: „*Articuli reformationis*

---

¹⁾ Gr. Mikó Imre, i. m. 69. 70. II.

²⁾ Joseph, Benkő: *Diaetae, sive rectius Comitia* Tanssily. pag. 26.

ac rectificationis iurium et consuetudinum Dominorum ac Nobilium harum partium Regni Transilvanarum in Diaeta seu conventu eorum generali pro festo Beati Adalberti Episcopi et Martyris novissime tractato, de Regis mandato Thordae celebrato, confecti et per Regiam Maiestatem Dominum nostrum clementissimum approbati et ratificati. "Ezen közös országgyűlésen hozott törvényczikkek kizárólag a magyar törvénykezésre vonatkoznak¹⁾).

A kitűzött pályakérdés tárgyalásával célhoz jutotunk. Az ezen innen kifejtett események részletes rajzolóása nem tüzetes feladatunk.

Szapolyai János, erdélyi vajda, a gyászemlékti mohácsi vérnep után, 1526. nov. 11-kén, a székes-fejérvári királyválasztó s koronázó országgyűlésen tényleg, az 1538. február 25-kén negyvenkét poutban megállapított nagyváradi kötésnél fogva pedig szerződésileg magyar királylyá lón.

Ezután mintha szebb napok hajnala kezdett volna derengni a pártviszályok csapásaitól kérlelhetlenül sújtolt Magyarország egén; azonban csak hamar ismét vészterhes sötét felhők borították be azt János királynak 1540. jul. 21-kén történt halálával.

Szolimán, a hatalmas kényúr, 1541. aug. 26-kán újra Buda alatt szállott meg rettentő táborával. Az elhunyt királyatya csecsemő fiának ajándékozván Erdélyt és Magyarországna a Tisza által Erdélyhez csatolt részét, Buda várát szeptemb. 1-jén a királyi özvegy kezeiből birtokába vette.

Ily előzmények után tartatott Erdélyben, Tordán, 1542-ben az alkotmányozó s államszervező első külön országgyűlés, mely e haza önállásának történetében egyik leginkább figyelemre méltó forduló-pont s új korszakot nyitó fontos esemény, mely a nemzeti fejedelmi időszak kiindulási pontjául tekinthető. Az alkotmányilag egyenjogú erdélyi

---

¹⁾ Jos. Bedeus v. Schaarberg: Die Verfassung Siebenbürg. — Ford. Makoldy Sámuel. Másod. kiad. 1846. 8r. 145, 146. ll. — V. ö. Gr. Mikó Imre, i. m. 78. l.

három nemzet — magyar, székely és szász — együtt, Magyarország királyától s köz-törvényhozásától függetlenül, Erdélyre nézve ellenben, annak egész új kiterjedésében kötelezőleg, az országot és fejedelmi urát megillető felségi joggal, a közdolgokban legelsőben most intézkedett. Mutakoztak ugyan már előbb is félreismerhetlen jelei Erdélyben az önállóságra törekvésnek, legalább ezt engedik sejtetünk a marosvásárhelyi (1536. jun. 24.) és kolozsvári (1538. szeptemb. 17. végzések: mindazáltal a legsarkalatosb intézkedések, melyekben az önállósági irány tisztán meghatározott vonásokban tűnik elő, sőt nyilván be is van vallva, a három nemzetnek Tordán, 1542. márcz. 19-kén, tartott országgyűlési végzései¹⁾.

Míg künn, Magyarországon, Buda vára visszafoglalásaért véres tusák folytak: az alatt Erdély a béke áldásait élvezvén, a csendes napok alkotásaival foglalkodott; új helyzetének viszonyait mérlegelte, a bel-igazgatást rendezte, szadadon hozott törvényeiben önállása szilárdságának alapját rakogatta le, saját külön háztartásának útjait egyengette. Ezen munkára volt utalva a haza körülményeit számbevévő azon hazafiaknak serege, kik felhagyva a meddő, gyümölcstelen küzdelmekkel, siettek, a mi megmenthető volt, a jövő számára megvédve biztosítani, s ha az egész államtestet nem, legalább annak részét, a bérczes Erdélyt, az elvesztett egykori hatalom és fényes szereplés helyett, a csendesebb és egyszerűbb polgári lét s kevesebb de kevesebbé is zaklatott alkotmányos szabadság révpártjára eljuttatni. E hazafiasan büszgő törekvéseiknek vigasztaló zálogai az 1556. nov. 25-d. tartott országgyűlésnek Erdély történeteiben örök nyomokat hagyott azon alkotmányozó-természetű végzései, melyek Erdély új államformáját alapíták meg, s az eddigelé különböző időkben s alkalmak szerint hozott törvényeket s kivivott országfejedelmi és nemzeti jogokat egy határozott alkotmány-rendszer egészévé alkották, mi

---

¹⁾ Gr. Mikó Imre, i. m. 78. l.

az 1557. jun. 1. tordai országgyűlésen újabb diszt nyert és méltóságot¹⁾.

20. §. Általános áttekintés. — Eredmény,

Az eddig terjedt tárgyalástól nem válhatunk meg a nélkül, hogy annak legalább alapeszméit befejezésül meg ne emlegessük.

A törvényszerzések nemzeti közjoga az Álmos és törzsfők közt alakult frigyrendszerben leli alapját. Minden magyar nemes és szabad volt. A törzsfők alkották a fejedelem tanácsát, kiknek meghallgatása nélkül semmi fontos ügyek elintézéséhez nem foghatott. A népgyűlésben szabadon nyilatkozott a szabad nemzet.

Szent István első királyunk is alkotmányához e történelmi alapot használta. Eleinte kizárólag vagy legatöbb túlnyomólag a magasabb osztályokból szervezett királyi tanács gyakorolta ugyan a közjogokat; de utóbb az arany bulla által a régi jogaiba visszaállított köznemesség is cselekvőleg folyt be a törvényalkotásba s államügyekbe.

Miután az első szent király az erdélyi részeket magyar koronájával egyesítette (1002.), legott e joggyakorlat részeseivé lőnek a szabad székelyek, a vármegyék nemesége, majd a szász nemzet is, kik a magyar őszállam országgyűlésein jogszerűleg képviselve voltak, mint a törvényhozó hatalom egyenes osztályosai. Az itt alkotott törvények kötelező ereje kiterjedt a magyar korona összes birodalmára, tehát az erdélyi részekre is, melyek, hogy a magyar koronától függő államtágot képeztek, kétségtelenné teszi az, hogy az erdélyi vajda saját hatáskörében mint a magyar király teljhatalmú képviselője működött. Ugyanis Lőrincz vajda 1242-ben IV. Béla király által teljhatalommal felruházva azért küldetett Erdélybe, hogy azon részek népeit összegyűjtse, s a miket a hon s király javára üdvöse-

---

¹⁾ Gr. Mikó Imre, 81, 82, 107, 108. ll.

seknek tart, elintézte¹⁾. Dózsa György hasonlólag királyi biztos minőségében a végett küldetett azon részekre, hogy Erdély állapotját rendezze²⁾

Az erdélyi részek tehát a magyar közbirodalomnak elválhatlan kiegészítői lévén³⁾, s mint ilyenek a közös magyar törvényhozásba egyenjogú befolyással bírván, törvényhozás tekintetében saját helyhatósági jogaik gyakorlatán túl nem terjeszkedhettek; tehát a szó magas jelentésében külön, az anyahontól független, törvényhozó hatalommal sem bírtak. Azon magán jellemű gyűlések, melyek a vajdák korában az erdélyi részekben, a három törvényes nemzet által tartattak, a törvényhozó gyűlések mai fogalmával egyező testületeket nem képeztek, egyszerűen kihirdető és sok esetben foganatosító közgei voltak azok a magyar országgyűléseken alkotott törvényeknek, pl. hogy a királyok s anyahon törvényhozása által kívánt segedelmeket megajánlja és kirózza, némely fontosabb pertárgyakban bíróilag határozzon; s ha néha e közben egyebekre is kiterjeszkedett, azok különösen csak Erdély érdekében történtek, mint a honnak védelmére, vagy kölesönös ótalomra vonatkozó rendszabályok s kötések; így a hadsereg élelmezését, sóárulást illető rendeletek hozattak a Brassóban tartott 1427.-d. országgyűlésen. Az ily gyűlésein Erdélynek a királyok néha személyesen, néha pedig küldötteik vagy biztosaik által jelentek meg, rendszeren azonban a vajdák hirdették ki s vitték azokon az elnökséget; de néha a vajdák jelenléte nélkül is tartattak. Mindezek is csak újabb bizonyítékai azon függésnek, melyben az erdélyi részek legott a magyar alkotmányos egyeduralom keletkezése óta az őszállammal voltak. E függés és testvéri kapocs habár meglazult is a különválás következtében (1540); de végeleszakadás a legmostohább időviszonyok közt sem követ-

1) Georg. Fejér : Cod. Diplom. Tom IV. vol. 1. pag. 275.

2) Georg. Fejér : Cod. Diplom. Tom. IV. vol. 2.

3) Turóczi : Chronic. Hungarór. Part, II. cap. 20.

kezett be; sőt még azon nyomasztó korszakban is, midőn ösalkotmányunkkal nemzeti létünk az önkény szeszélyétől függött, I. Lipót király Erdélyt Magyarország östagjának vallotta¹⁾, melynek czimerét 1612-ig szakadatlanul megtartotta²⁾, csak ezen innen tűnik fel Erdélynek külön czimere. Erdély közviszonyai még 1848-ban is Magyarország alkotmányával függöttek össze, pl. hogy az erdélyi országos dicasteriumok nem nagyfejedelmieknek, hanem királyiaknak neveztettek; hogy az erdélyi nemesek is a magyar szent korona tagjai voltak; hogy az erdélyi római katolikus püspök, mint magyarországi főpap, a magyar országgyűlésen megjelent³⁾. Erdély még a közelebbi időkben is, nem mint önálló ország vagy tartomány, hanem mint Magyarhon egy és elválaszthatlan része, állott a birodalommal szembe, mely a koronát illető közügyekben egyoldalúlag önmagától törvényszerűleg nem intézkedhetett. Mindezek csak azt igazolják, mit történelmi biztos alapon jelen munkánkban kideríteni törekedtünk, hogy Erdély Magyarországnak mind a közalkotmány, mind pedig törvényhozás tekintetében testvértagja s törvényes alkatrésze volt, minek a múltban gyökerező nyomait a különválás óta több bal mint jó szerencse közt lefolyt három évszázad átalakító hatalma sem volt képes megsemmíteni. Ezen nyomokon kell visszatérni azon alapra, honnan titkos fondorlatok, önérdék-hajhászat és szerencsétlen időviszonyok az erdélyi részeket leszorítva, a magyar államtettől elszakasztották.

A két magyar hazának nincs jövője e szón kívül:

---

¹⁾ „Transsilvania antiquissimum Hungariae membrum.“ — Carol. Szász : Sylloge etc. pag. 409.

²⁾ Balia Sámuel : Erdélyország közönséges nemzeti törvényeinek első része. A törvényszerző hatalomról. Kolozsváratt, 1791. 8r. 26. l.

³⁾ Wenzel Gusztáv : Magyarország és Erdély 1848. előtti alkotmánya. — Budapesti Szemle. XI. köt. 1860. 8r. 356. l.

egyesüljünk. Nem új vívmány lenne ez nemzetünk jogéletében ; hanem csak újabb időszak a azon ősi államegységnek, mely szent István koronájának varázsfényében nagygyá tette e hazát és hatalmassá. Az ősi jogalapon ezt visszavivni, mulaszthatlan törekvése azon nemzetnek, mely ezt vallja jelszavának: Az egyesülés erő ; az erő élet.

TARTALOM,

	Lap.
Előszó	3.
Bevezetés	8.
I. Eredet. Őshaza. Hún-magyar vérrokonság. Társadalmi szervezkedés. Honfoglalás	12.
II. Erdély a vezérek korában. A székelyek	12.
III. Erdély meghódoltatása s bel-élete a királyság kor- szakáig	17.
Első Rész. — Az erdélyi részek közigazgatási tekintetben.	
Első Fejezet. — Erdély szervezete	28.
1. §. Szent István és birodalma. Országulás. Erdély egye- sítése a magyar közállammal.	28.
2. §. Erdély alkatrészel. — A székelyföld	35.
3. §. A megyei kerület Erdélyben	39.
4. §. Az erdélyi Királyföld	41.
Második Fejezet. — Kormányrendszer az erdélyi részekben	45.
5. §. A királyi hercegek, mint Erdély kormányzói	45.
6. §. Az erdélyi vajdák és al-vajdák	47.
7. §. A székelyek ispánja	54.
8. §. A szász nemzet ispánja	55.
Harmadik Fejezet. — Közigazgatás. Igazságszolgálda- tás. Az erdélyi törvényes három nemzet külön gyűlései	56.
9. §. A megyei nemesség gyűlései	56.
10. §. A székely nemzet gyűlései	61.
11. §. A szász nemzet gyűlései	63.
12. §. A társnsmzeti külön gyűlések jellemzése	64.
Második Rész. — Az erdélyi törvényhozás létegzete.	
Negyedik Fejezet. — Az erdélyi részek országgyű- lései	67.
13. §. Az erdélyi országgyűlések szervezete, jogköre és tárgyai	67.

	Lap.
14. §. Az erdélyi törvényhozás jellege a vajdák alatt . .	74.
15. §. Az erdélyi közös országgyűlések székhelyei a vajdák kormányidején	77.
Ö t ö d i k F e j e z e t . — Az erdélyi társnemzetek közös törvényhozása	79.
16 §. Erdélyi országgyűlés a XIII. században	79.
17. §. Erdélyi országgyűlések a XIV. században	80.
18. §. Erdélyi országgyűlések a XV. században	83.
19. §. Erdélyi országgyűlések a XVI. század első felében	91.
20. §. Általános áttekintés. — Eredmény	98.

